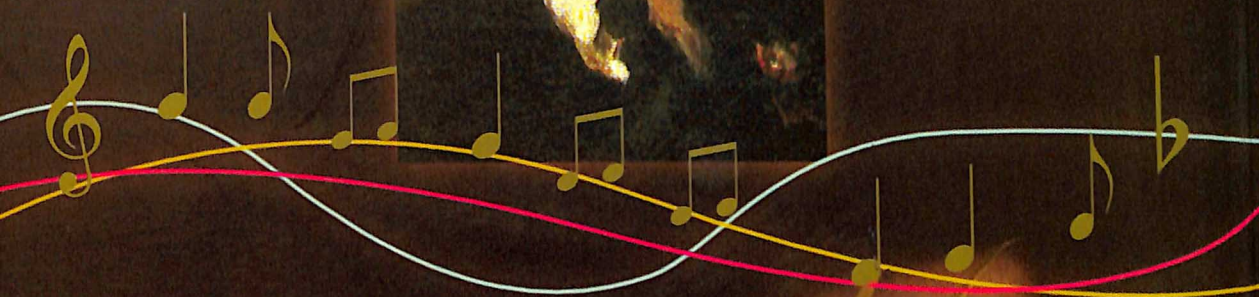


آذربایجان خلق موسیقی سی نین اسا سلا ری



عزیر حاجی بیگوف

کؤچورن : کریم مشروطه چی (سؤنمز)

آذربایجان
خالق موسیقی سی نین
اساسلاری

عزیز حاجی بگوف

Hajybaiov, Uzeiri

حاجی بگوف، عزیز، ۱۸۸۵-۱۹۴۸ م

آذربایجان خلق موسیقی سی نین اساسلاری/ عزیز حاجی بگوف؛ کوچورن کریم

مشروطه چی سونمز، — تهران: دنیا، ۱۳۸۴.

۱۷۲ ص؛ پارتیسون.

ISBN 964-464-026-8

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

ترکی.

چاپ دوم.

۱. موسیقی آذربایجانی. الف. مشروطه چی، کریم، ۱۳۰۷ - مصحح. ب. عنوان.

۷۸۰/۹۴۷

ML ۳۰۹/۴۲

۸۴-۳۵۲۰۰ م

کتابخانه ملی ایران

آذربایجان خالق موسیقی سی نین اساسلاری

مولف: عزیز حاجی بگوف

کوچورن: کریم مشروطه چی (سونمز)

چاپ نؤبه سی: ایکینجی نشر ۱۳۸۴ (یئنی دوزلولوش)

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپخانه: نیل

شابک: ۹۶۴-۴۶۴-۰۲۶-۸

(ISBN 964-464-026-8)

انتشارات دنیا، تهران، خیابان انقلاب، شماره ۱۴۸۶

تلفن: ۶۶۴۶۷۸۶۰ فاکس ۶۶۴۹۲۹۸۵

بیر نئچه سؤز

موسیقی مدتیتمیزین وۇرغونلارینا تقدیم اولونان «آذربایجان خلق موسیقی سی نین اساسلاری» کتابی، بیزیم رسم الخطده بیرینجی دفعه ۱۳۶۷ ده «انتشارات دنیا» طرفیندن نشره بوراخیلیمیشدیر. بیرینجی نشری کؤچورمکده، بیزیم اساس گؤتوردو یوموز متن، اثرین ۱۹۵۰-نجی ایلده، «آذربایجان علملر آکادمیاسی» طرفیندن بیرینجی دفعه یایینلانان نسخه اولموشدور. حاضرکی نشرین مقدمه سینده دئییلدیگی کیمی، غزیر حاجی بیگ اوون یونسکو طریق ایله کئچیریلن یۆز ایللیک یوبیلی مناسبتی- ایله همین اثر روس، انگلیس و آذربایجان- تۆرک دیلرینده، بیرداها نشر اولونموشدور. حاضرکی نشر، ۱۹۸۵-نجی ایلده همین یوبیلی مناسبتی ایله یایینلانمیش نسخه دن کؤچورولدو. بونسخه نین رداکتورو «امینه خانیم ائلدارووا» نین یازدیغینا گؤره: «مؤلفین ساغلیغیندا (روسجا.م) بوراخیلیمیش متن، عینی ایله ساخلانیلیمیشدیر. یالنیز بیر نئچه سؤز دگیشدیرمک لازم گلیمیشدیر...». رداکتورون اشاره ائتدیگی دگیشیلیمیش اوچ اصطلاحین بیرینجی سی (موغام- لاد)، بیزیم بوراخدیغیمیز ایلکین نسخه یه عاید اولمور؛ چوتکی بیزیم اساس گؤتوردو یوموز نسخه، اثرین آذربایجان دیلینده ایلکین نشری اولموش، و اۇرادا «موغام» دئییل، همان «لاد» اصطلاحی ایشلنمیشدیر. ایکینجی و اوچونجو دؤزه لیشلره گلینجه، الینیزده کی متنین ۱۳۶۷ ده کؤچوردو یوموز متن ایله فرقی یالنیز بوندادیر کی، «قۇنشو پردهلرله»- اصطلاحی عوضینه، بعضاً «تدریجاً»، بعضاً ایسه «پله واری» اصطلاحلاری ایشلنمیشدیر. (باخ: ص ۸) ایلکین نشرده، هم ده بیزیم رسم الخطین ساغدان یازیلدیغینا گؤره، متنده گئندن فۇرموللارین بیر نئچه سی ساغدان یازیلیمیشدی. بورادا همان فۇرموللاری سۇلدان یازدیق، آنجاق اشتباه اولماسین دئییه، بیر مستقل عبارت کیمی، اۇنلارا، سطرلرین اۇرتاسیندا یئر وئردیک و اۇخوجونون دقت نظرینی، اۇنلارین سۇلدان اۇخوناسی اولدوغونا جلب ائتدیک.

علاوه ائدک کی، ۱۳۶۷ ده بیزیم اوچون ال وئریشلی اۇلان (آی- بی- ام) یازی ماشیننی ایله دؤزولموش همین کتابین بیرینجی نشری، عزیز اۇخوجولار طرفیندن رغبتله قارشیلانسا دا، اۇنون دؤزولوشو، بیزیم سلیقه میزه، قانع اندیجی اولچوده جواب وئره بیلمه میشدی.

دیگر طرفدن ایسه، سۇن ایللرده، خلقیمیزین ایستگی و تشویقی نتیجه سینده، ایستر آذربایجان، زنجان و اردبیل ایالتلرینده، ایسترسه ده تهرانین اۇزونده، نئچه- نئچه موسیقی کلاسارلارین تئشگولونون، و اۇنلارین ادبی- هنری انجمنلرده منتظم شکیلده، تقدیره لایق چیخیشلارین

دینله بیجی سی اؤلوروق. خصوصیله، اوچ ایل اؤل، چالیشقان یازیچی و مدتیت خادمی «مسعود فیوضات» ین ابتکاری، و باشقا موسیقی کلاسارلارین صمیمی ایش بیرلیگی ایله تهراندا، «بهمن» مدتیت اوجاغیندا، بین الخلق سوته ده کنچیریلن ایکی گوتلوک بهره لی. بارلی موسیقی سمینارلارین اشتراکچیلاردا بورا خدیغی گوزل تاثیر، هله ده روحوموزون درینلیکلرینده دویولماقدادیر. بوتون بونلار بویوک آذربایجان بسته کاری عَزیز حاجی بگاؤوون، بیزیم علمی موسیقی میزین، خصوصیله، اؤپرا مدتیتیمیزین بانی سی اؤلدوغونو نظره آلاراق، اؤنون خالقیمیزا یادگار قویوب گئتدیگی «آذربایجان خلق موسیقی سی نین اساسلاری» کتابی نین سانباللی، نفیس و داها اؤخوناقلی املا ایلن یا بینلاماسینی، اؤزوموز اوچون بیر ملی - مدنی وظیفه، و اوده نیلمه لی بۇرج ساندیق.

شمالی آذربایجاندا، فعال کنسرواتوریانین برکتیندن، دؤرد دیلده یا بینلانان اصلی نسخه لرده مؤلف و یا مترجم طرفیندن موسیقی اصطلاحلاری نین ایضاحینا احتیاج گؤرولمه سه ده، اؤزوموزون علمی موسیقی ساحه سینده هنج نه بیلمه دیگیمیزه گؤره، کتابدا گئدن بیرچوخ اصطلاحلارین ایضاحینی معتبر لغت لردن چیخاریب، بورادا قید ائتدیک؛ اصلده گئدن بیرنچه یانلیشی دا آیدینلاشدیرماغا چالیشدیق. اصلی متن کیریل الفباسی ایله یازیلسا دا، بیز، کتابین متنینده و بورادا بعضی لغت لری و اصطلاحلاری، آذربایجان جمهوریتی نین چاغداش رسم الخطینه اویغون - لاتین جه یازدیق.

اؤلمز مؤلفین کیچیک آدینا گلینجه، اؤنو مختلف، عین زماندا هنج بیر معنایی افاده ائتمه یین املالارلا یازیلدیغینا رغماً، بیز اؤنو، «خاص اسم» لر کیمی، اصلده اؤلدوغو - عَزیز - شکیلینده یازدیق. بئله لیکله، کتابا اطرافلی و دریندن دقت یتیرن اؤخوجو، بو آدین لغوی - تاریخی معناسینی اویرنمک ایسترسه، معین قایناقلارا مراجعتله ایسته دیگینی الده ائده بیلر.

کامپیوترین گنیش امکاناتلاری ایله، بوگوتکی متلرده، حتا بیرجه دنه املا خطاسینی مدافعه ائتمگه اؤزوموز حاقلی بیلیمیریک. اومودکی، بو کتابدا بئله اؤلسون!

سؤزوموز، بو اثرین جنوبی آذربایجاندا، بیزیم رسم الخط ایلن ایلکین نشرینی آریلایان، عزیز بسته کاریمیز مرحوم اوستاد علی سلیمی نی خاطرلارکن سؤنا یتتیریر، و عموم فداکار موسیقی چی وطنداشلاریمیز اوچون باشاری دیله بیریک.

هم ده کتابین ناشری «انتشارات دنیا» اوچون ده درین ممنوتیتیمیزی بیلدیریر، مدتیتیمیزله علاقه دار اثرلرین نشرینده، داها فعال اشتراک ائتمه لرینی آریلا بیریق.

کریم مشروطه چی (سؤنمز)

۱۳۸۳/۱۱/۱۰

رداگتوردان

«آذربایجان خالق موسیقی سینی اساسلاری» سوؤت دؤرونده آذربایجان موسیقی سینی
اؤیز نیلمه سینیه حصر ائدیلیمیش ایلك سانباللی نظری اثر دیر. بورادا شفاهی صورتده انکشاف ائدن
پروفیسونال کلاسیک موسیقی نین و خالق موسیقی ژانرلاری نین لاد اینتوناسیا سیستمینه و لاد-
کومپوزیسیا منطقینه عاید مسأله لر علمی شرحینی تاپمیشدیر.

اثرین مؤلفی عزیز حاجی بگوف (۱۸۸۵ - ۱۹۴۸) آذربایجان معنوی مدنیتی خزینه سینیه قیمتی
هده لر وئرمیش بؤیوک آذربایجان بستمه کاری، آذربایجان اؤیرا صنعتی نین بانی سی، مشهور
پوبلیسیست، دراماتورق، استعدادلی پئداقوق و عالم دیر. اؤنون محترم اؤخوجولارا تقدیم اولونان
کتابی، یثنی ملی موسیقی شناسلیق علمی نین محکم بؤنؤوره سینی قویان بیر اثر، مؤلفین چؤخ ایللیک
گرگین تدقیقاتی نین و علمی - نظری آختاریش لاری نین محصولودور.

ایستر روس، ایسترسه ده شرق، اؤ جمله دن آذربایجان موسیقی شناس عالم لری نین اثر لری نه بلد
اؤلماسی، صفی الدین اورموی، عبدالقادر مراغه یی و میر محسن نؤابین اثری ایله درین تانیشلیغی، ملی
کلاسیک مثلوسو اعلا بیلمه سی، طلبه لری ایله نظری کؤنیسپسیاسینی تطبیق یؤلویلا آپاردیغی شخصی
پئداقوؤی تجربه، ایره لی سؤردوگو سیستمین دؤزگونلوگونو یؤخلاماق اؤچون آذربایجان موسیقی
اثری نین بیللیجی لری محیطینده ائتدیگی چؤخلو معروضه لر و مباحثه لر، عزیز حاجی بگووا اؤز
تدقیقاتیندا گلدیگی نتیجه لری «آذربایجان خالق موسیقی سینی اساسلاری» کتابیندا عمومی-
لشدریمگه و علمی جهتن اساسلاندیرماغا امکان وئرمیشدیر.

اثرین علمی - نظری مزیت لریله برابر، آذربایجان لاد سیستمی نین اساس مدعالارینی اؤیرنمکده
پراتیک جهتن، داها دؤغروسو، یارادیجیلیق جهتن ده بؤیوک اهمیتی واردیر، بو مدعالار شماتیک

ماهیتده اؤلما ییب، خالقین موجود جانلی موسیقی سیندن دؤغموشدور. اؤزو ده لاد سیستمی حقیقته بو مکمل بیر نظری کونسیپسیانی عالم چؤخ آیدین و آنلاشیقلی بیر صورتده شرح ائدیر.

کتابین اهمیتی نى هامى دان اؤل و هامى دان یاخشی مؤلف اؤزو، اثرینه یازدیغی مقدمه ده آیدینلاشدیریر. اؤ، چؤخ دؤغرو اؤلاراق یازیر کی:

«آذربایجان خالق موسیقی سى نین اساسلاری نین اؤیرنیلمه سی، آذربایجان موسیقی صنعتی نین داها آرتیق یوکسلیشی اوچون اهمیتلی اؤلماقلا برابر، سؤوئت موسیقی شناسلیغی ساحه سینده کی علمی تدقیقات و موسیقی نظریه سی ایشلری نین ده مهم بیر جهتی دیر».

بیر آز آشاغیدا ایسه دئییر،

«منیم بو اثریم آذربایجان خالق موسیقی سى نین اساس جهتلرینی اؤیرنمک اوچون نظری بیر درسلیک و آذربایجان لادلاری اساسیندا موسیقی یازان بسته کارلارا بیر یارادیجیلیق کؤمگی دیر (...). آذربایجان خالق موسیقی سى نین اساسلارینی اؤیرنمک ساحه سینده کی ایشیمین، بیر بسته کار اؤلاراق، منیم اوچون علمی اهمیتی اؤ اؤلدو کی، من «کؤراؤغلو» اؤپراسینی یازدیم».

تامایله طبیعی دیر کی، غزیر حاجی بگوفون اثری نین بؤیوک اهمیتی نى بیر سیرا مشهور سؤوئت بسته کارلاری و موسیقی شناسلاری دا تصدیق ائتمیشلر. «شاه صنم» اؤپراسی نین مؤلفی، سؤوئت خالق آرتیستی ر. م. قلیر (Qlier) اؤز صنعت دؤستونا مکتوبوندا اؤنون اثرینی یوکسک قیمتلندیره رک یازمیشدیر،

«من اینانیرام کی، سیزین اثرینیزین آذربایجان، هابئله بؤتون سؤوئت و دؤنیا موسیقی صنعتی نین انکشافیندا مستثنا اهمیتی اؤلجاقدیر».

شرق موسیقی سى نین گؤرکملی تدقیقاتچی سى پروفسور و. م. پلایانف مؤلفه مکتوبوندا گؤستریر کی: «بو اثر شُبّه سیز، آذربایجان موسیقی یارادیجیلیغی ایله تانیش اؤلماقدا مهم رؤل اؤینا یاجاقدیر... سیزین وئردیگینیز شرح سیستمی، تعلیمات باخیمیندان ثمره لی و سیزین کتابینیزین مضمونونو آسان و راحت منیمسه مگه امکان وئریر... عینی زماندا موضوعون آیدین شرحی، شرق موسیقی سینده عاید اثرلری باشا دؤشمک اوچون ده چؤخ شئی دئییر».

مؤنوقرافیا اؤنون مؤلفی نین بیر عالم - پئداقوق کیمی رسپوبلیکانین گنج بسته کار و موسیقی- شناسلاری نین تربیه لنمه سی و یارادیجیلیق انکشافیندا صرف ائتدیگی امگین معنا و اهمیتی نى دؤزگون معین لشدیرمگه ده کؤمک ائدیر.

غزیر حاجی بگوف خالقا و اینجه صنعتته تمنا سیز خدمت بارده ده حیات و یارادیجیلیق غایه سینى

گنجلره تلقین ائده رک، اونلاری خالق ایله دۇغما، آنلاشیقلی موسیقی دیلینده دانیشماغا چاغیر یردی. او، دئییردی کی، خالق دان اویز نمک و اوندان اخذ اولونان ثروتی داها کامل شکیلده اونا قایتارماق، هم ده ساده جه اولدوغو کیمی یۇخ، تکمیل لشدیره رک قایتارماق لازم دیر. او دا تصادفی دئییل کی، ع. حاجی بگوف هله ۱۹۲۴ نجو ایلهده مخصوصی آذربایجان موسیقی سی نین اساسلاری کورسونو ایشله ییب حاضر لامیش و اؤنو کئسرواتوریا طلبه لری اوچون، آز سؤنرا ایسه موسیقی مکتبلری اوچون ده واجب فن کیمی تطبیق ائتمیشدیر. بو باخیمدان پئداقوق ع. حاجی بگوفون طلبه سی، خالق آرتیستی بسته کار «قارا-قارایثف» یں اؤز معلمی حقیقده سؤزلری چۇخ دقته لایق دیر:

«بیزیم چۇخوموز ایلک دفعه محض تربیه ائتدیگی طلبه لرین هر هسینه خصوصی حساسلیقلا یاناشان بو استعدادلی پئداقوقون صنفینده درک ائتدیگ کی، ساده لیریک ماهنی لارین ملاحتی، موغام قورولوشونون قشنگ لیگی آرخاسیندا یالنیز اِستتیک یۇخ، هم ده منطقی ماهیتلی حساس بیر سیستم و گؤزل لیک واردیر. ائله اؤ زمان حاجی بگوفون اؤز تمثالیندا، معلمین درین و مؤدریک ملاحظه لری نین تأثیری آلتیندا مئی بسته کارلیق اؤسلوبونون قایناغی اولان فولکلورون حدسیز، تۆکنمز امکاملاری خصوصی آیدینلیقلا میدانا چیخدی. بیزیم چۇخوموزون گؤزلری اؤنونده یثنی عالم، جسارتلی اختاریشلار داها نؤراتورجاسینا کشفلر عالمی آچیلدی.»

ع. حاجی بگوف «آذربایجان خالق موسیقی سی نین اساسلاری» نی، گنیش اۇخوجو کۆتله سی نین اۇخوماسی اوچون روس دیلینده یازمیش و کتاب ایلک دفعه ۱۹۴۵ نجی ایلهده، ایکینجی دفعه ۱۹۵۷ نجی ایلهده نشر اولونموشدور. (هر ایکی نشرین رداکتورو پروف سور ک. صفرلی یثوادیر. خسته لیگی اؤزوندن مؤلف اثری نین آذربایجان دیلینده نشرینی حاضر لایا بیلیمه میشدی. آذربایجان علم لر آکادمیاسی نین معمارلیق و اینجه صنعت انستیتوسونون تاپشیریغی ایله ۱۹۵۰ نجی ایلهده انستیتونون امکداشی، ایندی ع. حاجی بگوف آدینا «آذربایجان دؤلت کئسرواتوریاسی» نین پروف سورو م. اسماعیل اؤف اثری ترجمه ائتمیش و بسته کار س. حاجی بگوفلا بیرلیکده اؤنون رداکتورو اولموشدور. کتاب آذربایجان دیلینده داها ایکی دفعه نشر ائدیلمیشدیر. (۱۹۶۲ نجی ایلهده، رداکتورو م. اسماعیل اؤف، ۱۹۶۵ نجی ایلهده رداکتورو آکادمیک میرزه ابراهیم اؤف، ایضاحلارین مؤلفی ق. قاسم اؤف).

بئله لیکله، کتابین بئش نشری نین هامیسی نی آذربایجان علم لر آکادمیاسی نین معمارلیق و اینجه صنعت انستیتوسو چاپا حاضر لامیشدیر. ایندی ع. حاجی بگوفون آنادان اولماسی نین یونسکو خطی ایله «۱۹۸۵ نجی ایلهده بؤیوک آداملارین، علامتدار حادثه لرین ایل دؤنومو» تقویمی چرچیوه.

سینده کئچیریلن یۆز ایللیگی مناسبتی ایله انستیتو کتابین آذربایجان، روس و انگلیس دیلرینده یوبیلی نشرینی اؤخوجولارا تقدیم ائدیر.

بو کتابدا مؤلفین ساغلیغیندا بوراخیلیمیش متن، عینی ایله ساخلانیلمیشدیر. یالنیز بیر نئچه سؤزو دگیشدیرمک لازم گلمیشدیر. اؤنلاردان بیرى بودور کی، اثرین آذربایجانجا بیرینجی نشرینده ایشله نن «لاد» تئرمینی ایکینجی نشرده عبث یشره «مقام» لا عوض اولوندوغونا گؤره، بو دفعه «لاد» ی برپا ائتمیشیک. چؤنکی داها گنیش معناسی اؤلان «لاد» تئرمینی تکجه موغامما دئییل، عمومیتله آذربایجان خالق موسیقی سینین بؤتون ژانرلارینا عایددیر. روسجا متنده ۹۳ نجو نمونه دهک postepenno ۱۰۴ و ۱۳۱ نجی نمونه لردن سؤنرا ایسه postupenno سؤزلری ایشلنمیشدیر کی، آذربایجانجا نشرلرده بونلاردان هر ایکیسى نین «قوشو پرده لرله» شکلینده وئریلمه سی معناجا دقیق دئییلدیر. اؤدور کی، بونلاردان بیرینجى سینین «تدریجاً»، ایکینجى سینین «پله واری» شکلینده وئریلمه سی مقصده اویغون حساب ائدیلمیشدیر.

امینه ائلدارووا

ایلیک سؤز

آذربایجان خالق موسیقی سینی اساسلاری نین اؤیرنمه سی، آذربایجان موسیقی اینجه صنعتی نین داها آرتیق یؤکسلیشی اوچون چوخ اهمیتی اولماقلا برابر، سوؤت موسیقی شناسلیغی ساحه سینده کی علمی - تدقیقات و موسیقی نظریه سی ایشلری نین ده مهم بیر جهتی دیر.

آذربایجان خالق موسیقی سینی نه اینکی یالنیز آذربایجانلی لار طرفیندن آنلاشیلیب سئویلیر، او، سوؤت اتقاقی نین بیرچوخ خالق لاری نین قلبینه یول آچا بیلیر. بو موسیقی خصوصیه زاقافقازیا و اورتا آسیا خالق لارینا داها یاخین دیر. اونا گوره ده آذربایجان خالق موسیقی اینجه صنعتی نین اساس مسأله لرینی و اؤنون قایدا- قانونلارینی تدقیق ائدیپ، اؤیرنمک ایشی اولدوقجا آکتوال بیر اهمیت کسب ائدیر.

من آذربایجان خالق موسیقی سینی اساسلارینی اؤیرنمک ایشینه ۱۹۲۵ نجی ایلهده باشلامیشام. سئچدیگیم بو موضوعا دایر نه بیر ادبیات، نه خصوصی علمی اثرلر، نه ده باشقا بیر وسایط اولمادیغینا گوره، من آنجاق اؤز شخصی مشاهدله ریمین، آپاردیغیم دقتلی تدقیقاتین نتیجه لرینه و آذربایجان خالق موسیقی سینی بؤتون نمونه و فورمالاری نین درین تحلیله نه اساسلانماغا مجبور اولدوم.

ایللر بویو گوردوگوم ایش جریانیندا الدهه ائتدیگیم نتیجه لرین دؤزگون اولوب - اولمادیغینی یؤخلاماق مقصدی ایله، من معین وقتلرده موسیقی شناسلار و آذربایجان موسیقی سینی یاخشی بیلن شخصلر آراسیندا علمی مباحثه ماهیتینده معروضه لر ائتمیشم، بو معروضه و مباحثه لرین مقصدیم الدهه ائتدیگیم نتیجه لرین و آذربایجان موسیقی سینده کی اساس

جهتلره دایر بو و یا باشقا مسأله نی حل ائتمک اوچون گتیردیگیم دلیل لرین اساس سیز اولدوغونا منی اینانديراییله جک علیه دارلارلا قارشىلاشماق ایدی. من اؤز معروضه لریمده آذربایجان لادلاری سس قاطاری نین جدی کونسکوئنت (کوارتا قورولوشو، کوینتا قورولوشو، کیچیک و بویوک سئکستالار قورولوشو) بیر قانون اؤزره قورولوب متناسب سیستم دن عبارت اولدوغونو ایضاح ائتدیگده، بو، بعضاً موسیقی چی لره صنعی و اویدورما بیر شئی کیمی گلیردی. لکن من ایره لی سؤردوگوم مسأله لرین دؤغرو لوغونو آذربایجان خالق موسیقی سی نمونه لری ایله اثبات ائدیردیم.

آذربایجان لادلاریندا موسیقی بسته له مک قایدالاری (بو کتایین ایکینجی حصه سی) حقیقته و ئردیگیم معلوماتی یؤخلاماق اوچون، بو معلوماتا اساساً همین لادلاردا موسیقی یازماغی بسته کارلارا تکلیف ائتدیم، یازیلیمیش موسیقی اثر لری منیم شرح ائتدیگیم قایدالارین بۆتون تفرعاتینا قدر دؤغرو- درست اولدوغونو گؤستریدی.

بو اثرده شرح اولونان بۆتون قایدا- قانونلار ایللر بویو دوام ائدن و دفعه لرله یؤخلانیلمیش درین تدقیق و تحلیل ایشلری نین نتیجه سی دیر.

منیم بو اثریم آذربایجان خالق موسیقی سی نین اساس جهتلرینی اؤیرنمک اوچون نظری بیر وسایط و آذربایجان لادلاری اساسیندا موسیقی یازان بسته کارلارا بیر یارادیجیلیق کؤمگی دیر.

امیدوارام کی، بیر علمی اثر اولاراق بو کتابدا موسیقی علمی خادملری نین دقتی نی آشاغیدا کی مارقلی، مهم مسأله لر جلب ائده جک دیر:

(۱) سس قاطارلاری نین قورولماسیندا کوارتا، کوینتا و سئکستا کونسکوئنت لیگی.

(۲) آرتیریلیمیش سئکوندا نین عمله گلمه سی.

(۳) تئتراخوردلارین یئنی نوعلری.

(۴) تئتراخوردلارین دؤرد بیرلشمه اصولو.

ظنیمجه، یوخاریدا گؤستریلن لر موسیقی علمی اوچون معین بیر اهمیته مالک دیر و قدیم خالقلارین علمی موسیقی سینده ایزلر قالما دیغی اوچون

بونلار، همین خالقلارین موسیقی سینی اؤیرنمک ساحه سینده حل اؤلونما میش مسأله لری آیدینلاشدیرماغا کؤمک ائده جکدیر.

یوخاریدا گؤسته ریلن مدعالار ایسه بلاواسطه عملی آذربایجان خالق موسیقی سیندن چیخاریلمیش نتیجه لر دیر.

آذربایجان خالق موسیقی سی نین اساسلارینی اؤیرنمک ساحه سینده کی ایشیمین، بیر بسته کار اؤلاراق، منیم اؤچون عملی اهمیتی اؤ اؤلدو کی، من «کؤراؤغلو» اؤپراسینی یازدیم.

آذربایجان خالق موسیقی صنعتی نین اساسینی تشکیل ائدن جدی قانون - قایدالار، (من اؤز اؤپرامی یازیرکن بونلاری اساس توتمو شام) نه اینکی منیم یارادیجیلیق غایه م مخصوص هیجان و میل لری بؤغدو، عکسینه، بو قانون - قایدالار بیر بؤنؤوره اؤلاراق آزاد یارادیجیلیق فانتازیاسی نین گنیش افق لرینی آیدین ایشیقلا ندیری ب منه داها آرتیق جسارت و ثردی. سربست قورولماسینا باخما یاراق، «کؤراؤغلو» اؤپراسی آذربایجان دینله ییجی لرینه آذربایجان خالق ماهنی و مثلؤ دیالارینی عینی ایله تکرار ائدن بعضی اثرلردن داها یاخشی چاتیر، چؤنکی «کؤراؤغلو» اؤپراسی خالقین دؤغما موسیقی دیلینده یازیلیمیش دیر.

آذربایجانلی اؤلما یان دینله ییجی لرین «کؤراؤغلو» اؤپراسینا بؤیوک دقت یئتیرمه سی اؤ دؤمکدیر کی، بو اؤپرانین ملی خصوصیتلری نه اینکی اؤنوباشقا خالقلاردان تجرید ائدیر، عکسینه، بونلار اؤپرانین بین الملل اهمیتی نی داها آیدین گؤسته ریر...

عزیر حاجی بگوف ۱۹۴۴

گیریش

آذربایجان لادلاری نین قورولما قانونلارینی و بو قانونلار اساسیندا عمله گلن معنالی مثلودیالاری علمی - نظری جهتدن تحلیل ائتمک اوچون آذربایجان خالق موسیقی سی نین اساس جهتلرینی یاخیندان اؤیرنمک لازم دیر. او اساس جهتلر بونلاردیر:

بیرینجی - سس سیستمی.

ایکینجی - تئتراخوردلارین بیرلشمه اصوللاری.

اوچونجو - آذربایجان لادلاری سس قاتاری نین قورولما قایدالاری.

دوردونجو - آذربایجان لادلاری نین عمله گلمه قایدالاری.

یوخاریدا گؤستریلن جهتلری خصوصی اولاراق اؤیرنمه یین موسیقی - شناس آذربایجان خالق موسیقی سی نین تدقیقی ساحه سینده دؤزگون علمی نتیجه لر چیخارماغا و خالق موسیقی یارادیجیلیغی نین بو و یا باشقا نمونه سی نین اصل بدیعی دگرینی تعیین ائتمکده چتین لیک چکه جکدیر. خالق اوچون آیدین بیر موسیقی دیلینده اثر یازماق ایسته یین بسته کار ایسه خالق لادلاریندا موسیقی بسته له مک قانونلارینی اساسلی صورتده بیلمه دن، چوخ چتین کی، دینله ییجی لرین یؤکسک بدیعی طلبی نی اؤده یه بیلسین.

باشلانغیجدا (موضوعسو) عینی و سؤنو (کادانس) مختلف اولان ۱۱

موسیقی نمونه سی گؤسته رک.

بو موسیقی پارچالاری نین لاد اساسینی تعیین ائتمک طلب اولونور.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ و ۷-نجی مثاللارین بیرینجی اۆچ خانه سینده مثلودیا هر دفعه عینيله تکرارلانیر، ایکی آخرینجی خانه ده ایسه کادانسلاار مختلف دیر. یوخاریداکی مثاللارین بو و یا باشقا لادا عاید اولماسی دا بو کادانسلاارا اساساً تعیین اولونور.

۸، ۹، ۱۰ و ۱۱-نجی مثاللارین هر بیرینده اولینجی ایکی خانه یئنه ده تکرار اولونور، آخرینجی اۆچ مثاللارین «re» تونو ایله قورتارماسینا باخمایاراق، آخرینجی اۆچ خانه لاد علامتینه گۆره بیر-بیریندن فرقله نیر. ۱-نجی مثال «سه گاه» لادی نین «مُبرّقه»^(۱) آدلی شعبه سینده (بیرینجی اۆچ خانه) باشلانیب «راست» لادیندا (ایکی آخرینجی خانه) بیتیر.

۲، ۳، ۴، ۵، ۶ و ۷-نجی مثاللار یئنه ده ۱-نجی مثاللارداکی کیمی «سه گاه» لادی نین همان شعبه سینده باشلانیب آشاغیداکی شکل لرده بیتیر: ۲-نجی مثال «شور» لادیندا، ۳-نجو «سه گاه» لادی نین «شکسته فارس» شعبه سینده، ۴-نجو «شور» لادی نین «زمین خارا» شعبه سینده، ۵-نجی «سه گاه» لادی نین «شکسته فارس» شعبه سینده، ۶-نجی «شور» لادی نین «بیاتِ تۆرک» شعبه-سینده؛ ۷-نجی مثال «سه گاه» لادیندا «چهارگاه» لادینا کئچید تشکیل ائدن (مؤدولیا سی) موسیقی پارچاسیندان عبارت دیر.

۸، ۹، ۱۰ و ۱۱-نجی مثاللارداکی مثلودیالار آواز اعتباریله یوخاریداکی-لاردان تامامیله فرقله نیر.

۸-نجی مثال تامامیله «بیاتِ شیراز» لادینا عاید دیر. ۹-نجو مثال «شوشتر»، ۱۰-نجو مثال «چهارگاه» و ۱۱-نجی ایسه «همایون» اؤستونده دیر. «راست»، «شور»، «سه گاه»، «شوشتر»، «چهارگاه»، «بیاتِ شیراز»، و «همایون» آذربایجان موسیقی سی نین یئندی اساس لادی دیر.

بونلاردان آذربایجاندا ان چؤخ یاییلانلار «شور» و «سه گاه» دیر. آذربایجان خالق ماهنی لاری، رقص هاوالاری و سایره موسیقی فورمالاری نین چؤخو بو ایکی لاددا قورولموشدور. «راست»، «شوشتر»، «چهارگاه» و «بیاتِ شیراز» دا

۱ - بو سؤز، اصلده «مُبرّقه» دیر؛ شمالدا تلفظی دگیشیلیب. باخ: کتابین سؤنونداکی ایضاحلار بؤلومونه. م

گنیش یایلمیش لادلاردان دیر. هامی سیندان آزیشله نن «همایون» دور. بدیعی - روحی تأثیر جهتیندن «راست» دینله ییجی ده مردلیک و گۆمراهلیق حسی، «شور» شن، لیریک احوال - روحیه، «سه گاه» محبت حسی، «شوشتر» درین کدر، «چهارگاه» هیجان و احتراض، «بیات شیراز» غمگین لیک، «همایون» ایسه «شوشتر»ه نسبتاً داها درین بیر کدر حسی او یادی ر. بو اساس لادلاردان باشقا، خیلی یایلمیش علاوه لادلار و لاد شعبه لری ده واردیر کی، بونلارا مثال اولاراق آشاغیدا کی لاری گؤستریمک ممکن دور: «شاهناز»، «سارنج»، «بیات کورد»، «حجاز»، «قاطر» و سایر. بونلارین سایی ۷۰ دن چؤخ دور.

موسیقی شناسلارین فکرینجه، موسیقی مدنیّتی نین معین انکشاف مرحله - سینده اولماسی ایله بیر - بیریندن فرقله نن بیر چؤخ خالق لاردا، مثلاً مصرلی لرده، چین لی لرده، هندلی لرده، عربلرده و یونانلاردا لادلارین عمومی مقداری (موسیقی یه عاید حسابلاما سیستمیندن آسیلی اولمایاراق) ۸۴ - دور. یئدی اساس آذربایجان لادی نین ۱۲ پرده لی خروماتیک قامانین هر بیر تونوندا قورولماسی دا «۸۴» رقمی نی عمله گتیریر.

تاریخی معلومات

یاخین شرق خالقلاری موسیقی سی نین نظری - عملی انکشافی تاریخینده باشلیجا یثری دؤنیادا مشهور اولان ایکی نفر آذربایجان عالمی، نظریه چی، موسیقی شناس توتور: صفی الدین عبدالؤمن ابن یوسف اورموی (اورمیه لی)، «میلادی ۱۳ نجو عصر»، و عبدالقادر مراغه لی (۱۴ نجو عصر).

آذربایجانین ۱۹ - نجو عصر عالم موسیقی شناسی نوآب میرمحسن حاج سید احمد اوغلو قاراباغی (شوشادان)، اؤزونون «وضوح الارقام» (موسیقی اصطلاحلاری نین شرحی) ادلی کتابیندا یوخاریدا گؤستریلن عالم لرین اثرلرینه استناد ائده رک یاخین شرق خالقلاری نین قدیم موسیقی سیندن بحث ائدیر. بیر قسمی اوروپا دیل لرینه ترجمه ائدیلمیش بو اثرلردن گؤرونور کی، یاخین شرق خالقلاری نین موسیقی مدیتی ۱۴ - نجو عصره دؤغرو اؤزونون یوکسک سویه سینه چاتمیش و ۱۲ ستونلو ۶ بۆرجلو بنا «دستگاه» شکلینده افتخارلا اوچالمیش، و اؤنون ذیروه سیندن دؤنیانین بۆتون دؤرد طرفی: اندلس دن چینه، و اورتا آفریقادان قافقازا قدر گنیش بیر منظره گؤرونموشدور. بو «موسیقی مدیتی سارایی» نین تیکیلیشینده قدیم یونان موسیقی نظریه سینین یاخشی بیلن و هر طرفلی بیللیگه مالک اولان ابونصر فارابی، و عالم متفکر ابوعلی سینا، الکندی و باشقالاری اشتراک ائتمیشلر.

موسیقی بناسی نین محکم تملینی تشکیل ائدن ۱۲ ستون ۱۲ اساس موغامی و ۶ بۆرج ایسه ۶ آوازاتی تمثیل ائدیردی. ۱۲ اساس موغام بونلار ایدی: عُشاق، نوا، بوسه لیک، راست، عراق، اصفهان، شیرافکند، بزرگ، زنگوله، رهاوی، حسینی و حجاز. ۶ آوازات ایسه شهناز، مایه، سلمک، نؤروز، گردانیه و گواشت دان^(۱) عبارت ایدی.

۱ - فارسی قایناقلاردا بو آوازین آدینی گؤشت، بعضاً ده گؤشت یازیرلار. گؤشت: نام یکی از شش آوازه موسیقی است که

آن نرروز، مایه، سلمک، گؤشت، شهناز و گردانیه باشد. لغتنامه دهخدا «برهان». (م)

۱۴ - نجو عصرین آخرا رینا دؤغرو باش وئرن اجتماعی - اقتصادی و سیاسی دگیشیک لیکلرله علاقه دار بو محتشم موسیقی بناسی نین دیوارلاری اوللر چاتلامیش و سونرالار ایسه بؤسبوتون اوچوب داغیلیمیشدیر.

یاخین شرق خالقلاری اوچوب داغیلیمیش بو «موسیقی بناسی» نین قیمتلی پارچالاریندان استفاده ائده رک، اؤزلری نین «لاد تیکینتی» لوازما تی ایله هر خالق آیریلیقدا، اؤزونه مخصوص سجهیه وی اؤسلوبدا یئنی «موسیقی بارگاهی» تیکمیشدیر. طبیعی دیر کی، ۱۲ کلاسیک موغامین آدلاری و همچنین بو موغاملارین اؤزلری ده بؤیوک دگیشیک لیکلره اوغرامیشدیر: اوللر مستقل حساب اولونان موغاملار بعضی خالقلاردا شعبه حالینا کئچیر، و یا خود عکسینه، اوللر شعبه حساب اولونان موسیقی، سونرالار موغاما چئوریلیر. یئنه ده بو قایدا ایله موغام و اونون شعبه لری نین عینی آدلاری آیری - آیری خالقلاردا مختلف معنا افاده ائدیردی. ایندی یه دک زمانین و حادثه لری ن سارسیدجی تاثیرینه قارشی محکم دوران یگانه موغام «راست» - دیر. بو موغامین کؤکونون محکم و منطقی اولماسی اونون آدی نین معناسینا تامامیله اویغون گلیر. «راست» - دؤز، دؤغرو دئمک دیر. قدیم موسیقی - شناسلار «راست» ی موغاملارین آناسی آدلاندیریر دیلار. «راست» موغامی یالنیز اؤز آدینی و سس قاتارینی دئییل، حتا اؤز مایه (تونیکا) اوجالیغینی دا زمانه میزه قدر محافظه ائتمیشدیر. بؤتون یاخین شرق خالقلاریندا «راست» موغامی نین قورولوشو و مایه اوجالیغی عینی دیر. بو مایه کیچیک اوکتاوانین «sol» سسیندن عبارت دیر. آشاغیدا کی مقایسه دن آیدین اولور کی، ایندی بیزیم کیچیک اوکتاوانین سولو «sol» آدلاندیردیغیمیز تون هله آنتیک دؤرده «راست» لادی نین اوجالیغینی گؤستریرمیش. عرب، ایران و اورپا موسیقی - شناسلارینا گؤره، قدیم یونانلار یئدی سما جسم لریندن هر بیرینی «پیفاقور» طرفیندن ایجاد ائدیلیمیش ۷ توندان بیرینه موافق اولدوغونو ظن ائدیرلر میش. او تونلار بونلار دیر:

یونانجا

عرب - فارسجا

۱ - می (mi) = آی	۱ - نوا
۲ - فا (fa) = میرکوری (عطارد)	۲ - بوسه لیک
۳ - سول (sol) = وئئرا (زهره)	۳ - راست
۴ - لا (la) « lia » = (گۆنش)	۴ - عراق
۵ - سی (si) = مارس (مَرّیخ)	۵ - عشاق
۶ - دو (do) = ژوپیتر (مشتري)	۶ - زیرافکند
۷ - ری (re) = ساتورن (زحل)	۷ - رهاوی

آذربایجان خالق موسیقی سی بؤیوک انکشاف یولو کئچیرمیش و بو گۆن (۱۹۴۴ م) سوؤئت حکومتی نین یاراتدیغی سون درجه گؤزل شرایط سایه سینده چیچک لنمیشدیر.

آذربایجان خالق ماهنی لاری، تصنیف، دیرینگه، رقص هاوالاری و سایر موسیقی فورمالاری نین علمی تدقیقی و تحلیلی گؤستریر کی، آذربایجان خالق نین موسیقی صنعتی چوخ متناسب و جدی بیر سیستمه اساسلانیر. آذربایجان خالق موسیقی سی نین بؤتون علمی - نظری مدّعالاری دا بو سیستمدن ایره لی گلیر.

بیرینجی حصه

اساس جهت لیر

۱. سس سیستمی

موسیقی شناسلارین فکرینجه، «شرق موسیقی سینده» (آذربایجان موسیقی سینینی ده بورایا داخل ائدیرلر) بۆتوو و یاریم توندان باشقا ۱/۳ و ۱/۴ (ثلث و ربع. م) تون دا واردیر.

بو ادعا ان کیچیک انتروالی یاریم تون اولان آذربایجان خالق موسیقی سینیه عاید ائدیله بیلمز. اوروپا موسیقی سینده اولدوغو کیمی، آذربایجان موسیقی سینده ده اوکتاوا، ۷ دیا تونیک و ۱۲ خروماتیک پرده دن عبارتدیر. فرق آنجاق بوندادیر کی، اوروپا موسیقی سینده کی اوکتاوا دا پرده لر منتظم، آذربایجان موسیقی-سینده ایسه غیر منتظم تئمپراسیا اولونموشدور. اونا گوره ده تئمپراسیالی موسیقی آلتلرینده (خصوصیله فورته پیانودا) آذربایجان هاوالاری ایفا اولوندوقدا، خصوصیله تئرسیا و سئکستا تونلاری نین اوجالیغیندا بعضی اویغونسوزلوقلار حس اولونور؛ آذربایجان موسیقی سینده بۆیوک تئرسیا، تئمپراسیا تئرسیا سینا نسبتاً قیسا، کیچیک تئرسیا ایسه تئمپراسیا تئرسیا سینا نسبتاً یاریم تون تئمپراسیالی دان گنیش دیر. فرق تخمیناً بیر کومما قدری دیر. قالان تونلاردان خصوصیله کوارتا و کوینتا، دئمک اولار کی، اویغون گلیرلر. آذربایجان چالغی آلتی تارین هر سیمی اوزرینده بیرینجی اوکتاوا دا ۱۷ پرده گؤستريلمه سینه گلدیکده، قید ائتمه لی ییک کی، بو ۱۷ پرده هر بیر اوکتاوا دا واردیر. مثال اوچون، فورته پیانودا کی هر بیر اوکتاوا دا، ۷ ساده، ۵ دیشزلی و ۵ ده بئمولو سس واردیر کی، بونلارین دا جمعی $5 + 5 + 7 = 17$ دیر. دیشزلی و بئمولو سسلر عینی دیل (کلاویش) واسطه سیله گؤستریلیر. تارین ایکینجی اوکتاوا سیندا دا عینی وضعیّت آلینیر؛ بورادا دا ائنه ارمونیک

برابر سسلر پرده آشیری گؤستریلیر. بورادان آیدین اولور کی، تئمپراسیالی سسلره معین درجهده آلیشدیقدا آذربایجان مثلودیالارینین تئمپراسیالی آلتلرده ایفا اولونماسی پیس تأثرات اویاتماز. تئرسیا تونلارینین فورتیپیانودا بیر قدر او یغونسوز سسلنمه سی آرتیریلیمیش سئوندانین (تارا نسبتاً) داها دولغون، رئلیفلی (طبیعی، راحت) سسلنمه سیله عوض اولونور.

۲. تئتراخوردلارین بیرلشمه اصوللاری

آذربایجان لادلارینین سس قاتارلاری تئتراخوردلارین، یعنی بیر - بیرلشمه آردینجا گلن دؤرد دیاتونیک پردهنین بیرلشمه لریندن قورولور. تئتراخوردلار خالص کوینتا حجمینده اولارسا - خالص، آرتیریلیمیش کوارتا حجمینده اولارسا - آرتیریلیمیش، و اسکیلدیلیمیش کوارتا حجمینده اولارسا - اسکیلدیلیمیش آدلانیرلار.

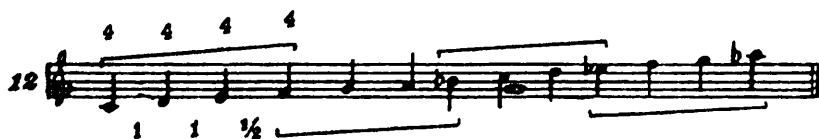
تئتراخوردلار دؤرد اصول ایله بیرلشدیریلر:

بیرینجی اصول - زنجیرلی بیرلشمه دیر؛ بورادا آلت تئتراخوردون آخرینجی تونو عینی زماندا اؤست تئتراخوردون بیرینجی تونو اولدوغونا گؤره بو ایکی تئتراخورد آراسیندا خالص «پریما» اینتروالی عمله گلیر. موسیقی نظریه سینده عاید تدریس کتابلاریندا بونا «قوشوق» بیرلشمه دئییلیر. ایکینجی اصول - یاناشی بیرلشمه دیر؛ بورادا آلت تئتراخوردون آخرینجی تونو ایله اؤست تئتراخوردون بیرینجی تونو بؤیوک سئوندا اینتروالی (آیری بیرلشمه) تشکیل ائدیر.

اؤچونجو اصول - اورتا یاریم تون واسطه سیله بیرلشمه دیر؛ بورادا آلت تئتراخوردون آخرینجی تونو ایله اؤست تئتراخوردون بیرینجی تونو کیچیک تئرسیا اینتروالی تشکیل ائدیر.

دؤردونجو اصول - اورتا تون واسطه سیله بیرلشمه دیر؛ بورادا آلت تئتراخوردون آخرینجی تونو ایله اؤست تئتراخوردون بیرینجی تونو بؤیوک تئرسیا اینتروالی تشکیل ائدیر.

بیرلشدیریلmiş تئتراخوردلار قورولوشجا برابر و غیر برابر اؤیلر.
 برابر تئتراخوردلارین بیرلشمه سی سس قاتاری سیرالاریندا پرده لرین
 کونسکوئت قایدادا آردیجیل لیغی نی یارادیر. برابر قورولوشلو خالص
 تئتراخوردلارین بیرینجی اصول ایله بیرلشمه سی آردیجیل خالص کوارتالار
 سیراسیندان عبارت سس قاتاری عمله گتیریر. مثال اؤچون:



برابر قورولوشلو خالص تئتراخوردلارین ایکینجی اصول ایله بیرلشمه سی،
 آردیجیل خالص کوینتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری عمله گتیریر:



برابر قورولوشلو خالص تئتراخوردلارین اؤچونجو اصول ایله بیرلشمه سی
 آردیجیل کیچیک شکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری عمله گتیریر:



برابر قورولوشلو خالص تئتراخوردلارین دؤردونجو اصول ایله
 بیرلشمه سی، آردیجیل بؤیوک شکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری
 عمله گتیریر:



یوخاریدا گؤستریلن ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۵ نجی مثاللارداکی:

($1 - 1 - 1/2$)^(۱)

فۇرمولو ایله قورولموش تئتراخوردلار اساس تئتراخوردلاردیر؛ بونلارین بیرینجی و دۇردونجو پردهلری ایسه اساس تۇن حساب اولونور. سس قاطارلارینین عمله گلمه سینده اساس تئتراخوردلاردان باشقا اونلارین ایکینجی، اوچونجو، دۇردونجو پردهلریندن و اورتا تۇنلاریندان قورولان علاوه تئتراخوردلارین دا بۇیوک اهمیتی واردیر. علاوه تئتراخوردلارا مثال گؤسته رک:



بونلاردان «a» ایله اشاره اولونموش تئتراخورد خالص تئتراخورددور: اونون قورولوش فۇرمولو بئله دیر:

$1 - 1/2 - 1$

«b» ایله اشاره اولونان دا خالص تئتراخورددور؛ قورولوش فۇرمولو بئله دیر:

$1/2 - 1 - 1$

«c» ایله اشاره اولونان ایسه آرتیریلمیش تئتراخورددور: قورولوش فۇرمولو بئله دیر:

(تری تۇن = اوچ تۇن) $1 - 1 - 1$

$1 - 1 - 1/2$ «اساس»، و هابئله $1 - 1/2 - 1$ «علاوه» فۇرمولو ایله قورولان تئتراخوردلارین هر پرده سی موسیقی افاده لرینین و کادانسلارین یاخشی تاماملاماسی اوچون ال وئریشلی دیر.

اساس تئتراخورد دایره سینده (حجمینده) اولان موسیقی افاده لری و کادانسلا را مثال لار:



ایکینجی پرده دن عمله گلمیش خالص – علاوه تئتراخورد دایره سینده اولان موسیقی افاده لرینه و کادانسلا را مثال لار:



۱ - ۱ - ۱/۲

فۆرمولو ایله قورولان علاوه تئتراخوردون دؤردونجو پرده سی استئنا اولماقلا (عادتاً بو، اوچونجو پرده ده بیتمگه میل ائدیر) بۆتون قالان پرده لری ده یاخشی تاماملانما اوچون ال وئریشلی دیر.



۱ - ۱ - ۱ فۆرمولو ایله قورولان تریتون تئتراخوردونا گلدیکده قید ائتمه لی ییک کی، ترکیبینده یاریم تونون اولما ماسی نتیجه سینده پرده لری نین فونکسیونال مناسبتی آیدین اولما دیغی اوچون بو تئتراخوردون هئچ بیر پرده سی موسیقی افاده لری و کادانسلا رلی نین یاخشی تاماملانما سینا یول وئرمیر. اونا گۆره ده سس قاتاری «برابر» تئتراخوردلاردان قورولان آذربایجان لادلاریندا بۆسبوتون «تریتون» یۇخدور.

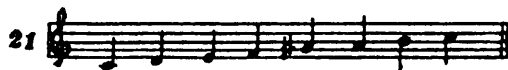
آنجا ق برابر تئتراخوردلارین ایکینجی (یاناشی) اصول ایله بیرلشمه سینده

تریتونون اولماسی واجب دیر؛ بو اصول ایله بیرلشمه ده آرديجیل خالص کوینتالار سیراسیندا عبارت یئنی سس قاتاری عمله گلیر. او زمان بئله بیر دیلئما اورتایا چیخیر: یا معنالی موسیقی افاده لری دؤزلمگه یارامایان تریتوندان، یا دا کوینتا قورولوشوندا ال چکمک لازم دیر؛ هرچند کوارتا قورولوشونا نسبتاً کوینتا قورولوشو موسیقی صنعتی نین انکشافیندا ایره لی یه دؤغرو بیر آدیم دیر.

لاکن اوچونجو بیر یول دا واردیر: بو دا تریتونو تشکیل ائدن اوچ بؤتؤو تونون آرديجیل لیغینی یاریم تون واسطه سیله پوزماق یولودور. تریتونون « یاراماز لیغی » اونون بیرنجی و آخرینجی پرده لری آراسیندا آرتیر یلمیش کوارتا اینتروالی عمله گلمه سینده یوخ، اوچ بؤتؤو تونون آرديجیل لیغیندا دیر. دئمه لی، اورتا تونلاردان بیرینی اوجالتماق و آلاچالتماقلا اوچ بؤتؤو تونون آرديجیل لیغینی آرادان قالدیرماق اولار.



بو سس قاتاریندا کی تریتوندا اورتا سسلر sol و la دیر. کوینتا دایره سینه اساساً (sol) نؤتونون ان مناسب دگیشیلمه سی « sol – diez » (سولدان اوخو. م)، و « la » نین ان مناسب دگیشیلمه سی « la – bemol » دور. (گینه ده سولدان). اگر sol نؤتونو « sol – diez » ایله عوض ائتسک، اوندان ۲۰ - نجی مثالدا کی سس قاتاری بو شکلی آلا:

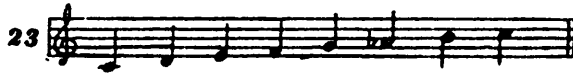


بو سس قاتاریندا اوچ بؤتؤو تون حرکتی نین پوزولماسی سس قاتاری نین کوینتا کونسکوئنٹ لیگینی ده پوزوموش اولار. پوزولموش خالص کوینتانی

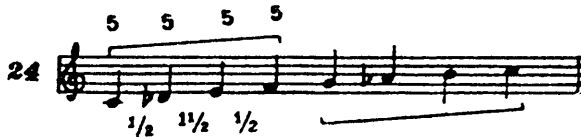
اولکی وضعیته سالماق اوچون سس قاتاری نین بیرینجی پرده سینی اوجالتماق (do - diez) لازم دیر کی، بونونلا دا خالص کوینتالارین آردیجیل سیراسیندان عبارت دوزگون تشکیل اولونموش سس قاتاری عمله گلیر.



اوچ بوتؤو تون حرکتی نی پوزماغین ایکینجی اصولو «la» نین «la_bemol» چئوریلمه سی دیر. بئله اولدوقدا ۲۰ - نجی مثالدا کی سس قاتاری بو شکلی آلیر:



بو سس قاتاریندا اوچ بوتؤو تون حرکتی نین پوزولماسی یئنه ده سس قاتاری نین کوینتا کونسکوئننت لیگی نی پوزور. پوزولموش خالص کوینتانی اولکی وضعیته سالماق اوچون سس قاتاری نین ایکینجی پرده سینی آلچالتماق «re - bemol» لازم دیر کی، بونونلا دا یئنه خالص کوینتالارین آردیجیل سیراسیندان عبارت دوزگون تشکیل اولونموش سس قاتاری عمله گلیر:



۲۴ - نجو مثالدا قید اولونان سس قاتاری ایکینجی اصول (یعنی آیری بیرلشمه) ایله بیرلشمیش و:

$$1/2 - 1, 1/2 - 1/2$$

فۇرمولو اۆزره قورولموش ایکی تئتراخوردان عبارتدیر.

(۱/۲ - ۱، ۱/۲ - ۱/۲)

فۇرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردان بیرینجی و دۇردونجو پرده لر سس قاتارینین اساس تۇنلاری اۇلا بیلر. ۲۱ و ۲۳ - نجو مثال لاردا یثنی اینتروالین - آرتیریلیمیش سٹکوندا اینتروالی نین میدانا چیخماسی دقتی جلب ائدیر. بۆتون بو گؤستریلن لردن آیدین اولورکی، آرتیریلیمیش سٹکوندا تریئون اورتا تۇنلارینین آلتراسیا ائدیلمه سی یولو ایله اوچ بۆتوؤ تۇن آردیجیل - لیغی نین پوزولماسی نتیجه سینده عمله گلیر.

آذربایجان لادلاری سس قاتارلارینین قورولما قایدالاری

الف - اساس لادلارین سس قاتارلاری

بۆتون بو دئییلنلردن عاید اولورکی، آذربایجان لادلاری سس قاتارلاری - نین اساسینی تشکیل ائدن تئتراخوردلار آشاغیداکی مختلف شکیللرده اولور:

اساس ۱/۲ - ۱ - ۱

علاوه ۱ - ۱/۲ - ۱

علاوه ۱ - ۱ - ۱/۲

اسکیلدیلمیش ۱/۲ - ۱ - ۱/۲

آرتیریلیمیش سٹکوندا. ۱/۲ - ۱، ۱/۲ - ۱/۲

بو بئش تئتراخوردون هر بیرى، نظری صورتده، بیرینجی فصلده قید ائدیگیمیز دۇرد اصولدان هر بیرى ایله بیرلشه بیلر، لاکن بو بیرلشمه لردن آلینان ۲۰ سس قاتارینین آنجاق معین قسمی آذربایجان لادلارینی تشکیل ائتمگه یاراییر.

اساس آذربایجان لادلارینی عمله گتیرمک اوچون نظرده توتولان سس

قاطاریندا ایکی شرط گؤزله نیلمه لی دیر:

(۱) قورولوشدا جدّی کونسئکوئنت قایدا، یعنی سس قاطارلاری آرديجيل خالص کوارتالار، و یا خالص کوینتالار، بئوک و یا کیچیک سئکستالار سیراسیندا تشکیل اولونمالی دیر.

(۲) سس قاطاری نین پرده لری تريتون عمله گتیرمه لی دیر: اساس آذربایجان لادلاری نین سس قاطارینی قورماق اوچون تئتراخورد سئچه رک اونون هر پرده سیندن یوخاری یا یا آشاغیا دؤغرو خالص کوارتالار و یا خالص کوینتالار و سایره قورماق لازم دیر. اگر آلینان سس قاطاریندا تريتون یؤخدورسا، او، اساس آذربایجان لادلاریندا بیرینین اساسینی تشکیل ائده بیلر.

$$1 - 1 - 1/2$$

فؤرمولو اؤزره قورولموش اساس
تئتراخوردلارین بیرلشمه سیندن
عمله گلن سس قاطارلاری

خالص کوارتالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱ - ۱/۲) فؤرمولو اؤزره قورولموش خالص تئتراخوردون هر پرده سیندن خالص کوارتالار قورولارسا، او زمان آرديجيل خالص کوارتالار سیراسیندا عبارت سس قاطاری آلینار؛ مثال اوچون:



بو سس قاطاری (۱ - ۱ - ۱/۲) فؤرمولو اؤزره قورولموش و بیرینجی اصول (قوشوق بیرلشمه) ایله بیرلشمیش ایکی برابر تئتراخوردان

عبارتدیر. بو سس قاتاری آذربایجان لادی «راست» ین اساسینی تشکیل ائدیر.

خالص کوینتالار قورولوشو

اگر اساس تئتراخوردون هر پرده سیندن خالص کوینتالار قورولارسا، او زمان آردیجیل خالص کوینتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار.



بو سس قاتاریندا «تریتون» اولدوغونا گؤره، او، آذربایجان لادی نین عمله گلمه سی اوچون اساس اولایلمز (۲۰ - نجی مثالا باخ).

کیچیک سئکستالار قورولوشو

اگر اساس تئتراخوردون هر پرده سیندن کیچیک سئکستالار قورولارسا، او زمان آردیجیل کیچیک سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار؛ مثال اوچون:



بو سس قاتاری (۱/۲ - ۱ - ۱) فورمولو اؤزره قورولموش و اوچونجو اصول ایله (اورتا یاریم تون واسطه سیله) بیرلشمیش ایکی برابر اساس تئتراخوردان عبارتدیر. عمله گلن سس قاتاری «بیات شیراز» لادی نین

اساسینی تشکیل ائدیر.

بؤیوک سئکستلار قورولوشو

اگر اساس تئتراخوردون هر پرده سیندن بؤیوک سئکستلار قورولارسا، اۇ زمان آردیجیل بؤیوک سئکستلار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری نین ترکیبینه ایکی (!) تریئون اولدوغونا گؤره، اۇ، آذربایجان لادی تشکیل اولونماسیندا اساس اۇلا بیلیمز. بۆتون یوخاریدا گؤستریلنلردن آیدین دیر کی، آذربایجان لادلاری سس قاتارلاری نین قورولماسی اۆچون بۆنؤره تشکیل ائدن اساس تئتراخورد نؤعو بیرینجی و اۆچونجو اصوللارلا بیرلشه بیلر.

$$(1 - 1/2 - 1)$$

فؤرمولو اؤزره قورولموش برابر
علاوه تئتراخوردلارین بیرلشمه سیندن
عمله گلن سس قاتارلاری

خالص کوارتالار قورولوشو

اگر $(1 - 1/2 - 1)$ فؤرمولو اؤزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر پرده سیندن خالص کوارتالار قورولارسا، اۇ زمان آردیجیل خالص کوارتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری بیرینجی اصول ایله (قوشوق) بیرلشدیریلmiş ایکی برابر تئتراخوردان عبارت اولوب آذربایجان لادی «شور» ون اساسینی تشکیل ائدیر.

خالص کوینتالار قورولوشو

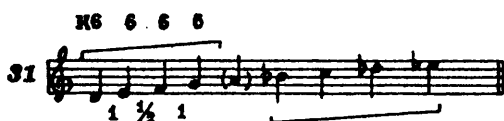
اگر (۱ - ۱/۲ - ۱) فورمولو اؤزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر پرده سیندن خالص کوینتالار قورولارسا، او زمان آردیجیل خالص کوینتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینیر:



ترکیببنده «تریتون» اولدوغونا گؤره، بو سس قاتاری آذربایجان لادلاری قورماغا یارامیر.

کیچیک سئکستالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱/۲ - ۱) فورمولو اؤزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر پرده سیندن کیچیک سئکستالار قورولارسا، او زمان آردیجیل کیچیک سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینیر:



بو سس قاتارى (۱ - ۱/۲ - ۱) فۇرمولو اۆزره قورولموش ايكي برابر
تئتراخوردون اوچونجو اصول ايله (اورتا ياريم تۇن واسطه سيله) بيرلشمه -
سيندن عبارتدير. بو، آزايشله نن «نوا» لادى نين اساسيني تشكيل ائدير.

بۇيوك سئكستالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱/۲ - ۱) فۇرمولو اۆزره قورولموش علاوه تئتراخوردون
هر پرده سيندن بۇيوك سئكستالار قورولارسا، اۇ زمان آرديجيل بۇيوك
سئكستالار سيرا سيندان عبارت سس قاتارى آليير:



تركيبينده ايكي تريتۇن اۇلدوغونا گۆره، بو سس قاتارى آذربايجان لادى
عمله گتيرمك اوچون اساس اۇلا ييلمز.

يوخاريدا گؤستريلن لردن آيدين اولوركى، علاوه تئتراخورد:

(۱ - ۱/۲ - ۱)

آنجاك ايكي اصول ايله - بيرينجى و اوچونجو اصوللارلا بيرلشه بيلر.

(۱/۲ - ۱ - ۱)

فۇرمولو اۆزره قورولموش برابر علاوه

تئتراخوردلارين بيرلشمه سيندن

عمله گلن سس قاتارلارى.

خالص كوارتالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱/۲ - ۱) فۇرمولو اۆزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر

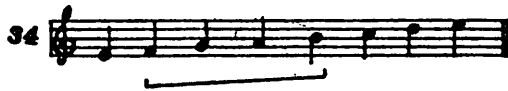
پرده سیندن خالص کوارتالار قورولارسا، او زمان آردیجیل خالص کوارتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری (۱ - ۱ - ۱/۲) فورمولو اؤزره قورولموش و بیرینجی اصول ایله بیرلشمیش ایکی برابر تئتراخوردان عبارتدیر. آذربایجان لادی «سه گاه» ین اساسینی تشکیل ائدیر.

خالص کوینتالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱ - ۱/۲) فورمولو اؤزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر پرده سیندن خالص کوینتالار قورولارسا، او زمان آردیجیل خالص کوینتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری نین ترکیبینه تریتون اولدوغونا گؤره، آذربایجان لادی قورماغا یارامیر.

کیچیک سئکستالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱ - ۱/۲) فورمولو اؤزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر پرده سیندن کیچیک سئکستالار قورولارسا، او زمان آردیجیل کیچیک سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری (۱ - ۱ - ۱/۲) فۇرمولو اۆزره قورولموش و
اۆچونجو اصول ایله (اۇرتا یاریم تۇن واسطه سیله) بیرلشمیش ایکی برابر
تئتراخوردان عبارتدیر. بیر لاددان باشقا بیر لادا کئچمک اۆچون مۇدۇلیاسیا
فۇرمولودور.

بؤیوک سئکستالار قورولوشو

اگر (۱ - ۱ - ۱/۲) فۇرمولو اۆزره قورولموش علاوه تئتراخوردون هر
پرده سیندن بؤیوک سئکستالار قورولارسا، اۇ زمان آرديجیل بؤیوک
سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



ترکیبینه ایکی تریتۇن اۇلدوغونا گۆره، بو سس قاتاری آذربایجان لادی
عمله گتیرمک اۆچون اساس اۇلا بیلمز.

(۱/۲ - ۱ - ۱/۲)

فۇرمولو اۆزره قورولان اسکیلدیلیمیش برابر
تئتراخوردلارین بیرلشمه سیندن
عمله گلن سس قاتارلاری

خالص کوارتالار قورولوشو

اگر (۱/۲ – ۱ – ۱/۲) فورمولو اؤزره قورولان اسکیلدیلیمیش
تئتراخوردون هر پرده سیندن خالص کوارتالار قورولارسا، او زمان آردیجیل
خالص کوارتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



آردیجیل کیچیک سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری بیر لاددان باشقا بیر لادا کئچمک اوچون مۇدولیا سیا
فۇرمولودور.

بۇیوک سئکستالار قورولوشو

اگر ($1/2 - 1 - 1/2$) فۇرمولو اۆزره قورولان اسکیلدیلمیش
تئتراخوردون هر پرده سیندن بۇیوک سئکستالار قورولارسا، اۇ زمان آردیجیل
بۇیوک سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار،



بو سس قاتاری بیر لاددان باشقا بیر لادا کئچمک اوچون مۇدولیا سیا
فۇرمولودور.

($1/2 - 1, 1/2 - 1/2$)

فۇرمولو ایله قورولموش برابر تئتراخوردلارین
بیرلشمه سیندن عمله گلن سس قاتارلاری

خالص کوارتالار قورولوشو

اگر ($1/2 - 1, 1/2 - 1/2$) فۇرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردون هر
پرده سیندن خالص کوارتالار قورولارسا، اۇ زمان آردیجیل خالص کوارتالار

سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری ($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$) فؤرمولو اؤزره قورولموش و بیرینجی اصول ایله (قوشوق) بیرلشمیش ایکی برابر تئتراخوردان عبارتدیر. آذربایجان لادی «چهارگاه» ین اساسینی تشکیل ائدیر.

خالص کوینتالار قورولوشو

اگر ($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$) فؤرمولو اؤزره قورولموش تئتراخوردون هر پرده سیندن بؤیوک کوینتالار قورولارسا، او زمان آردیجیل خالص کوینتالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری ($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$) فؤرمول اؤزره قورولموش و بیرینجی اصول ایله (قوشوق) بیرلشمیش ایکی برابر تئتراخوردان عبارتدیر. بو سس قاتاری دا آذربایجان لادی «چهارگاه» ین اساسینی تشکیل ائدیر.

کیچیک سنکستالار قورولوشو

اگر ($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$) فؤرمولو اؤزره قورولموش تئتراخوردون هر پرده سیندن کیچیک سنکستالار قورولارسا، او زمان آردیجیل کیچیک

سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری بیر لاددان باشقا بیر لادا کئچمک اوچون مۇدولیا سیا
فۇرمولودور.

بۇیوک سئکستالار قورولوشو

اگر ($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$) فۇرمولو اوّزه قورولموش تئتراخوردون هر
پرده سیندن بۇیوک سئکستالار قورولارسا، او زمان آردیجیل بۇیوک
سئکستالار سیراسیندان عبارت سس قاتاری آلینار:



بو سس قاتاری آذربایجان لادی «همایون» ون اساسینی تشکیل ائدیر.

علاوه لادلارین سس قاتارلاری

۱. علاوه آذربایجان لادلاری نین سس قاتارلاری برابر اولمایان تئتراخورد-
لارین بیرلشمه سیندن عمله گلیر.
۲. برابر اولمایان تئتراخوردلار بیرلشمه سی آشاغیداکی فۇرمولارلا
گؤستريله بیلر:

- ۱) $۱ - ۱ - ۱/۲ + ۱ - ۱/۲ - ۱$
- ۲) $۱ - ۱ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱ - ۱$
- ۳) $۱ - ۱ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱ - ۱/۲$
- ۴) $۱ - ۱ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱$
- ۵) $۱ - ۱/۲ - ۱ + ۱ - ۱ - ۱/۲$
- ۶) $۱ - ۱/۲ - ۱ + ۱/۲ - ۱ - ۱$
- ۷) $۱ - ۱/۲ - ۱ + ۱/۲ - ۱ - ۱/۲$
- ۸) $۱ - ۱/۲ - ۱ + ۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲$
- ۹) $۱/۲ - ۱ - ۱ + ۱ - ۱ - ۱/۲$
- ۱۰) $۱/۲ - ۱ - ۱ + ۱ - ۱/۲ - ۱$
- ۱۱) $۱/۲ - ۱ - ۱ + ۱/۲ - ۱ - ۱/۲$
- ۱۲) $۱/۲ - ۱ - ۱ + ۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲$
- ۱۳) $۱/۲ - ۱ - ۱/۲ + ۱ - ۱ - ۱/۲$
- ۱۴) $۱/۲ - ۱ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱ - ۱$
- ۱۵) $۱/۲ - ۱ - ۱/۲ + ۱ - ۱/۲ - - ۱$
- ۱۶) $۱/۲ - ۱ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲$
- ۱۷) $۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲ + ۱ - ۱ - ۱/۲$
- ۱۸) $۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲ + ۱ - ۱/۲ - ۱$
- ۱۹) $۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱ - ۱$
- ۲۰) $۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲ + ۱/۲ - ۱ - ۱/۲$

اگر بو فورموللارین هر بیرینی تئتراخوردلارین دؤرد بیرلشمه اصولونا تطبیق ائتسک، اوند ا ۸۰ مختلف سس قاتاری آلینار. آنجاق بو فورموللاردان ۴ - نجو و ۱۷ - نجی سی آذربایجان لادلارینا تطبیق اولونا بیلر کی، بو حاللاردا دا تئتراخوردلار ایکینجی اصول ایله (یاناشی) بیرلشیر.

$$(۱ - ۱ - ۱/۲)$$

فورمولو اوزره قورولموش تئتراخوردون

$$(۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲)$$

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردلا یاناشی بیرلشمه سیندن عمله گلن
سس قاتاری علاوه آذربایجان لادلاریندان «شاهناز» ین سس قاتاری نی عمله
کتیریر:



($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردون

($1 - 1 - 1/2$)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردلا یاناشی بیرلشمه سیندن عمله گلن
سس قاتاری آذربایجان لادلاریندان ایکینجی نوع «چهارگاه» ین سس قاتاری-
نی عمله کتیریر:



($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردون

($1 - 1 - 1/2$)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردلا یاناشی بیرلشمه سیندن عمله گلن
سس قاتاری آذربایجان لادلاریندان «سارنج» ین سس قاتاری نی عمله کتیریر.
بونون یوخاریدا گؤستریلن ایکینجی نوعلو «چهارگاه» لادیندان فرقی اوندادیر
کی، «چهارگاه» لادیندا قوشوق بیرلشمه بیر تون، آنجاق «سارنج» لادیندا
ایسه یاریم تون واسطه سیله اولور.



آذربایجان لادلاری نین عمله گلمه قایدالاری

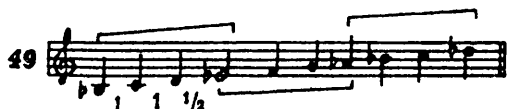
۱. اساس لادلار

سس قاتاریندا پرده لرین فونکسیونال مناسبتلری معین لشمه میش اولسا، او یئنه ده بیر سس قاتاری اولاراق قالیر. اگر پرده لرین بیرر مایه وضعیتینی آلا رسا، او زمان باشقا پرده لرین ده فونکسیونال وضعیتینی معین لشی ر و سس قاتاری لادا چئوریلیر.

اساس آذربایجان لادلاریندان «راست» عمله گتیرمک اوچون هر هانسی بیر توندان (۱ - ۱ - ۱/۲) فورمولو اوزره تئتراخورد قورماق لازم دیر. سونرا بونا بیرینجی (قوشوق) بیرلشمه اصولو ایله بیر یوخاریدان، و بیر ده آشاغیدان برابر تئتراخوردلار بیرلشدیریلمه لی دیر. عمله گلن سس قاتارلاریندا اورتا تئتراخوردون بیرینجی پرده سی «مایه» ادلانیب لاددا تونیکا وظیفه سینینی گورور. مثلاً: بیرینجی اوکتاواداکی do مایه لی «راست» لادی:



بیرینجی اوکتاواداکی mi - bemol مایه لی «راست» لادی:



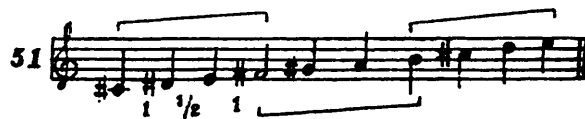
اساس آذربایجان لادلاریندا «شور» عمله گتیرمک اوچون:
(۱ - ۱/۲ - ۱)

فورمولو اوزره تئتراخورد قورماق لازم دیر. بو تئتراخوردون بیرینجی پرده سی

«شور» لادی نین مایه سی اولاجاقدیر. سؤنرا بونا بیرینجی (قوشوق) بیرلشمه اصولو ایله بیر یوخاریدان، و بیر ده آشاغیدان برابر تئتراخوردلار بیرلشدیریلمه لی دیر؛ مثلاً، بیرینجی اوکتاواداکی re مایه لی «شور» لادی:



بیرینجی اوکتاواداکی fa diez مایه لی «راست» لادی:



اساس آذربایجان لادلاریندان «سه گاه» ی عمله گتیرمک اوچون:
(۱ - ۱/۲ - ۱)

فؤرمولو اؤزره تئتراخورد قورماق لازم دیر. بو تئتراخوردون بیرینجی پرده سی «سه گاه» لادی نین مایه سی اولاجاقدیر. سؤنرا بونا بیرینجی بیرلشمه اصولویلا بیر یوخاریدان و بیر ده آشاغیدان برابر تئتراخوردلار بیرلشدیریلمه لی دیر. مثلاً، بیرینجی اوکتاواداکی mi مایه لی «سه گاه» لادی:



بیرینجی اوکتاواداکی do diez مایه لی «سه گاه» لادی:



اساس آذربایجان لادلاریندان «شوشتر» ی عمله گتیرمک اوچون
(۱/۲ - ۱ - ۱/۲)

فورمولو اؤزره اسکیلدیلیمیش تئتراخورد قوروب، اونا یوخاریدان ایکینجی
اصول ایله (یاناشی بیرلشمه - آرتیریلیمیش سئکوندا اینتروالی) برابر
تئتراخورد بیرلشدیرمک لازم دیر؛ مثلاً: بیرینجی اوکتاواداکی la مایه لی
«شوشتر» لادی:



بیرینجی اوکتاواداکی fa مایه‌لی «چهارگاه» لادی:



اساس آذربایجان لادلاریندان «بیات شیراز» ی عمله گتیرمک اوچون:
(۱ - ۱ - ۱/۲)

فورمولو اؤزه تئتراخورد قورماق لازم دیر. بو تئتراخوردون آخیرینجی (دوردونجو) پرده‌سی لادین مایه‌سی اولور. سؤنرا بونا اوچونجو اصول ایله (اورتا یاریم تون واسطه‌سیله) بیر برابر تئتراخورد بیرلشدیریلمه‌لی دیر.
بیرینجی اوکتاواداکی sol مایه‌لی «بیات شیراز» لادی:



بیرینجی اوکتاواداکی re مایه‌لی «بیات شیراز» لادی:



اساس آذربایجان لادلاریندان «همایون» عمله گتیرمک اوچون:
(۱/۲ - ۱, ۱/۲ - ۱/۲)

فورمولو اؤزه تئتراخورد قوروب اونا دوردونجو اصول ایله (اورتا تون واسطه‌سیله) یوخاریدان برابر تئتراخورد بیرلشدیریلمه‌لی دیر. بو لادین ایکی مایه‌سی واردیر کی، بونلار آلت و اؤست تئتراخوردلارین دوردونجو پرده‌سیندن عبارت دیر.

بیرینجی اوکتاواداکی do و la مایه لی «همایون» لادی:



بیرینجی اوکتاواداکی re و si مایه لی «همایون» لادی:



۲ - علاوه لادلار

علاوه لادلاردان اولان «شاهناز» ی عمله گتیرمک اوچون:

(۱ - ۱ - ۱/۲)

فورمولو اؤزره قورولموش تئتراخورد ا یکینجی اصول ایله (یاناشی
بیرلشمه) یوخاریدان

(۱/۲ - ۱، ۱/۲ - ۱/۲)

فورمولو اؤزره بیر تئتراخورد بیرلشدیرمک لازم دیر؛ مثلاً:



بولادین اؤز مایه سی یوخدور؛ «شاهناز» لادی اؤستونده یازیلان
مئلودیالارین کادانسالاری آلت تئتراخوردون هر بیر پرده سینده، خصوصاً
اؤنون ا یکینجی پرده سینده تاماملانا بیلر.

ایکینجی نوع علاوه «چهارگاه» لادینی عمله گتیرمک اوچون:

(۱/۲ - ۱، ۱/۲ - ۱/۲)

فورمولو اؤزره قورولموش تئتراخورد ا یکینجی اصول ایله (یاناشی

بیرلشمه) یوخاریدان:

(۱ - ۱ - ۱/۲)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخورد بیرلشدیرمک لازم دیر. مثلاً:



آلت تئتراخوردون بیرینجی پرده سی ایکینجی نؤع «چهارگاه» لادی نین
مایه سی اولاجاقدیر.

علاوه لادلاردان اولان «سارنج» ی عمله گتیرمک اوچون:

(۱/۲ - ۱، ۱/۲ - ۱/۲)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخورد ایکینجی اصول ایله (یاناشی بیرلشمه
- یاریم تون) یوخاریدان:

(۱ - ۱ - ۱/۲)

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخورد بیرلشدیرمک لازم دیر؛ مثلاً:



بیرینجی تئتراخوردون آخیرینجی پرده سی «سارنج» لادی نین مایه سی دیر.

۳. آذربایجان لادلاری نین مایه لری حقیقته

دؤرد آذربایجان لادی نین مایه لری عینی زماندا سس قاطارلاری نین اساس
تونلاری دیر. بو دؤرد لاد بونلاردیر: ۱ «راست» ۲ «شوشتر» ۳ «بیات شیراز»
۴ «هما یون».

«شور» و «سه گاه» لادلاری نین مایه لری سس قاطارلاری نین اساس تونلاری

دئییلدیر.

«چهارگاه» لادی نین مایه سی اساس تون اولماقلا برابر، عینی زماندا «چهارگاه» لادی سس قاطارینا داخل اولان اساس تونلارین تثرسیاسی و آلت کوارتاسی وظیفه سیننی گؤرور.

$$(1/2 - 1 - 1)$$

و

$$(1/2 - 1, 1/2 - 1/2)$$

فؤرمول لارلا قورولموش تئتراخوردلاردا هر ایکی تئتراخوردون بیرینجی و دؤردونجو پرده لری اساس تونلاردیر. اگر لادین مایه سی بیرینجی پرده حساب اولونارسا، اۇ زمان دؤردونجو پرده اؤست کوارتا وظیفه سی گؤرور. اگر دؤردونجو پرده مایه اولارسا، اۇ زمان بیرینجی پرده مایه نین آلت کوارتاسی وظیفه سیننی گؤرور.

$$(1/2 - 1 - 1/2)$$

فؤرمولو ایله قورولان اسکیلدیلیمیش تئتراخورددا اساس تون تئتراخوردون ایکینجی پرده سی حساب اولونور.

آذربایجان لادلاری مایه لری نین هامیسی مایه یه تابع اولان و اونا خدمت ائدن عینی پرده لر دن عبارت اولمور.

«راست» لادی نین مایه سیننه آلت کوارتا، آلت مئدیانتا، آلت آپاریجی تون، اؤست آپاریجی تون، تثرسیا، اؤست کوارتا و کوینتا تابع دیر.

«شور» لادی نین مایه سیننه بو پرده لر تابع دیر: اؤست آپاریجی تون، اؤست کوارتا و کوینتا. (تجربه ده آلت کوارتا ایشلنمیر). بو مایه نین تثرسیاسی، آلت آپاریجی تونو و آلت مئدیانتاسی اولمور.

«سه گاه» لادی مایه سی نین آنجاق اؤست آپاریجی تونو و آلت تثرسیاسی اولور.

«شوشترا» لادی نین مایه سی بو پرده لرله اداره اولونور: اؤست آپاریجی تون، آلت آپاریجی تون، آلت تثرسیا و آلت کوارتا.

«چهارگاه» لادی نین مایه سیننه بو پرده لر تابع دیر: آلت کوارتا، آلت تثرسیا،

اؤست کوارتا و کوینتا.

«بیات شیراز» لادی نین مایه سینه تثر سیادان باشقا بۆتون پرده لر تابع اولور.
 «هُمایون» لادی نین مایه سینه تابع اولان پرده لر عینیله «شوشتر» لادیندا کی
 کیمی دیر. قید ائتمک لازم دیر کی، یوخاریدا گؤستریلن مایه لر دن هئچ بیر ی نین
 آلت کوینتاسی یؤخدور. بو اونونلا ایضاح اولونور کی، آلت کوینتا نه اینکی
 مایه یه تابع دیر، عکسینه مایه نی اؤز اؤست کوینتاسی کیمی اؤزونه تابع ائدیر.
 «شور» و «سه گاه» لادلاریندا خدمت ائدیجی پرده لر دن هامیسی نین مایه یه
 تابع اولمادیغی باره ده ادعا آنلاشیلماز گؤرونه بیلر، حالبوکی بولادلارین سس
 قاطارلاریندا بۆتون پرده لر واردیر؛ مثلاً:
 «شور» لادی:



«سه گاه» لادی:



یوخاریدا کی سس قاطارلارینا دقت یتیردیکده بیر سیرا سوآللار میدانا
 چیخا بیلر؛ او جمله دن: مگر «شور» لادی سس قاطاریندا fa و «سه گاه» لادی
 سس قاطاریندا sol مایه نین تثرسیاسی دئییلدیر می؟ و سایر.
 طبیعتده یالینیز بیر بؤیوک تثرسیا واردیر کی، او دا آکوستیک اهمیتینه گؤره
 کسر خطی ایله ۴/۵ گؤستریلیر.^(۱)

۱ - مؤلفین منظوری بو رقمی ۴/۵ اؤخوماق دیر؛ و بوتون بو شکلده ممیز علامتی ایله یازیلان عددلر، «کسر» دیر، و بیز

کتابین اصلی نسخه سینده یازیلدیغی کیمی ممیزله کؤچوردوک. مثال اوچون ۱/۲ الر ۱/۴ دئمک دیر. م

۴ - آذربایجان موسیقی سینده چوخ سسلی لیک مسأله سی

بئله بیر فیکیر واردیر کی، اگر اؤز طبیعتی اعتباری ایله بیر سسلی اولان آذربایجان موسیقی سینده هارمونیا (آهنگ) تطبیق ائدیلسه، او زمان اونون بۆتون لاد خصوصیتلری ایتیپ گئده بیلر. بو فیکیر تامامیله دؤغرو دور. آذربایجان مئلودیاسینا باجاریقسیز صورتده هارمونیا تطبیق ائدیلمه سی اونون سجیه سینین دگیشدیره بیلر، لاد خصوصیتلرینده کی پارلاق لیغی ارادان قالدیرا بیلر و حتا اونو بایاغیلاشدیرا بیلر. لکن بو او دئمک دئییلدیر کی، آذربایجان موسیقی سی همیشه لیک بیر سسلی اولاراق قالمالی دیر. آذربایجان لادلاری نین منتظم سیستمی و معنالی مئلودیالار عمله گتیرمگین جدی قانونلاری چوخ سسلی لیک تطبیق ائتمگه نه اینکی مانع اولور، عکسینه بونلار قورو، جانسیز قامالار (گام. م) اساسیندا (مائوسون طرفیندن دفن ائدیلمیش قامالار) دئییل، آذربایجان خالق موسیقی سی نین جانلی حیاتی لادلاری اساسیندا بویوک فورمالی چوخ سسلی موسیقی اثرلری اوچون محکم بیر بۆنؤوره دیر. آذربایجان موسیقی سینده چوخ سسلی لیک پروبلمی نی دؤزگون حل ائتمک مسأله سی حاضر دا بسته کار و موسیقی شناسلاری دؤشوندور- مکده دیر. خصوصی اولاراق بو مسأله یه حصر ائدیلمیش علمی اثر یاخین زمانلاردا سوؤت موسیقی سی اجتماعیتینه تقدیم ائدیله جکدیر^(۱)

اساس مسأله اوندان عبارتدیر کی، چوخ سسلی لیک آکوردلاری دؤزگون آردیجیل لیغی نی الده ائتمک و لاد سس قاتارلاری قورولوشونون دگیشیلمه- سینین طلب ائدن هارمونیک کادانسار تشکیل ائتمک قانونونا یوخ، منطقی قورولان مستقل مئلودیالارین او یوشماسی قانونلارینا اساسلانمالی دیر. بو ساحه ده آپاریلان ایشین ایلک مرحله سینده عاید بیر مثال اولاراق آشاغیدا

۱ - مؤلفین آذربایجان موسیقی سینده «چوخ سسلی لیک» پروبلمینه حصر ائندبگی علمی اثره اشاره دیر. تأسف کی، بو اثر

یاریمچیق قالمیشدیر. (رداکتور)

ایکی نمونه وثریریک. بونلار «شور» لادیندا یازیلان عینی بیر مثلودیانی ایکی مختلف یول ایله آهنگلشدیریلمه سینی گؤستریر.



۱ - جدی اوْسلوبدا - آهنگلشدیرمه



۲ - خالق اوْسلوبوندا - آهنگلشدیرمه



ایکینجی حصّه

خالق اؤسلو پوندا آذربایجان لادلاریندا موسیقی بستمه له مک قایدالاری

بیرینجی - خالص کوارتالار قورولوشو

سس قاتارلاری آردیجیل خالص کوارتالار عمله گتیرن لادلار بونلاردیر:
(۱ راست. ۲ شور. ۳ سه گاه.
خالص کوارتالارین آردیجیل سیراسیندان عبارت اولان سس قاتارلاریندا
کوارتالارین اساس یئرلری:
(۱ - ۱ - ۱/۲)
تتراخوردونون بیرینجی پرده لری دیر.
بونلار اساس تون آدلانیر و «راست» لادیندا مایه وظیفه سینینی گؤرور.

«راست» لادیندا موسیقی بستمه لنمه سی

A - «راست» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

(۱ - ۱ - ۱/۲)

فورمولو اؤزره قورولموش اوچ برابر تتراخوردون قووشوق بیرلشمه سی
«راست» لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر.
بو سس قاتاریندا اورتا تتراخوردون بیرینجی پرده سی لادین مایه سی دیر.
بیرینجی اوکتاوادا کی do مایه لی «راست» لادی نین سس قاتاری بئله اولور:



B - پرده لرین لاد وظیفه لری، و

اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

«راست» لادی سس قاتارینین بۆتون پرده لری مایه یه تابع وضعیته اؤلور. بو پرده لرین وظیفه سی مایه یه «خدمت ائتمک» و اؤنون مثلود یاداکی اؤستون وضعیتی نی داها دا قوئلندیرمک دیر. بونا گؤره ده تئرسیا، کوارتا و کوینتا تونلارینا هر پرده دن سیچراییش ائتمک اولماز. مثلاً: آلت مئدیانتادان اؤست آپاریجی تونا (la - re) کوارتا سیچراییشی مایه نین اطرافیندا دؤلانیر، اؤنا خدمت ائدیر؛ آلت آپاریجی توندان مایه نین تئرسیاسینا کوارتا سیچراییشی (si - mi) ایسه ائله بیر کنار آواز یارادیر کی، بو آواز مایه نین تئرسیاسی اؤلان mi سسینی مستقل مایه یه چئویرمگه میل ائتدیگینه گؤره، همین سیچراییشا یول وئریلمیر.

یوخاریدا گؤستریلن «راست» لادی سس قاتاریندا بیرینجی پرده مایه نین آلت کوارتاسی وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن آرديجيل سسلر حرکتی آنجاق یوخاریا دؤغرو ممکن دور. آلت کوارتا سسی مایه یه و اؤنون اؤست آپاریجی تونونا سیچراییش ائتمک اؤچون بیر باشلانغیج دیر.



سس قاتارینین ایکینجی پرده سی مایه نین مئدیانتاسی وظیفه سینی گؤرور. اؤ، مایه نین آپاریجی تونلارینی حاضر لاییر: بؤیوک سئکوندا یا حرکت ائتمکله آلت آپاریجی تونو، و کوارتایا سیچراییش ائتمکله اؤست آپاریجی



تۇنو. بو پرده دن بلا واسطه مایه یه و اۇنون اۆست آپاریجی تۇنونا
سیچراییش ائتمک ممکن دور.

سس قاتارینین اۆچونجو پرده سی مایه نین آلت آپاریجی
تۇنو وظیفه سینى گۆرور: او، مایه یه کئچمه دن اول سئکوندا
آشاغیا حرکت ائده ییلر. آلت آپاریجی تۇندان آنجاق اۆست
آپاریجی تۇنا سیچراییش ائدیله ییلر.



سس قاتاری نین اساس تۇن اولان دۆردونجو پرده سی مایه
وظیفه سینى گۆرور. مایه دن یوخارییا دۇغرو: تئرسیایا، اۆست
کوارتایا، کوینتایا و کوینتائین اۆست آپاریجی تۇنونا، آشاغیا
دۇغرو ایسه مئدیانتایا و آلت کوارتایا سیچراییش ائدیله ییلر.



سس قاتاری نین بئشینجی پرده سی اۆست آپاریجی تۇن
وظیفه سینى گۆرور. بو پرده دن یوخارییا دۇغرو مایه نین
کوارتاسی و کوینتاسینا، آشاغیا دۇغرو ایسه مایه نین آلت
آپاریجی تۇنونا، مئدیانتاسینا و آلت کوارتاسینا سیچراییش
ائدیله ییلر.



سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی مایه نین تئرسیایا
وظیفه سینى گۆرور. بو پرده دن یوخارییا دۇغرو مایه نین
کوینتاسینا، آشاغیا دۇغرو ایسه مایه یه سیچراییش ائدیله
ییلر.



سس قاتاری نین یئدینجی پرده سی مایه نین اۆست
کوارتاسی وظیفه سینى گۆرور. بو پرده دن یوخارییا دۇغرو
مایه کوینتاسی نین اۆست آپاریجی تۇنونا، آشاغیا دۇغرو

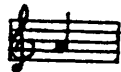


ایسه مایه یه و اونون اوست آپاریجی تونونا سیچراییش ائدیله
بیلر.

سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی مایه نین کوینتاسی
وظیفه سیننی گورور. بو پرده دن آنجاق آشاغیا دؤغرو
تئرسیایا، مایه نین اوست آپاریجی تونونا و مایه نین اوزونه
سیچراییش ائدیله بیلر.



سس قاتاری نین دؤقوزونجو پرده سی مایه کوینتاسی نین
اوست آپاریجی تونو وظیفه سیننی گورور. بو پرده دن آنجاق
آشاغیا دؤغرو مایه نین اوست کوارتاسینا سیچراییش ائدیله
بیلر.



سس قاتاری نین اونونجو پرده سی لادین سرحد تونو اولور.
بو پرده دن سیچراییش ائدیله بیلمز؛ قونشو پرده لرله ایسه
آنجاق آشاغیا دؤغرو حرکت ائتمک ممکن دور.



C - ممکن اولان سیچراییشلار جدولی.



قایدالار

۱. عینی استقامته دؤغرو بیر- بیرینین آردینجا ایکی سیچراییش ائتمک
اولماز.

۲. سس قاتاری دایره سینده و یا اوندان کنار اؤکتاوا یا سیچراییش ائتمک ده اؤلماز.

قید. لادین سس قاتاریندان کنار سیچراییشلار و پله واری حرکت مایه نین و بۆتونلوکله لاد سس قاتارینین باشقا بیر اؤکتاوا یا کئچمه سینه سبب اؤلور.

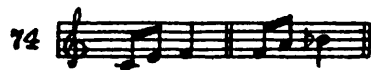
۳. سیچراییشدان سؤنرا همین استقامتده بۆتؤو تونا حرکت ائتمک اؤلماز.



۴. بۆتؤو تون حرکتیندن سؤنرا همین استقامتده سیچراییش ائتمک اؤلماز.



۵. یوخارییا دؤغرو تئرسیا سیچراییشیندان سؤنرا همین استقامتده یاریم تون حرکت ائتمک اؤلماز.



۶. آشاغییا دؤغرو تئرسیا سیچراییشیندان سؤنرا همین استقامتده یاریم تون حرکت ائتمک اؤلماز.



D. تام و یاریم کادانسلار

تام کادانس لادین مایه سینده بیتیر.
تام کادانسلارامثال لار:
(a) یوخاریدان پله واری.



(b) آپاریجی تونلار سیچراییشلا.



(c) آشاغیدان پله واری.



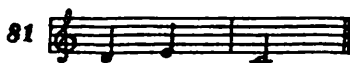
(d) بلا واسطه یوخاریدان سیچراییشلا.



(e) بلا واسطه آشاغیدان سیچراییشلا.



(f) تام کادانسین خصوصی نوعی.



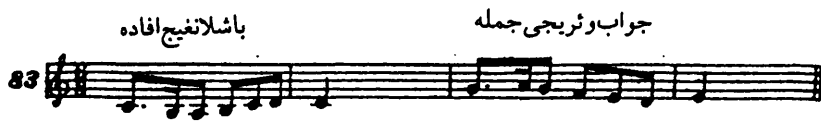
کوینتا، تثرسیا، کوارتا، اۆست آپاریجی تۆن و مئدیانتادا دایانیلماقلا
یاریم کادانس عمله گلیر.
بو پرده لره آنجاق پله واری یوخاریدان و یا آشاغیدان یاناشماق اولار.
یاریم کادانسلارا مثاللار:



۲. «راست» لادیندا مئلودیالار بستمه سی

A. موسیقی افاده لری، جمله لری و
پریۆدلاری نین سیمتریک قوشولماسی

بیری باشلانغیج، دیگری ایسه اؤنا جواب وئریجی سجه ده قورولموش
ایکی سیمتریک افاده بیر جمله عمله گتیریر.
باشلانغیج افاده بیرینجی خانه نی تشکیل ائده رک، ایکینجی خانه نین
اولینده بیتیر. (باشلانغیج افاده نین بو و یا باشقا پرده ده بیتمه سی «راست»
لادی نین شعبه لرینی تعیین ائدیر).
جواب وئریجی افاده اؤچونجو خانه نی تشکیل ائدیر و یاریم کادانس عمله
گتیره رک دؤردونجو خانه نین اولینده تاماملانیر.



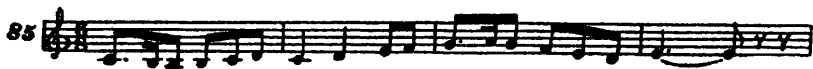
باشلانغیج افاده نی جواب وئریجی یه خصوصی بیر باغلایمیجی افاده بیرلش-
دیریر؛ بو باغلایمیجی افاده نین سونو جواب وئریجی نین اولینه تصادف ائدیر.



بیرینجی جمله ده افاده اولونموش موسیقی فکری نین تماملانماسی اوچون
سکیزینجی خانه ده مایه ایله بیتن تام کادانسلی بیر جواب وئریجی جمله طلب
اولونور.

جواب وئریجی جمله لری عمله گتیرمک اوچون بو اصول لاردان استفاده
ائتمگی مصلحت گؤروروک:

۱ - باشلانغیج افاده نین مثلود یاسیندان بشینجی و آلتینجی خانه لرده عینی ایله
استفاده ائدیلمه لی دیر. یثدینجی خانه تماملایمیجی افاده دن عمله گلیر؛ بو
افاده ایسه سکیزینجی خانه نین باشلانغیجیندا مایه ایله بیتمه لی دیر.



جواب وئریجی جمله



۲ - جواب وئریجی افاده مثلود یاسیندان بشینجی - آلتینجی خانه لرده عینی
ایله استفاده ائدیلمه لی دیر.



جواب و نریجی جمله



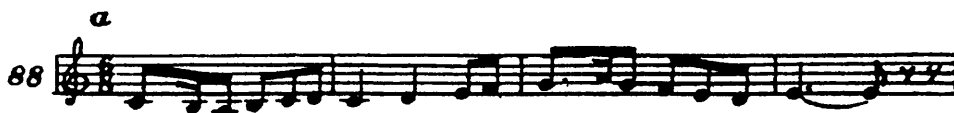
۳ - بشینجی - آلتینجی خانه لرده باغلاییحی افاده نین ریتمیک شکلندن استفاده ائدیلمه لی دیر.



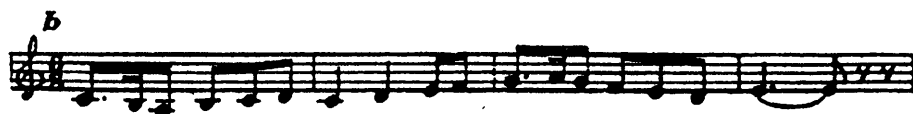
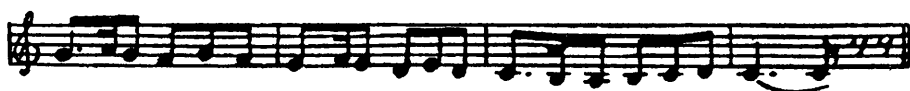
جواب و نریجی جمله



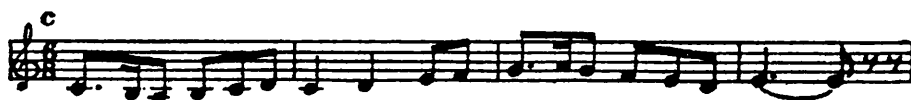
۴ - بشینجی - آلتینجی خانه لرده بیرینجی جمله قروپلاری نین ریتمیک شکللریندن استفاده ائدیلمه لی دیر.



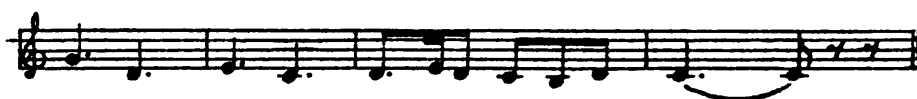
جواب و نریجی جمله



جواب وئریجی جمله



جواب وئریجی جمله



۵ - جواب وئریجی جمله تکرارلانما طلب ائدیر. تکرارلانما زمانی واریانتلارا
یول وئریلیر. تکرارلانما جواب وئریجی جمله نین باشلانغیجی ایله رابطه
طلب ائدیر.



واریانت شکلینده تکرارلانما یا مثال:



واریانت



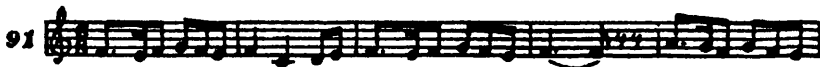
۶-۸۸، ۸۹، ۹۰-نجی مثاللار «راست» لادی نین «مایه راست» آدلی بیرینجی شعبه سینه عایدیر. بو شعبه نین خصوصیتی اوندان عبارتدیر کی، بیرینجی افاده ایکینجی خانه نین اولینده مایه ایله تاماملانیر.

باشقا شعبه یه کئچمزدن اول (اثری داها دا انکشاف ائتدیرمک اوچون) «راست» مایه سینده باشقا بیر پثریود دا بسته له مک اولار؛ لکن بیر پثریودلا دا کفایتله نیب او بیر شعبه یه کئچمک اولار. بیر شعبه دن باشقا سینا کئچرکن نوبه سیراسینی گوزله مک ده اولار. شعبه لرین نوبه آردیجیل لیغینی پوزماغا یول وئريلمه سینه باخمایاراق، لاد اوستونده موسیقی بسته له مگین ایلک مشغله لرینده شعبه دن - شعبه یه نوبه ایله کئچمک مصلحت گورولور.

«مایه راست» دان سونرا گلن نوبتی شعبه «حسینی» دیر.

«حسینی» شعبه سی نین خصوصیتی اوندان عبارتدیر کی، بیرینجی افاده ایکینجی خانه نین باشلانغیجیندا مایه نین اوست کوارتاسی ایله بیتیر. جواب وئریجی افاده ده همین کوارتادا قورتارا بیلر. بو حالدا، دوردونجو خانه ده مایه نین تئرسیاسی و یاخود کویئتاسیندا دایانان بیرینجی جمله نین باشقا بیر واریانتی طلب اولونور. بونون آردینجا «مایه راست» شعبه سیندن آلینمیش جواب وئریجی جمله واریانتلاریندان بیر ی گلیر:

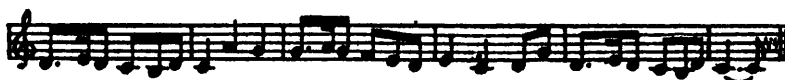
واریانت



جواب وئریجی جمله



واریانت

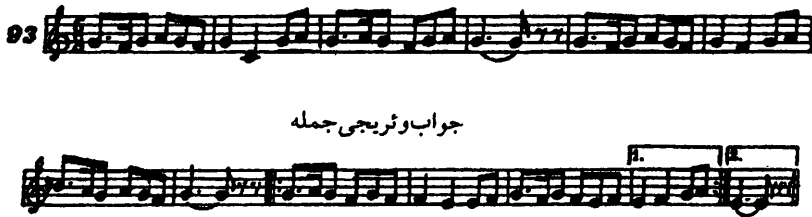


«حسینی» شعبه سی ایله بیرلشمیش «مایه راست».



بوندان سوئرا «ولایتی» شعبه سی گلیر. بو شعبه نین خصوصیتی بوندان عبارت دیر کی، بیرینجی افاده ایکینجی خانه نین باشلانغیچیندا، مایه نین کوینتاسیندا بیتیر. جواب وئریجی افاده ده یثنه همین کوینتادا قورتارمالی دیر. کوینتا مایه دن اوزاق اولدوغو اوچون اونون مایه یه قاییتماسی تدریجاً اولمالی دیر. اونا گؤره ده «ولایتی» نین بیرینجی جمله سی اوزونون جواب وئریجی جمله سی نین مایه تئرسیاسیندا دایانماق یولو ایله آلینماسینی طلب ائدیر.

واریانت



بوندان سونرا «حسینی» شعبه سینده قورولان بیرینجی جمله نین واریانتی و «مایه راست» دان آلینمیش جواب وئریجی جمله گلیر.

ولایتی واریانت

94

جواب وئریجی جمله

حسینی

«ولایتی» نین بیرینجی جمله سی واریاسیا شکلینده تکرارلانا طلب ائدیر.

(حسینی) و «ولایتی» ایله بیرلشمیش «مایه راست»:

مایه

95

حسینی



ولایتی



بوندان سؤنرا «عراق» شعبه سی گلیر.

«عراق» شعبه سینده «راست» لادی نین مایه سی و اؤنونلا بیرلیکده بۆتون سس قاتاری بیر اؤکتاوا یوخارییا کؤچورولور. اؤنا گۆره ده بیر اؤکتاوا یوخارییا کؤچورولن «مایه راست» «عراق» شعبه سی نین مئلودیاسینی عمله گتیره ییلر. «عراق» شعبه سی «راست» مایه سی نین تشکیلی قایداسی اؤزره قورولان مستقل مئلودیایا دا مالک اؤلا ییلر، لاکن اثرده موضوع وحدتی نین اولماسی اؤچون «مایه راست» مئلودیاسیندان بۆتونلوکله استفاده ائتمک داها یاخشی دیر.



«عراق» دان سؤنرا ایلک مایه یه قاییتماق طلب اؤلونور. بو قاییتما «گرای» واسطه سیله اؤلور. «گرای» – آلت آپاریجی تونون (si) سس قاتارینداکی سرحد تونو si – bemol ایله عوض اؤلونماسیندان عبارت دیر. آنجاق بو، قطعاً خرؤماتیزم واسطه سیله دئییل، بیر اؤکتاوا یوخاری کؤچورولن مایه نین آلت مئدیانتاسینا سیچراییش یؤلویله اؤلور. بو حالدا، مئدیانتا آرتیق اؤز وظیفه سینی دگیشهرک، کوینتانین اؤست آپاریجی تونو اؤلورکی، بئله لیکله ده او، اؤزوندن سؤنرا سرحد تونا کئچمک امکانی یارادیر.



بعضاً مایه اؤکتاواسیندان بلا واسطه سرحد تونونا حرکت ائتمک اولار.



ائله حاللار دا اولور کی، سرحد تونوندا انستفاده ائدیلمیر؛ چونکی مایه اوکتاواسیندان آلت کوارتا و آلت مئدیانتاسی عینی زماندا مایه نین کوینتاسی و اونون اوست آپاریجی تونو وظیفه سینیی گورور.



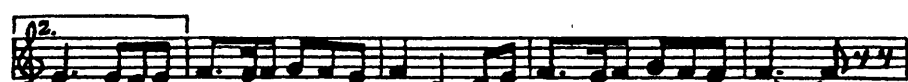
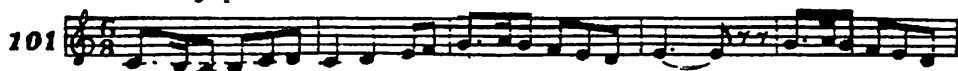
آپاریجی تون سرحد تونو ایله عوض اولوندوقدان سونرا «گراییی» نین بیرینجی جمله سی ده «ولایتی» کیمی دوردونجو خانه نین اولینده کوینتا ایله قورتاریر. سونرا مایه نین تئرسیاسیندا دایانان جواب وئریجی جمله گلیر. بوندان سونرا بوتونلوکله «حسینی» شعبه سی گلیر کی، بو دا لادین مایه سینده تاماملانیر.



بئله لیکله، «راست» لادیندا بسته له نن بۆتون اثر بو شکیلده اولور:

Allegro moderato

مایه راست



عراق



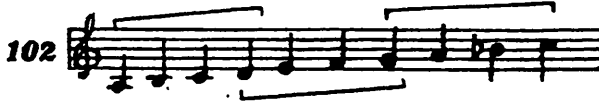
گرای

۳- شور لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. «شور» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

(۱ - ۱/۲ - ۱)

فۆرمولو اۆزره قورولموش و قۇوشوق (زنجیرواری) اصول ایله بیرلشمیش
 اۆچ برابر تئتراخورد «شور» لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر. بو
 سس قاتاریندا اورتا تئتراخوردون بیرینجی پرده سی لادین مایه سی دیر.
 بیرینجی اؤکتاو نین re سسی مایه اولارسا، «شور» لادی نین سس قاتاری بئله
 اولار:



بو سس قاتاری آردیجیل خالص کوارتالار سیراسیندان عبارتدیر.

B. پرده لرین لاد وظیفه لری، و

اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

«راست» لادی نین کئچمیش مایه سی (بو سس قاتاریندا اؤچونجو پرده – do) بورادا سس قاتاری نین اساس تونو اولماق حقوقونو اؤزونه ساخلا ییر. یوخاریدا گؤستر یلمیش سس قاتاریندا پرده لرین لاد وظیفه لری و اؤنلارین سیچراییش امکاملاری بئله اولور.

سس قاتاری نین بیرینجی پرده سی اساس تونون مئدیانتاسی وظیفه سین ی گؤرور. بو پرده نین «شور» لادی مایه سی ایله بلاواسطه علاقه سی اولمور و او، نه قونشو پله لرله حرکته و نه ده سیچراییشلاردا اشتراک ائتمیر.



سس قاتاری نین ایکینجی پرده سی اساس تونون آلت آپاریجی تونو وظیفه سین ی گؤرور. «شور» لادیندا بو پرده دن سیچراییش ائتمک اولماز.



اؤچونجو پرده سس قاتاری نین اساس تونودور. بو پرده دن تئرسایا، کوارتایا و اساس تونون کوینتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دوردونجو پرده سی لاددا مایه وظیفه سینی
گورور. بو پرده دن آنجاق یوخارییا دؤغرو اؤست مئدیانتا،
کوارتا و کوینتایا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین بئشینجی پرده سی مایه نین اؤست آپاریجی
تؤنو و اؤست مئدیانتانین آلت آپاریجی تؤنو وظیفه سینی
گورور. بو پرده آشاغیدا گؤستریلن حاللاردا یومشاق سسلنمه
(آلچالما یولو ایله) طلب ائدیر:



- (۱) ایکی مایه آراسیندا و بونلارین تکراری زمانی؛
- (۲) اساس توندان بو پرده یه سیچراییش ائدرکن؛
- (۳) مایه دن سؤنرا اساس تونا سیچراییش ائدرکن.

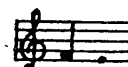
مثلاً:



قید. یوخاریدا گؤستریلن پرده نین اؤست مئدیانتادان سؤنرا آلچالماسی آذربایجان موسیقی سینی
اؤسلوبونا اویغون دئییلدیر.

بو پرده دن (آلچال دیلمامیش حالیندا) یوخارییا دؤغرو آنجاق مایه نین
کوارتاسینا، آشاغییا دؤغرو ایسه آنجاق اساس تونا سیچراییش ائدیلیلر.

سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی مایه نین اؤست
مئدیانتاسی وظیفه سینی گورور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو
مایه نین کوینتاسینا، آشاغییا دؤغرو ایسه مایه و اساس تونا
سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین یئدینجی پرده سی مایه نین کوارتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه
کوینتاسی نین اؤست آپاریجی تونونا، و هم ده سس قاتاری نین
سرحد تونونا، آشاغییا دؤغرو ایسه اؤست مئدیانتانین آلت
آپاریجی تونونا، مایه یه و اساس تونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی مایه نین کوینتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا سرحد تونونا،
آشاغییا ایسه مایه نین اؤست مئدیانتاسینا و مایه یه سیچراییش
ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دؤقوزونجو پرده سی مایه کوینتاسی نین
اؤست آپاریجی تونو وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن آنجاق
مایه نین اؤست کوارتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین اونونجو پرده سی سرحد تونو وظیفه سینی
گؤرور. بو پرده دن آنجاق آشاغییا دؤغرو کوینتا و کوارتایا
سیچراییش ائتمک اولار.



C. ممکن اولان سیچراییشلار جدولی



D. تام و یاریم کادانسلار

تام کادانس مایه ایله قورتاریر.
 مایه یه پله واری یوخاریدان، آشاغیدان و بلا واسطه سیچراییش یولو ایله
 یاناشماق اولار.
 تام کادانسلارا مثاللار:



اۆست آپاریجی تون، اۆست مثنیانتا، اۆست کوارتا و اۆست کوینتادا
 دایانماقلا یاریم کادانس تشکیل اولونا ییلر.
 یوخاریدا گؤستریلن پرده لره آنجاق پله واری هم یوخاریدان، هم ده
 آشاغیدان؛ اۆست آپاریجی تونا ایسه آنجاق یوخاریدان یاناشماق ممکن دور.
 یاریم کادانسلارا مثاللار:



۴- «شور» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی

«شور» لادیندا مثلودیا بسته لرکن موافق فصلده «راست» لادینا دایر
 گؤستریلیمیش قایدالار اساس گؤتورولمه لی دیر.
 آشاغیدا «شور» لادی نین بیرینجی شعبه سی اولان «مایه شور» ا مثال
 گؤستریلیر.

«مایه شور» طلب ائدیر کی، اونون بیرینجی افاده سی ایکینجی خانه نین
 اولینده مایه ایله قورتارسین، ایکینجی افاده ایسه دوردونجو خانه نین اولینده

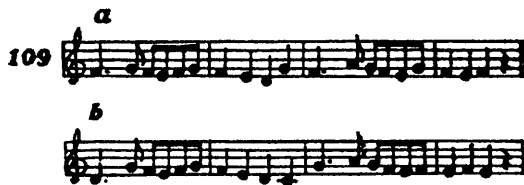
یاریم کادانس عمله گتیر سین.
 جواب وئریجی جمله سگیزینجی خانه نین اولینده مایه ایله قورتاریر و
 عینی ایله یاخود واریاسیا شکلینده تکرارلارنا طلب ائدیر.
 قید. باشلانغیج پرده گؤستريلمه دیکده اؤنو سربست صورتده سئچمک اؤلار. بو قایدا بۆتون لادلاردا
 مثلودیا بسته له مگه عایدیر.
 «مایه شور» شعبه سینیه مثال:

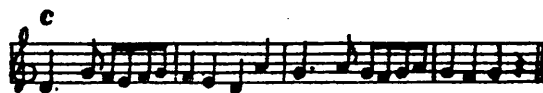


«مایه شور» دان سؤنرا «زمین خارا» شعبه سی گلیر. «زمین خارا» طلب ائدیر
 کی، بیرینجی افاده ایکیینجی خانه نین اولینده مایه نین اؤست مئدیانتاسی (fa)
 ایله قورتار سین.



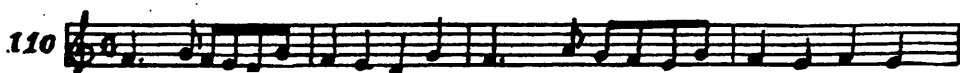
دؤردونجو خانه نین اولینده یاریم کادانس عمله گتیرن جواب وئریجی افاده
 مئدیانتادا، اؤست آپاریجی توندا و هابثله مایه نین اؤست کوارتاسیندا قورتارا
 بیلر:



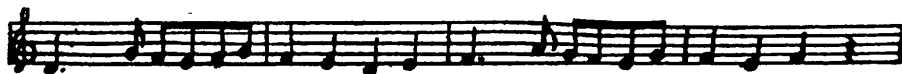


یوخاریدا گؤستریلن واریانتلاردان بیرینی «زمین خارا» نین بیرینجی
جمله سی حساب ائدیپ، اوْنا «مایه شور» شعبه سیندن جواب وئریجی بیر
جمله بیرلشدیرمک لازم دیر.

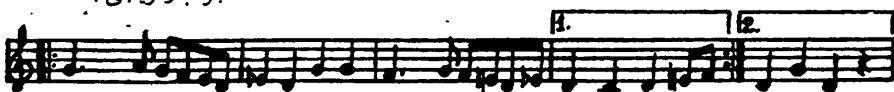
زمین خارا



واریانت

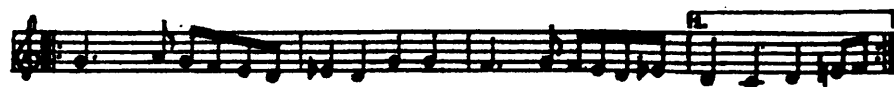
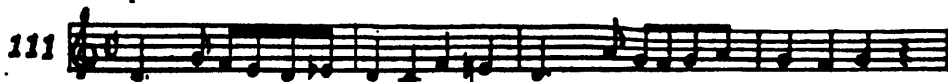


جواب وئریجی جمله



قوشولموش هاوانسن بیرینجی دفعه گنیش لنمه سینه مثال:

مایه



زمین خارا

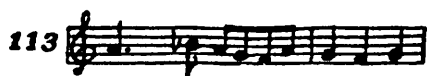




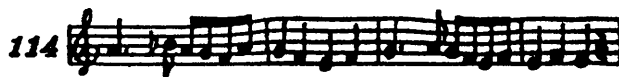
نۆبتی شعبه «شور- شاهناز» دیر. «شور- شاهناز» ی بسته لرکن بیرینجی افاده
مایه نین اؤست کوارتاسی ایله ایکینجی خانه نین اولینده قورتار سین.



جواب وئریجی افاده دؤردونجو خانه نین اولینده همین پرده ایله
یاریم کادانس تشکیل ائدیر.



یوخاریدا گؤستر یلن جمله یه سگیزینجی خانه ده مایه نین اؤست آپاریجی
تؤنو ایله (اساس تۆنون تئرسیاسیندا) قورتاران جواب وئریجی جمله
بسته له مک لازم دیر.



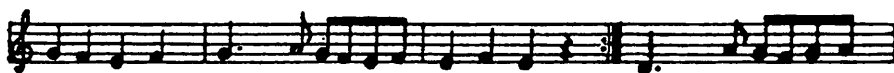
بوندان سؤنرا «شور- شاهناز» ین بیرینجی جمله سین ی تکرار ائدیپ
«مایه شور» ون جواب وئریجی جمله سین ی اؤنا بیرلشدیر مک لازم دیر.

شور - شاهناز

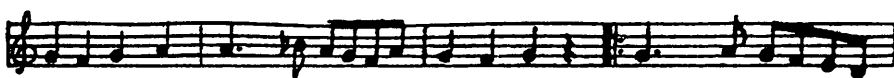
جواب و تریجی جمله



شور - شاهناز



جواب و تریجی جمله

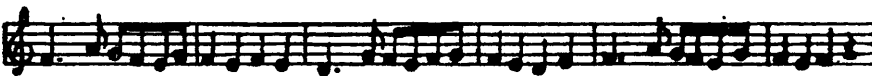
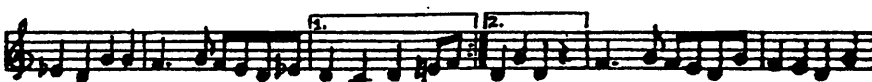


بسته لنمیش هاوانین ایکینجی دفعه گنیش لنمه سینه مثال:

مایه



زمین خارا

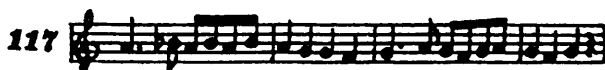


شور - شاهناز

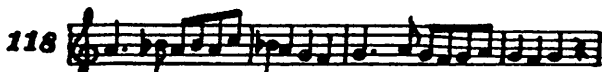




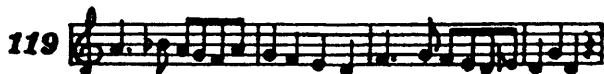
بوندان سونرا گلن شعبه «حجاز» دیر. «حجاز» دایرینجی افاده مطلق مایه نین کوینتاسیندان باشلانمالی دیر؛ یاخشی اولار کی، او، ایکینجی خانه نین اولینده مایه نین اوست کوارتاسیندا تاماملانسین. جواب وئریجی افاده دوردونجو خانه نین اولینده یاریم کادانس تشکیل ائده رک، یئنه همین پرده ده قورتاریر.



باشلانغیج جمله اوز واریانتی نی طلب ائدیر:



جواب وئریجی جمله سگیزینجی خانه نین اولینده اوست مئدیانتادا، چوخ زمان ایسه مایه ده قورتارا بیلر.

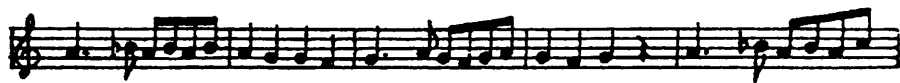


«حجاز» شعبه سینی «مایه شور» ایله علاقه لندیر مک اوچون «زمین خارا» نی آخره قدر تکرار ائتمک لازم دیر.

حجاز

واریانت

120



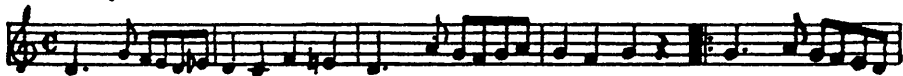
زمین خارا



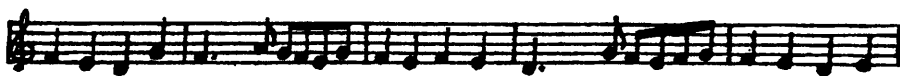
بسته لنمیش هاوانین اوچونجو دفعه گنیش لنمه سینه مثال:

مایه

121



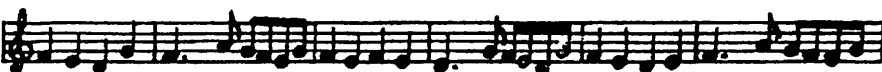
زمین خارا



شور - شاهناز



حجاز



نۆبتی شعبه «بیات کۆرد» دور. «بیات کۆرد» ده سجهیهوی جهت مایه نین کوینتاسیندان سرحد تونونا سیچراییش ائدیلمه سی دیر. بو حالدا مایه نین کوینتاسی اوز وظیفه سیننی دگیشه رک، یثنی «شور» لادی نین مایه سی وظیفه سیننی گۆرور (کوینتا قورولوشو طرفه یۆنلمه). بئله لیکله، یثنی «شور» پرده لری نین علاوه اولونماسی حسایناسس قاتاری نین گنیش لنمه سی امکانی الده ائدیلیر.

«بیات کۆرد» ون بیرینجی افاده سی ایکینجی خانه نین اولینده، عادتاً یثنی مایه ده قورتاریر؛ جواب وئریجی افاده ده همین مایه ده بیتیر.

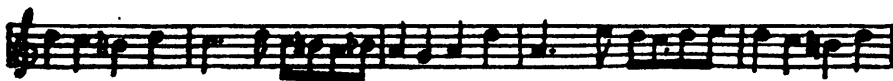


جواب وئریجی جمله سگیزینجی خانه ده یثنه مایه ده تاماملانمالی دیر.

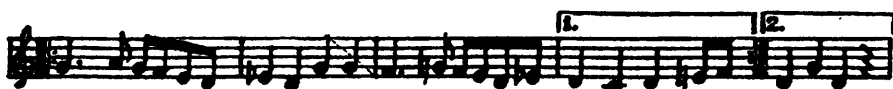


سؤنرا باش کؤکه قاییتماق لازم دیر. بونا گؤره ده «حجاز» ین بیرینجی جمله سیننی تکرار ائدیپ، اؤنو «مایه شور» ون جواب وئریجی جمله سی ایله باغلاماق لازم دیر.

بیات کۆرد

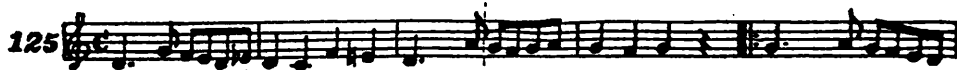


حجاز

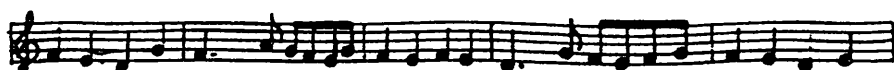


بسته لنمیش هاوانین دوردونجو دفعه گنیش لنمه سینه مثال:

مایه



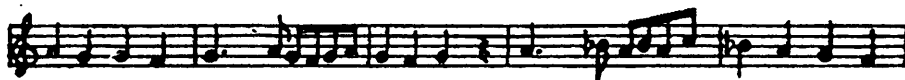
زمین خارا



شور - شاهناز



حجاز





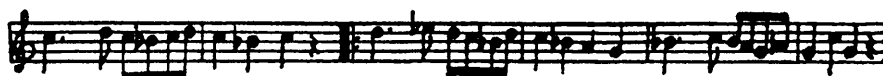
بوندان سونرا «سماع شمس»^(۱) شعبه سی گلیر.
 «سماع شمس» سس قاتاری نین بیر اوکتاوا یوخارییا کؤچورولمه سینی
 طلب ائدیر. «سماع شمس» ده مثلودیا «مایه شور» دایره سینده گزیشیر. اونا
 گؤره ده اثرده بۆتؤلولوک اولماق اوچون یثنی موسیقی عوضینه «مایه شور» ی

بیر اوکتاوا یوخاریدا تکرار ائتمک مصلحت گؤرولور.
 «سماع شمس» اثرین ان یوکسک نقطه سی دیر کی، بوندان سوئرا باشلانغیج
 نقطه یه، یعنی «مایه شور»^{۱)} ائتمک طلب اولونور. بو ائیش «نشیب - فراز»^(۱)
 شعبه سی واسطه سیله باشا گلیر. اگر «بیات کورد» کویتتا یوخاری قورولموش
 «شور» طرفه یؤنلمه لی دیرسه، «نشیب - فراز» ایسه کوارتا یوخاری
 یؤنلمه لی دیر. اونا گوره ده یئنی موسیقی بسته له مک عوضینه «حجاز»
 شعبه سینی کوارتا یوخاری تکرار ائتمک مصلحت گؤرولور کی، بونلارلا دا
 کوارتا قورولوشو طرفه یؤنلمه الده ائدیلیمیش اولور.

سماع شمس



نشیب فراز



سوئرا «زمین خارا» مئلودیا سینی کوارتا یوخاری کؤچوره رک، کوارتا
 «شور» وندا گزیشمک یاخشی اولار.



نهایت، کوارتا یوخاری «شور» ون مایه سینی «شور - شاهناز» حساب

اُندیب، «شور» مایه سینه کُچمک و اُونون اطرافیندا گزیشمک لازم دیر.



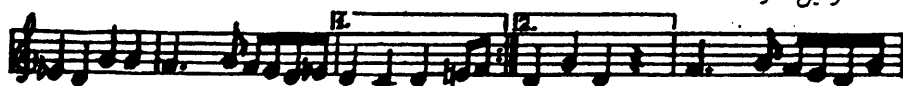
بئله لیکله، «شور» لادیندا بسته له نن اثرین بۆتؤو شکلی بئله اولور،

Allegretto

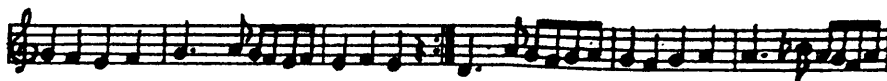
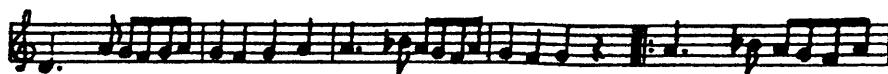
مایه شور



زمین خارا



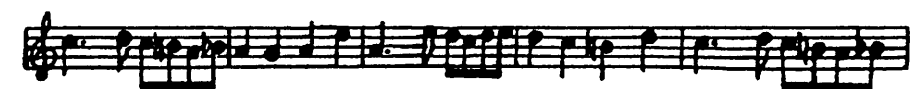
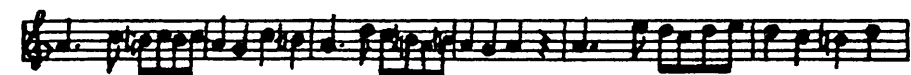
شور - شاهناز



حجاز



بیات کورد



سماع شمس



نشیب فراز



۵- «سه گاه» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. «سه گاه» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

(۱ - ۱ - ۱/۲)

فورمولو اؤزره قورولموش و قوشوق (زنجیرواری) اصولدا بیرلشمیش اوچ برابر تئتراخورد «سه گاه» لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر. بو سس قاتاریندا اورتا تئتراخوردون بیرینجی پرده سی لادین مایه سی دیر. بیرینجی اوکتاوادا کی mi مایه اولارسا، «سه گاه» لادی نین سس قاتاری بئله اولار:



بو سس قاتاری آردیجیل خالص کوارتالار سیراسیندان عبارت دیر.

B. پرده لرین لاد وظیفه لری و اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

«سه گاه» لادی سس قاتاریندا پرده لرین لاد وظیفه لری و اؤنلارین سیچراییش امکاملاری بئله اولور.

سس قاتاری نین بیرینجی پرده سی اساس تونون آلت آپاریجی تونو وظیفه سینى گؤرور. بو پرده دن سیچراییشلار ائتمک اولماز.



سس قاتارینین ایکینجی پردهسی اساس تون، یعنی
مایه نین آلت تئرسیاسی وظیفهسی نی گؤرور. بو پرده دن مایه یه
اؤنون اؤست آپاریجی تونونا، کوینتایا و کوینتانین اؤست
آپاریجی تونونا سیچراییش ائتمک اۇلار.



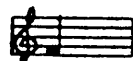
سس قاتارینین اۆچونجو پردهسی نین هئچ بیر وظیفهسی
یؤخدور.



سس قاتارینین دۆردونجو پردهسی لادین مایهسی
وظیفهسی نی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو اساس تونون
کوینتاسینا، آشاغییا ایسه تئرسیایا (اساس تونا) سیچراییش
ائتمک اۇلار.



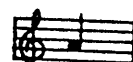
سس قاتارینین بئشینجی پردهسی اؤست آپاریجی تون
وظیفهسینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو اساس تونون
کوینتاسی نین اؤست آپاریجی تونونا (مطلق کوینتادا
تاماملانماق شرطیله)، آشاغییا ایسه اساس تونا سیچراییش
ائتمک اۇلار.



سس قاتارینین آلتینجی پردهسی اساس تونون کوینتاسی
وظیفهسینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو اساس تونون
اؤکتاواسینا، آشاغییا ایسه مایه یه و اساس تونا سیچراییش
ائتمک اۇلار.



سس قاتارینین یئدینجی پردهسی اساس تونون کوینتاسی -
نین اؤست آپاریجی تونو وظیفهسینی گؤرور. بو پرده دن
یوخارییا دؤغرو اساس تونون اؤکتاواسینا، آشاغییا ایسه



مایه نین اۆست آپاریجی تونونا سیچراییش ائتمک اولار.

سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی اساس تونون
کوینتاسینا نسبتاً مئدیانتا وظیفه سینى گؤرور. بو پرده دن آنجاق
سئکوئنسیالاردا تئرسیاوارى سیچراییشلار ائتمک ممکن دور.



سس قاتاری نین دۆقوزونجو پرده سی اساس تونون
اؤکتاواسى وظیفه سینى گؤرور. بو پرده دن آنجاق آشاغیا
دؤغرو اساس تونون کوینتاسینا و همین کوینتانین اۆست
آپاریجی تونونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین اؤنونجو پرده سی سرحد تونو وظیفه سینى
گؤرور. بو پرده دن سیچراییشلار ائتمک اولماز.



C. ممکن اولان سیچراییشلار جدولى



D. تام و یاریم کادانسلار

تام کادانس مایه ایله قورتاریر.
مایه یه آنجاق یوخاریدان پله واری و بلاواسطه اساس توندان سیچراییشلا
یاناشماق اولار. تام کادانسا مثاللار:



یاریم کادانس، اساس تونون کوینتاسیندا دایانماقلا تشکیل اولونور.
یوخاریدا گؤستریلن پرده یه هم یوخاریدان، هم ده آشاغیدان یالنیز
پله واری یاناشماق اولار.
یاریم کادانسا مثاللار:



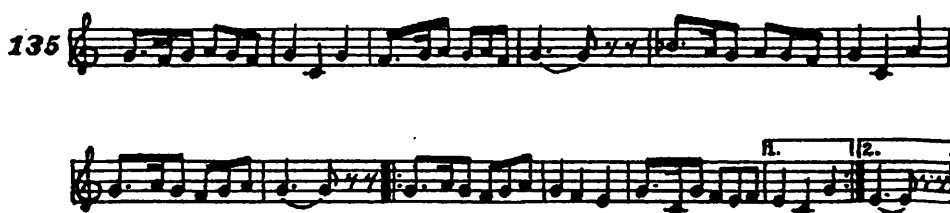
۶ - «سه گاه» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی

«سه گاه» لادیندا مثلودیالار بسته له نرکن موافق فصللرده «شور» لادینا عاید
گؤستریلن قایدالار اساس گؤتورولمه لی دیر.
آشاغیدا «سه گاه» لادی نین بیرینجی شعبه سی اولان «مایه سه گاه» ا مثال
گؤستریلیر. «مایه سه گاه» طلب ائدیر کی، بیرینجی افاده ایکینجی خانه نین
اولینده مایه ایله، جواب وئریجی افاده ایسه دؤردونجو خانه نین اولینده
یاریم کادانسا قورتارسین. جواب وئریجی جمله سکیزینجی خانه نین اولینده
مایه ایله قورتاریب اوزونون عینیه و یاخود واریاسیا شکلینده تکرار-
لانماسینی طلب ائدیر.
جواب وئریجی جمله نین قورولما قایداسی «راست» لادیندا اولدوغو
کیمی دیر.
«مایه سه گاه» شعبه سینیه مثال:



«مایه سه گاه» دان سؤنرا «شکسته فارس» شعبه سی گلیر. «شکسته فارس» طلب ائدیر کی، اونون بیرینجی افاده سی ایکینجی خانه نین اولینده و ایکینجی افاده سی دوردونجو خانه نین اولینده اساس تونون کوینتاسیندا قورتارسین. «شکسته فارس» ین بیرینجی جمله سی واریاسیا شکلینده تکرارلانا طلب ائدیر کی، بوندان سؤنرا دا اونا «مایه سه گاه» ین جواب وئریجی جمله سی بیرلشدیریلیر.

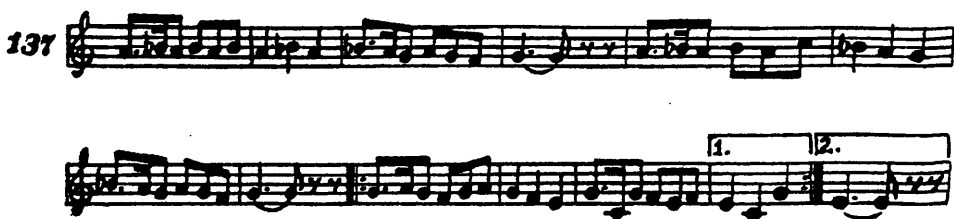
«شکسته فارس» شعبه سینیه مثال:



بسته لنمیش هاوانین بیرینجی دفعه گنیش لنمه سی:



سؤنرا «مُبریقه»^(۱) شعبه سی گلیر. «مُبریقه» طلب ائدیر کی، اؤنون بیرینجی افاده سی اساس تون کوینتاسی نین اؤست آپاریجی تونو ایله باشلانسین. ایکینجی خانه نین باشلانغیچیندا کی بیرینجی افاده نین سونو چوخ وقت ثابت اولمایان تونا (اساس تون کوینتاسی نین اؤست آپاریجی سی) دؤشور. ایکینجی افاده دوردونجو خانه ده اساس تونون کوینتاسیندا دایانماقلا تاماملانیر کی، بوندان سؤنرا همین جمله واریاسیا شکلینده تکرار اولونور. بو جمله یه (واریانت ایله) «مایه سه گاه» ین جواب وئریجی جمله سی نی بیرلشدیرمک لازم دیر.



بسته لنمیش هاوانین بیرینجی دفعه گنیش لنمه سی:

مایه



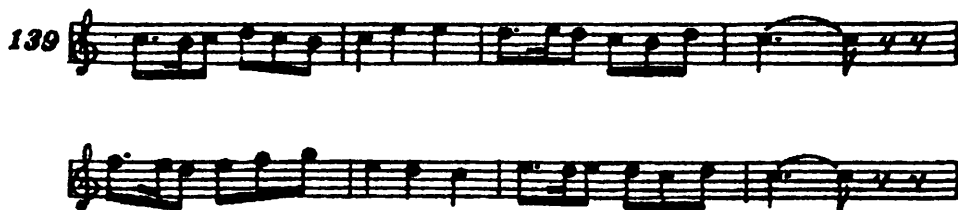
شکسته فارس

میزیقه



بوندان سؤنرا «عراق» شعبه سی گلیر. «راست» لادیندا اولدوغو کیمی «سه گاه» دا دا بو شعبه مایه نی بیر اؤکتاوا یوخاری قالدیریر کی، بونونلا دا «سه گاه» لادی نین سس قاتاری گنیش لنمیش اولور.

«عراق» طلب ائدیر کی، ایکینجی خانه نین اولینده بیرینجی افاده اساس تونون اؤکتاواسی ایله قورتارسین. جواب وئریجی افاده ده بو تون ایله قورتاریر. بوندان سؤنرا جواب وئریجی جمله نی بسته له مک لازم دیر کی، بو دا سکیزینجی خانه نین اولینده، یئنه اساس تونون اؤکتاواسیندا قورتاراجاقدیر. «سه گاه» ین مایه سینده قاییتماق اؤچون یئنه ده «گرای» یه «راست» لادیندا اولدوغو کیمی) مراجعت ائدیلمه لی و بیرینجی دایانما اساس تونون کوینتاسیندا، تاماملایجی دایانما ایسه «سه گاه» لادی نین مایه سینده اولمالی دیر.





اثرین سونوندا «مایه سه گاه» ی تکرار ائتمک یاخشی اولار. «سه گاه» لادیندا
بسته لنمیش هاوایا مثال:

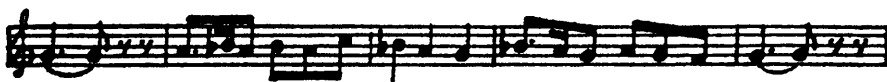
Allegretto
مایه سه گاه



شکسته فارس



میزقه





خالص کوینتالار قورولوشو

سس قاتارلاری آردیجیل خالص کوینتالار سیراسی عمله گتیرن لادلار
بونلاردیر: «شوشتر» و «چهارگاه»

۱- «شوشتر» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. «شوشتر» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

$$(1/2 - 1 - 1/2)$$

فؤرمولو اؤزره قورولموش و آیری بیرلشمیش (آلت تئتراخوردون
دؤردونجو پرده سیله اؤست تئتراخوردون بیرینجی پرده سی آراسیندا
آرتیریلیمیش سئکوندا اینتروالی عمله گلیر) ایکی برابر تئراکورد «شوشتر»
لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر.

بو سس قاتاریندا اؤست تئتراخوردون ایکینجی پرده سی لادین
مایه سی دیر.

بیرینجی اوکتاواداکی do سسی مایه اولارسا، «شوشتر» لادی نین سس-

قатарی بو شکلده اولور:



وظیفه سینی گورور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه یه،
آشاغییا دؤغرو ایسه مایه آلت سئکستاسی نین اؤست
آپاریجی تونونا سیچراییش ائتمک اولار.

سس قاتاری نین بئشینجی پرده سی مایه نین آلت آپاریجی
تونو وظیفه سینی گورور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه نین
اؤست آپاریجی تونونا، آشاغییا دؤغرو ایسه مایه نین آلت
کوارتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی سس قاتاری نین مایه سی
وظیفه سینی گورور. بو پرده دن مایه نین اؤست مئدیانتاسینا،
آلت تئرسایسینا و آلت کوارتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین یئدینجی پرده سی مایه نین اؤست آپاریجی
تونو وظیفه سینی گورور. بو پرده دن مایه نین آلت آپاریجی
تونونا و آلت کوارتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی مایه نین اؤست
مئدیانتاسی وظیفه سینی گورور. بو پرده دن آشاغییا دؤغرو
مایه یه سیچراییش ائتمک اولار.



C. ممکن اولان سیچراییش جدولی



D. تام و یاریم کادانسلار

عاداً بۆتون لادلاردا تام کادانس مثلودیانی مایه ده دایانماسی ایله معین ل شیر. آذربایجان لادلاریندان «شوشتر» و «همایون» بو جهندن استثنا تشکیل ائدیر؛ «شوشتر» لادیندا مثلودیا مایه ده دایانیرسا، یاریم کادانس، مایه نین آلت کوارتاسیندا دایانارسا، تام کادانس تأثیری باغیشلا ییر. مایه یه یوخاریدان و آشاغیدان آپاریجی تونلار واسطه سیله و بلاواسطه آلت کوارتادان سیچراییش ائتمکله یاناشماق اولار؛ آلت کوارتایا ایسه یوخاریدان و آشاغیدان آر دیجیل پله لرله، آپاریجی تونلار واسطه سیله، همچنین بلاواسطه مایه دن سیچراییش ائتمکله یاناشماق اولار. کادانسلار ا مثاللار:



۲- «شوشتر» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی

«شوشتر» لادیندا مثلودیالار بسته لرکن موافق فصللرده مختلف لادلارا عاید گوستر یلمیش قایدالار اساس گؤتورولمه لی دیر. آشاغیدا «مایه شوشتر» آدلی بیرینجی شعبه یه مثال گوستر یلیر. «مایه شوشتر» طلب ائدیر کی، بیرینجی افاده ایکینجی خانه نین اولینده مایه نین آلت کوارتاسیندا، جواب وئریجی افاده ایسه دوردونجو خانه نین اولینده مایه ده قورتاراق یاریم کادانس عمله گتیر سین. جواب وئریجی جمله سکیزینجی خانه نین اولینده مایه نین آلت کوارتاسی

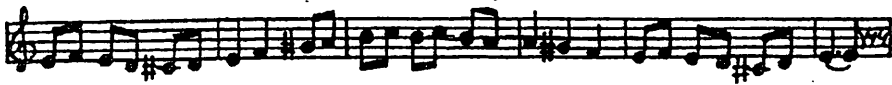
ایله تام کادانس کیمی قورتاردیقدا سونرا، واریاسیا شکلینده و یا عینیه
تکرارلانماسینی طلب ائدیر.

مایه

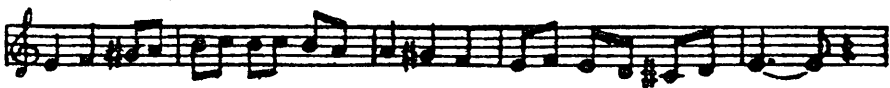
جواب وئریجی جمله



واریانت



سونرا «ترکیب» آدلی شعبه گلیر. «ترکیب» ین بیرینجی افاده سی عمومیتله
مایه نین اوست آپاریجی تونو ایله باشلانیر. بو افاده ایکینجی خانه نین اولینده
همین پرده ده و هابثله مایه ده دایانماغا یول وئیریر. جواب وئریجی افاده
دوردونجو خانه نین اولینده مطلق لادین مایه سینده قورتاریر. بیرینجی جمله
واریاسیا شکلینده تکرارلانماسینی طلب ائدیر. تکرارلانما زمانی بیر واریانت
کیمی مایه نین اوست آپاریجی تونوندا سس قاتاری خارجینه، داها
دوغروسو، مایه مئدیانتا سیندان بیر تون یوخاریا سیچراییش ائتمک اولار.
واریانت شکلینده اولان بو جمله یه «مایه شوشر» ین جواب وئریجی
جمله سی نی بیرلشدیرمک لازم دیر.



«شوشتر» لادیندا بسته له نن اثره مثال:

Moderato
مایه شوشتر

147

ترکیب

بونولا دا «شوشتر» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی بیتیر.

۳- چهارگاه» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. «چهارگاه» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

($1/2 - 1, 1/2 - 1/2$)

فؤرمولو اؤزره قورولموش اوچ برابر تئتراخورد «چهارگاه» لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر؛ بو شرط ایله کی، بونلاردان آلت تئتراخورد اورتا تئتراخورد لا قووشوق (زنجیرواری) اصولدا و اورتا تئتراخورد اؤست تئتراخورد لا آیری (یاناشی بیرلشمه) اصولدا بیرلشسین. بیرینجی اوکتاوادا کی do مایه اولارسا، «چهارگاه» لادی نین سس قاتاری بو شکیلده اولار:



بو سس قاتاری کیچیک اؤکتاوا sol سسیندن بیرینجی اؤکتاوا fa سسینه قدر آردیجیل خالص کوارتالار سیراسی، بیرینجی اؤکتاوا do سسیندن ایکینجی اؤکتاوا do سسینه قدر ایسه آردیجیل خالص کوینتالار سیراسی عمله گتیریر.

ماژۇر قامالار ئىن سىس قاتارىدا ئۇلۇغ كىمى بۇ سىس قاتارىدا دا
پىرەلەرنى تام كۇنىنى كۆتۈرگەنلىكى ئۇلارنى ئارىيەل خالى ئۇكتاۋالار
سىراسىدىن ئىبارت ئۇلما سىندىدۇر.

B. پرده لرین لاد وظیفه لری، و

اۇنلارین سیچراییش امکانلاری

يوخارىداكى سس قاتارىندا پرده لىرىن لاد وظيفه لىرى و اۇنلار لىرى
سىچرايىش امكانلارى بىلەن اولور:

سس قاتاری نین بیرینجی پرده سی. (۱) مایه نین آلت کوارتاسی و (۲) مایه آلت تثرسیاسی نین آلت آپاریجی تونو اولماقلا ایکی وظیفه داشی ییر. بو پرده دن آنجاق مایه یه سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین ایکینجی پرده سی مایه نین آلت تثرسیاسی
وظیفه سینی گورور. بو پرده دن مایه یه و اونون اوست آپاریجی
تؤنونا سیچرا ییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین اوچونجو پرده سی مایه نین آلت آپاریجی
تؤنو وظیفه سینی گؤرور. آنجاق مایه نین اؤست آپاریجی تونونا
(اسکیلدیلمیش تئرسیا) سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دوردونجو پرده سی لادین مایه سی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو اؤست
تئرسیایا، کوارتا و کوینتایا، آشاغیا دؤغرو ایسه آلت
تئرسیایا و کوارتایا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین بئشینجی پرده سی مایه نین اؤست آپاریجی
تؤنو وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه نین
اؤست کوارتاسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه مایه نین آلت
تئرسیاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی مایه نین اؤست تئرسیاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه نین
کوینتاسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه مایه یه سیچراییش ائتمک
اولار.



سس قاتاری نین یئدینجی پرده سی مایه نین اؤست
کوارتاسی وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو
مایه دن کوینتانین اؤست آپاریجی تونونا، آشاغیا دؤغرو ایسه
مایه یه و اونون اؤست آپاریجی تونونا سیچراییش ائتمک اولار.

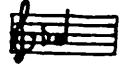


سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی مایه نین کوینتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه نین
اؤکتاواسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه مایه یه و اونون تئرسیاسینا



سیچراییش ائتمک اۇلار.

سس قاتارینین دۇقوزونجو پردەسی مایه کوینتاسینین
اۆست آپاریجی تۇنو وظیفه سیننی گۆرور. بو پردەدن آشاغیا
دۇغرو مایه نین اۆست کوارتاسینا، یوخارییا دۇغرو ایسه
مایه نین اۇکتاواسینا سیچراییش ائتمک اۇلار.



سس قاتارینین اۇنونجو پردەسی مایه اۇکتاواسینین آلت
آپاریجی تۇنو وظیفه سیننی گۆرور. بو پردەدن آنجاق مایه نین
کوینتاسینا سیچراییش ائتمک اۇلار.



سس قاتارینین اۇن بیرینجی پردەسی مایه نین اۇکتاواسی
اۆلور. بو پردەدن کوینتانین اۆست آپاریجی تۇنونا و مایه نین
کوینتاسینا سیچراییش ائتمک اۇلار.



C. ممکن اۇلان سیچراییشلار جدولی

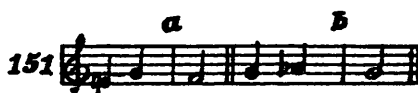


D. تام و یاریم کادانسلار

تام کادانس مایه ایله قورتاریر. «چهارگاه» لادینین مایه سینه آردیجیل
پردەلرله یوخاریدان، آشاغیدان و بلاواسطه آلت تئرسیادان سیچراییش
ائتمکله یاناشماق اۇلار.
تام کادانسا مثاللار:



یاریم کادانسلار مایه نین اوست کوارتا و کوینتاسیندا دایانماقلا یارانا بیلر. بو پرده لره آشاغیدان و یوخاریدان آردیجیل پله لرله یاناشماق اولار. یاریم کادانسا مثاللار:



قید. «چهارگاه» لادی مایه سینی کؤک اعتباریله بیر نچه وظیفه سی اولدوغو اوچون (اساس تون، کوارتا و ترسیا) بیر چوخ حاللاردا موسیقی افاده سینی مایه ده قورتارماسینا باخمایارق، بو افاده یاریم کادانس تاثیر ی باغیشلا بیر.

۴ - «چهارگاه» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی

«چهارگاه» لادیندا مثلودیالار بسته لرکن عینیله موافق فصللرده گؤستریلیمیش لادلارا عاید قایدالار اساس گؤتورولمه لی دیر. آشاغیدا «چهارگاه» ین بیرینجی شعبه سی اولان «مایه چهارگاه» مثال گؤستریلیر. «مایه چهارگاه» طلب ائدیرکی، ایکینجی خانه نین اولینده بیرینجی افاده مایه ایله قورتارسین، جواب وئریجی افاده ایسه دؤردونجو خانه نین اولینده یاریم کادانسا بیتسین. جواب وئریجی جمله سگیزینجی خانه نین اولینده مایه ایله قورتاردیقدا سؤنرا واریاسیا شکلینده و یا خود عینیله تکرارلنما طلب ائدیر.

«مایه چهارگاه» شعبه سینه مثال:



«مایه چهارگاه» دان سؤنرا «بسته نگار» آدلی شعبه گلیر. «بسته نگار» بیرینجی افاده نین تثرسیا ایله باشلانیب مایه تثرسیاسی ایله قورتارماسینی طلب ائدیر؛ جواب وثریجی افاده ایسه تثرسیادا و یاخود مایه ده قورتارا بیلر. سگیزینجی خانه ده جواب وثریجی جمله ده مایه ده قورتاریب واریاسیا شکلینده و یاخود عینیه تکرارلانا طلب ائدیر:



بسته لنمیش هاوانین بیرینجی دفعه گنیش لنمه سی:

مایه





نۆبتی شعبه «مانند مخالف» دیر. بو شعبه طلب ائدیر کی، ائکینجی خانه نین اولینده بیرینجی افاده اؤست کوارتادا قورتارسین. جواب وئریجی افاده ده دؤردونجو خانه نین اولینده همین پرده ده قورتاریر. بیرینجی جمله واریاسیا شکیلینده تکرارلانماسینی طلب ائدیر. سگیزینجی خانه نین اولینده جواب- وئریجی جمله مایه ده قورتاردیقدان سؤنرا تکرارلانماسینی طلب ائدیر.

مایه



بسته لنمیش هاوانین ایکینجی دفعه گنیش لنمه سی:

مایه

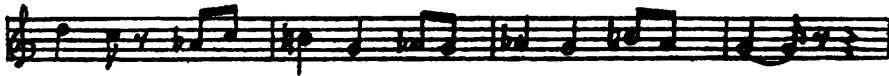
156

بسته نگار

مانند مخالف

«مانند مخالف» دن سونرا «حصار» شعبه سی گلیر. «حصار» «چهارگاه» ین کوینتا یو خارییا کؤچورولمه سی دیر. اونا گوره «مایه چهارگاه» دا یازیلیمیش مثلودیانی کوینتا یو خارییا کؤچورمک اولار. آنجاق «حصار» شعبه سی اوچون باشقا بیر موضوعنون (علاوه موضوع کیمی) سئچیلیمه سی مصلحت گورولور. «حصار» ین مثلودیاسینی اونون مایه سیندن (اولکی کوینتادان) باشلاماق داها یاخشی اولار. ایکینجی خانه نین اولینده بیرینجی افاده نی و دوردونجو

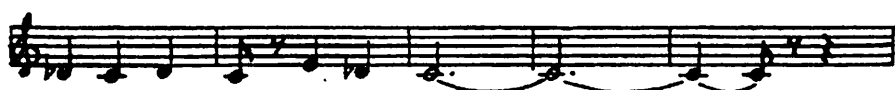
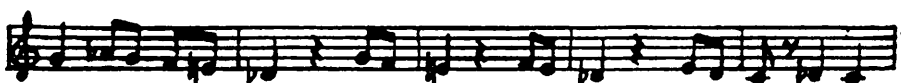
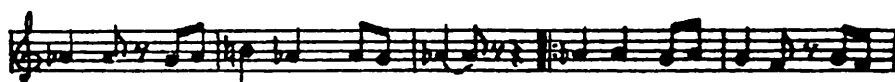
خانه نین اولینده جواب وئریجی افاده نی همین مایه ده قورتارماق مصلحت گؤرولور. سگیزینجی خانه نین اولینده جواب وئریجی جمله یثنه «حصار» ین مایه سینده قورتاریر. «حصار» ا مثال:



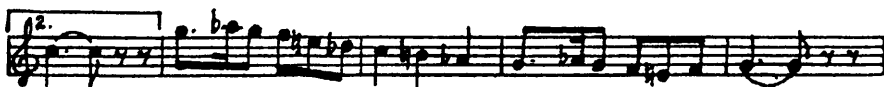
«حصار» دان سؤنرا «مخالف» شعبه سی گلیر. مایه کوینتاسی نین اؤست آپاریجی تونو ایله کوینتانین اؤزو آراسیندا وظیفه دگیشیک لیگی عمله گلیر، یعنی اولدن ثابت اولمایان اؤست آپاریجی تون ثابت مایه یه، اولدن ثابت اولان کوینتا ایسه ثابت اولمایان آلت آپاریجی تونا چئوریلیر. بیرینجی افاده ایکینجی خانه نین و جواب وئریجی افاده دؤردونجو خانه نین اولینده مایه ایله قورتاریر. سگیزینجی خانه نین اولینده بیرینجی جمله نین واریانتی دا بو مایه ایله قورتاریر.

سؤنرا جواب وئریجی جمله گلیر کی، بو دا یثنی مایه نین (کوارتا مایه لی «چهارگاه») آلت مئدیانتاسیندا قورتاریر. بوندان سؤنرا داها گنیش، شکوئنسیالاردان استفاده اولونموش جمله گلیر کی، بو دا «چهارگاه» ی کوارتا یوخاری مایه دن اساس مایه نین اؤزونه گتیریب چیخاریر.





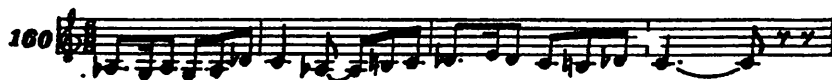
سؤنراکی شعبه «منصوریّه» دیر. بو شعبه ده «مایه چهارگاه» ین بیر اؤکتاوا یوخاری کؤچورولمه سیندن عبارت دیر. «منصوریه» یننی مثلودیا بستمه لنمه- سیننی یوخ، «مایه چهارگاه» ین بیر اؤکتاوا یوخاری کؤچورولمه سیننی طلب ائدیر. بوندان سؤنرا سئکوئنسیا واری حرکتله اولکی حالا قاییتماق و «مایه چهارگاه» مثلودیا سیننی تکرار ائتمک طلب اولور.



آشاغیداکی هاوا «چهارگاه» لادیندا بسته لنمیشدیر.

Andante

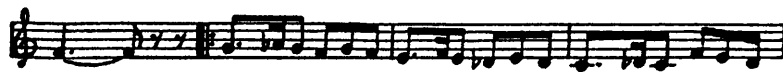
مایه چهارگاه



بسته نگار



مانند مخالف

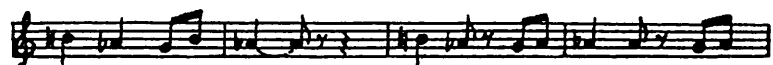
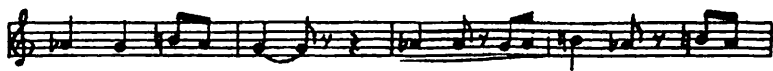


حصار

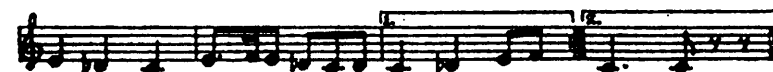
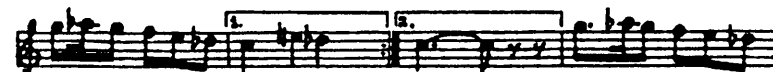
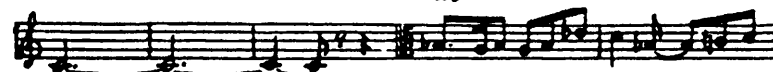




مخالف



منصوبه



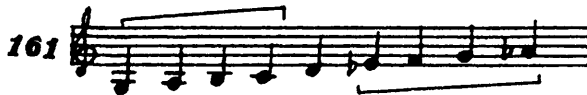
کیچیک سئکستالار قورولوشو

۱ - «بیات شیراز» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. «بیات شیراز» لادی سس قاتاری نین دیاپوزونو

(۱ - ۱ - ۱/۲)

فۇرمولو اۆزره قورولموش و اورتا یاریم تون واسطه سیله بیرلشمیش (اۆست
تئراخوردون بیرینجی پرده سینه نسبتاً) ایکی برابر تئراخورد «بیات شیراز»
لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر.
بو سس قاتاریندا آلت تئراخوردون آخرنجی پرده سی لادین مایه سی دیر.
بیرینجی اؤکتاواداکی do سسی مایه اولارسا، «بیات شیراز» لادی نین
سس قاتاری بو شکیلده اولار:



بو سس قاتاری آردیجیل کیچیک سئکستالار سیراسیندان عبارت دیر.

B. پرده لرین لاد وظیفه لری، و

اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

یوخاریدا گؤستریلن سس قاتاریندا پرده لرین وظیفه سی و اؤنلارین
سیچراییش امکاملاری بئله اولور:

سس قاتاری نین بیرینجی پرده سی مایه نین آلت کوارتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه یه
سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین ایکینجی پرده سی مایه نین آلت مئدیانتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن مایه یه و اونون اؤست آپاریجی
تؤنونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین اوچونجو پرده سی مایه نین آلت آپاریجی
تؤنو وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن مایه نین اؤست آپاریجی
تؤنونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دؤردونجو پرده سی لادین مایه سی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو کوارتا و
کوینتایا، آشاغییا دؤغرو ایسه مئدیانتا و کوارتایا سیچراییش
ائتمک اولار.



سس قاتاری نین بئشینجی پرده سی مایه نین اؤست آپاریجی
تؤنو وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه نین
کوارتا و کوینتاسینا، آشاغییا دؤغرو ایسه مایه نین آلت
آپاریجی تۆنونا سیچراییش ائتمک اولار.



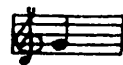
سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی مایه نین اؤست
مئدیانتاسی وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو
مایه نین کوینتاسینا، آشاغییا دؤغرو ایسه مایه یه سیچراییش
ائتمک ممکن دور.



سس قاتاری نین ۷-نجی پرده سی مایه نین اؤست کوارتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن آشاغیا دؤغرو مایه نین اؤست
آپاریجی تونونا و مایه یه سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی مایه نین کوینتاسی
وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن آشاغیا دؤغرو مایه نین اؤست
مئدیانتاسینا، اؤست آپاریجی تونونا و مایه یه سیچراییش
ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دؤقوزونجو پرده سی مایه کوینتاسی نین
اؤست آپاریجی تونو وظیفه سینی گؤرور. بو پرده دن آنجاق
مایه نین اؤست کوارتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



C. ممکن اولان سیچراییشلار جدولی



D. تام و یاریم کادانسلار

تام کادانس مایه ایله قورتاریر. مایه یه آردیجیل پرده لرله یوخاریدان و
آشاغیدان آپاریجی تونلار واسطه سیله و بلاواسطه کوینتادان آشاغیا و
کوارتادان یوخارییا سیچراییش ائتمکله یاناشماق اولار.



یاریم کادانس آلت مئدیانتادا، کوارتادا، هابئله اؤست آپاریجی توندا دایانماقلا الله ائدیله بیلر. بو حالدا اؤست آپاریجی تون حاضرلانما میش گئجیکن سسدن عبارت اولور؛ گئجیکن سس ایسه مایه نین مئدیانتاسی دیر.



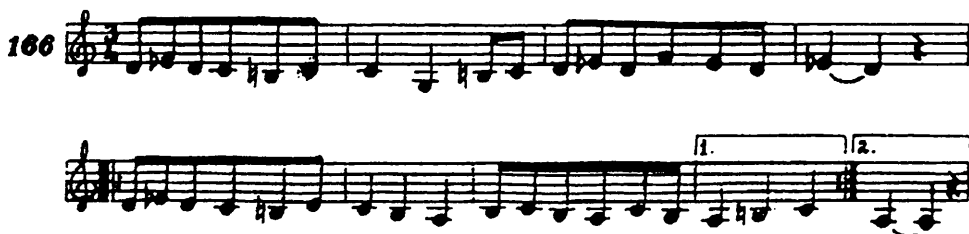
۲ - «بیات شیراز» لادیندا مئلودیالار بسته لنمه سی

«بیات شیراز» لادیندا مئلودیا بسته لرکن موافق فصللرده گؤستريلمیش لادلارا عاید قایدالار اساس گؤتورولمه لی دیر.

آشاغیدا «بیات شیراز» ین بیرینجی شعبه سی اولان «مایه بیات شیراز» ا مثال گؤستریلیر. «مایه بیات شیراز» طلب ائدیر کی، ایکینجی خانه نین اولینده بیرینجی افاده مایه ایله قورتارسین، دؤردونجو خانه نین اولینده جواب وئریجی افاده یاریم کادانس عمله گتیرسین. سگیزینجی خانه نین اولینده جواب وئریجی جمله مایه ایله قورتاریر و عینیه و یا خود واریاسیا شکلینده تکرارلانما طلب ائدیر.



بونون آردینجا «بیات اصفهان» شعبه سی گلیر. بونون «مایه بیات شیراز» شعبه سیندن فرقی اوندادیر کی، سگیزینجی خانه نین اولینده جواب وئریجی جمله مایه ده دئییل، اونون آلت مئدیانتاسیندا قورتاریر.



بسته لنمیش هاوانین بیرینجی دفعه گنیش لنمه سی:



بوندان سؤنرا «هۇزال»^(۱) شعبه سی گلیر. مایه نین کوینتاسی ایله باشلایان «هۇزال» مایه نین اؤست مئدیانتاسینی لغو ائدیپ، سس قاتارینا مایه تئرسیا-سی نین داخل ائدیلمه سینی طلب ائدیر. «هۇزال» ین بیرینجی افاده سی ایکینجی خانه نین اولینده همین تئرسیادا قورتاریر. جواب وئریجی افاده ده همین تئرسیادا قورتاریر. بیرینجی جمله واریاسیا شکلینده تکرارلنما طلب ائدیر. جواب وئریجی جمله سگیزینجی خانه نین اولینده مایه ده قورتاریر و تئرسیا ۱/۲ تون آلچالاراق یثنی دن مئدیانتایا چئوریلیر.



بسته لنمیش هاوانین ایکینجی دفعه گنیش لنمه سی:



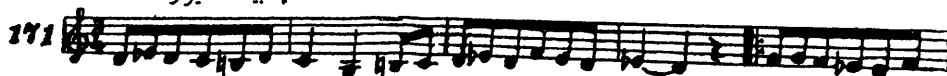
بوندان سؤنرا «مایه بیات شیراز» و «بیات اصفهان» شعبه لری نین بیر اوکتاوا یوخارییا کوچورولموش تکراری گلیر. «بیات اصفهان» ی قورتاردیقدان سؤنرا مایه نین کوینتاسینا سئکوندا آشاغی حرکت ائتمک و بورادان دا مایه یه قاییداراق بیر قدر گزیشمکله اثری تاماملاماق لازم دیر.



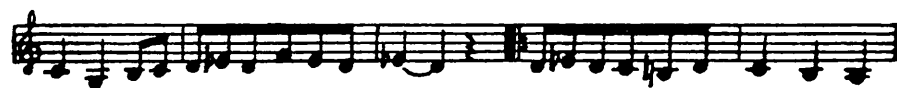
بسته لنمیش هاوانین آخرینجی دفعه گنیش لنمه سی:

Moderato

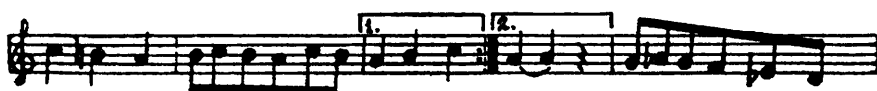
مایه بیات شیراز



بیات اصفهان



غزال



بۆیوک سئگستالار قورولوشو

۱ - «همایون» لادیندا موسیقی بستمه لشمه سی

A. «همایون» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

($1/2 - 1, 1/2 - 1/2$)

فۆرمولو اۆزره قورولموش و اورتا تون واسطه سیله بیرلشمیش ایکی برابر تئتراخورد «همایون» لادی نین سس قاتارینی عمله گتیریر. بو لادین سس قاتاریندا ایکی مایه واردیر. اۇنلاردان بیرینجیسی نی آلت تئتراخوردون دوردونجو پرده سی، ایکینجیسی نی ایسه اۆست تئتراخوردون دوردونجو پرده سی عمله گتیریر. بیرینجی اۇکتاواداکی do و la سس لری مایه اۇلار سا، «همایون» لادی نین سس قاتاری بو شکلده اۇلور:



B. پرده لری ن لاد وظیفه لری، و

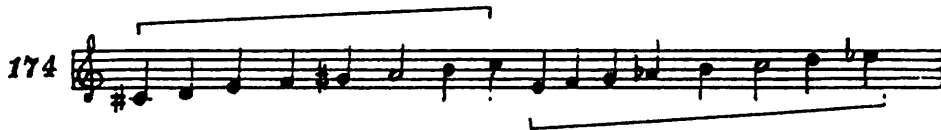
اۇنلارین سیچراییش امکانلاری

پرده لری ن لاد وظیفه لری و اۇنلارین سیچراییش امکانلاری حقیقته دانیشمازدان اول آشاغیداکی لاری بیلیمک لازم دیر. مثلودیانین عمله گلیمه سی شرطلری آلت تئتراخوردون بیر اۇکتاوا یوخارییا قالدیریلما سیننی طلب ائدیر. بو حالدا سس قاتاری بئله اۇلور.



بو سس قاتاری la و do مایه‌لی ایکی ناتمام «شوشتر» سس قاتاریندان عبارت دیر.

la مایه‌لی «شوشتر» لادی نین ایکی آلت پرده‌سی، do مایه‌لی «شوشتر» لادی نین ایسه ایکی اوْست پرده‌سی چاتیشمیر. چاتیشمایان آلت و اوْست پرده‌لر علاوه ائدیلدیکده آشاغیداکي سس قاتاری آلینیر:



یوخاریدا گؤستریلن سس قاتاریندا fa و mi پرده‌لری تکرارلانماسا، اوْندا آشاغیداکي مرکب سس قاتاریندان عبارت «همایون» لادی آلینار:



گؤستریلن سس قاتاریندا یئردگیشمه عمله گلیمشدیر: la سسی بیرینجی مایه، do سسی ایسه ایکینجی مایه وضعیتینی آلیمشدیر. بو سس قاتاری نین پرده‌لرینه بیرینجی اوکتاوا la مایه‌لی و ایکینجی اوکتاوا do مایه‌لی «شوشتر» لادی سس قاتاری کیمی باخیلمالی دیر. موافق فصلده «شوشتر» لادی حقیقده دئییلن لرین هامیسی عینی زماندا «همایون» لادینا دا عاید دیر.

C. تام و یاریم کادانسلار

تام کادانس عادتاً ایکینجی مایه نین (do) آلت کوارتاسیندا (sol) دایانماقلا عمله گلیر؛ لکن «همایون» ون باشقا تاماملانما اصولو دا واردیر: قید ائتدیگیمیز آلت کوارتادا دایاندیقدان سوئرا کادانس یئنه ده دوام ائده رک ایکینجی «شوشتر» سس قاطاری نین ایکینجی پرده سینده (fa) دایانماقلا تاماملانیر. قید ائتمک لازم دیر کی، «همایون» لادیندا مثلودیا چوخ وقت بو پرده دن باشلانیر.

۲ - «همایون» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی

«همایون» لادیندا مثلودیا بسته لرکن موافق فصلده «شوشتر» لادینا عاید گوستریلن قایدالار اساس گؤتورولمه لی دیر. بیرینجی جمله (و یا خود بیرینجی پئریود) عادتاً بیرینجی «شوشتر» ده، جواب وئریجی جمله ایکینجی سینده بسته له نیر. بیرینجی «شوشتر» دن ایکینجی «شوشتر» ه کئچیلرکن، بیرینجی «شوشتر» ین آپاریجی تونو و ایکینجی «شوشتر» مایه سی نین آلت تئرسیاسی ائنه ارمونیک لشدیریلیر. آشاغیدا «همایون» ون بیرینجی شعبه سی اولان «مایه همایون» ا مثال:



بونولا آردینجا do مایه لی ایکینجی «شوشتر»ه عاید اولان «ترکیب»
شعبه سی گلیر («شوشتر» لادیندا اولدوغو کیمی).
بورادا «ترکیب» ین بیرینجی جمله سی نین عمله گلمه قایداسی «شوشتر»
لادیندا کی کیمی دیر. جواب وئریجی جمله ایسه بیرینجی «شوشتر» ین
مایه سینده دایانماغی طلب ائدیر.



بو مثالا ایکینجی «شوشتر» سس قاتاری نین ایکینجی پرده سینده دایانماقلا
یارانان «مایه همایون» ون جواب وئریجی جمله سینی بیرلشدیرمک لازم گلیر.

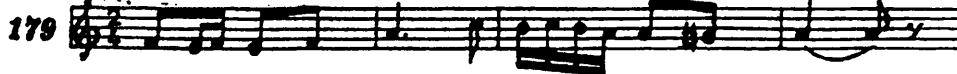




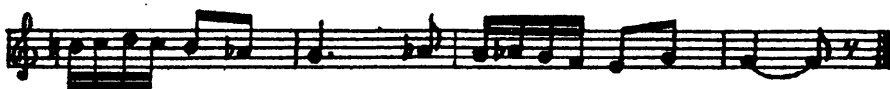
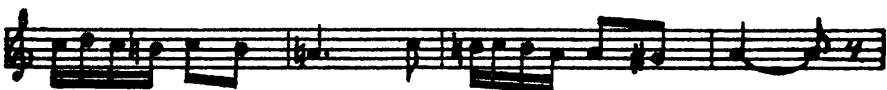
«همايون» لاديندا موسيقي بسته له مگه مثال:

Moderato

مايه همايون



تركيب



علاوه لادلار

سس قاتارلاری قورولوشجا برابر اولمایان تئتراخوردلارین بیرلشمه-
سیندن عمله گلن لادلارا علاوه لادلار دئییلیر.

آذربایجان موسیقی سینده آشاغیداکیلار علاوه لادلار حساب اولونور:

(۱) ایکینجی نوع «چهارگاه»

(۲) «شاهناز»

(۳) «سارنج».

۱- ایکینجی نوع «چهارگاه» لادیندا

موسیقی بسته لنمه سی

A. ایکینجی نوع «چهارگاه» لادی سس قاتارینین دیاپازونو

($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2$)

فورمولو اؤزره قورولموش تئتراخورد

($1 - 1 - 1/2$)

فورمولو اؤزره قورولموش تئتراخوردلا آیری بیرلشدیریلسه (یاناشی

بیرلشمه)، اؤ زمان ایکینجی نوع «چهارگاه» لادینین سس قاتاری آلینار:

($1/2 - 1$, $1/2 - 1/2 + 1 - 1 - 1/2$)



هر ایکی نوع «چهارگاه» سس قاتارینین دیاپازونو اؤچ تئتراخوردون
(آلت، اورتا، اؤست) بیرلشمه سیندن عبارتدیر؛ بونلاردان آلت تئتراخورد

اؤست تئتراخوردون اوکتاواسی دیر. اؤنا گۆره ده ایکینجی نوع «چهارگاه»
لادی نین تام سس قاتاری بو شکیلده اولور:



B. پرده لرین لاد وظیفه لری، و

اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

یوخاریدا گؤستریلن سس قاتاریندا پرده لرین لاد وظیفه لری و اؤنلارین
سیچراییش امکاملاری بئله اولور:

سس قاتاری نین بیرینجی پرده سی آلت کوارتا وظیفه سینین
گؤرور. بو پرده دن آنجاق مایه یه سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین ایکینجی پرده سی مایه نین آلت مئدیانتاسی
وظیفه سینین گؤرور. بو پرده دن آنجاق مایه یه سیچراییش
ائتمک اولار.



سس قاتاری نین اوچونجو پرده سی مایه نین آلت آپاریجی
تؤنو وظیفه سینین گؤرور. بو پرده دن مایه نین اؤست آپاریجی
تؤنونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دوردونجو پرده سی سس قاتاریندا مایه
اولور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو تئرسیا، کوارتا و کوینتایا، و
آشاغییا دؤغرو ایسه آلت مئدیانتا و آلت کوارتایا سیچراییش
ائتمک اولار.



سس قاتاری نین بئشینجی پرده سی مایه نین اۆست آپاریجی
تۆنو وظیفه سینی گۆرور. بو پرده دن مایه نین اۆست کوارتاسینا،
آشاغیا دؤغرو ایسه مایه نین آلت آپاریجی تۆنونا سیچراییش
ائتمک اولار.



سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی مایه نین اۆست تئرسیاسی
وظیفه سینی گۆرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه نین
کوینتاسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه مایه یه سیچراییش ائتمک
اولار.



سس قاتاری نین یئئدینجی پرده سی مایه نین اۆست
کوارتاسی وظیفه سینی گۆرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو
مایه کوینتاسی نین اۆست آپاریجی تۆنونا، آشاغیا دؤغرو
ایسه مایه یه و اۆنون اۆست آپاریجی تۆنونا سیچراییش ائتمک
اولار.



سس قاتاری نین سگیزینجی پرده سی مایه کوینتاسی
وظیفه سینی گۆرور. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه
اؤکتاواسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه مایه یه و اۆنون تئرسیاسینا
سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین دؤقوزونجو پرده سی: (۱) کوینتانی اۆست
آپاریجی تۆنو، (۲) مایه اؤکتاواسی نین آلت مئدیانتاسی اولماق
اۆزره ایکی وظیفه داشییر. بو پرده دن یوخارییا دؤغرو مایه
اؤکتاواسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه مایه نین اۆست کوارتاسینا
سیچراییش ائتمک اولار.



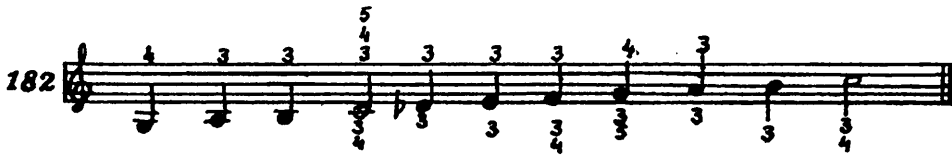
سس قاتاری نین اؤنونجو پرده سی مایه اؤکتاواسی نین آلت
آپاریجی تونو وظیفه سیننی گؤرور. آشاغیا دؤغرو مایه
کویتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتاری نین اؤن بیرینجی پرده سی مایه نین اؤکتاواسی
وظیفه سیننی گؤرور. بو پرده دن آشاغیا دؤغرو آلت
مئدیانتاسینا و مایه کویتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



C. ممکن اؤلان سیچراییشلار جدولی



D. تام و یاریم کادانسلار

ایکینجی نؤع «چهارگاه» لادی نین تام و یاریم کادانسلاری عینله بیرینجی
نؤع «چهارگاه» دا اولدوغو کیمی دیر.

۲. ایکینجی نؤع «چهارگاه» لادیندا مئلودیالار بسته لئمه سی

ایکینجی نؤع «چهارگاه» لادیندا مئلودیالار بسته له مک اؤچون موافق
فصلده بیرینجی نؤع «چهارگاه» لادینا عاید گؤستریلمیش قایدالار اساس
گؤتورولمه لی دیر.

قید ائتمک لازم دیر کی، ایکینجی نؤع «چهارگاه» لادیندا موسیقی
بسته لرکن بعضی مئلودیک افاده لر بیرینجی نؤع «چهارگاه» ین پرده لریندن
استفاده اولونماسینی طلب ائدیر.

آشاغیدا ایکینجی نوع «چهارگاه» لادیندا یازیلیمیش بیر اثر نمونه سینیی
بوتون شعبه لری ایله بیرلیکده گؤستریریک.

Allegro moderato
ایکینجی مایه چهارگاه

183

بسته نگار

مانند مخالف

Andante

حصار

مخالف



۳. «شاهناز» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. علاوه «شاهناز» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

ایکینجی نوع «چهارگاه» لادی نین سس قاتاریندا:

 $(1/2 - 1, 1/2 - 1/2)$

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردلا

 $(1 - 1 - 1/2)$

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخورد بیرلشدیریلیر. «شاهناز» لادی نین

سس قاتاریندا ایسه عکسینه

 $(1 - 1 - 1/2)$

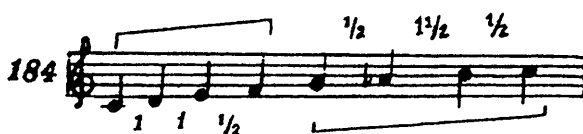
فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخوردلایری اصول ایله

 $(1/2 - 1, 1/2 - 1/2)$

فۆرمولو اۆزره قورولموش تئتراخورد بیرلشدیریلیر:

 $(1 - 1 - 1/2 + 1/2 - 1, 1/2 - 1/2)$

مثال اۆچون.



B. پرده لرین لاد وظیفه لری، و

اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

«شاهناز» لادی سس قاتاریندا کی پرده لرین لاد وظیفه لری بو سس قاتاری-
نین بیرینجی پرده سی اؤلوب «راست» لادی نین مایه سینین تشکیل ائدن اساس
توندان آسیلی دیر.

آلت تئتراخوردون بۆتون پرده لری «شاهناز» لادیندا مایه اؤلا ییلر.

C. تام و یاریم کادانسلا

«شاهناز» لادیندا دا تام و یاریم کادانسلا «راست»، «شور» و «سه گاه»
لادلاریندا اؤلدوغو کیمی دیر.

۴- «شاهناز» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی

ایکینجی خانه نین اؤلینده بیرینجی افاده اساس تونون کوینتاسی ایله
تماملانیر. جواب وئریجی افاده ده دؤردونجو خانه نین اؤلینده همین پرده ده
قورتاریر. بیرینجی جمله تکرارلانما طلب ائدیر. سگیزینجی خانه نین اؤلینده
جواب وئریجی جمله بیرینجی تئتراخورد پرده لریندن بیرینده قورتاریر.



سؤنرا گلن شعبه sol مایه لی (اۆلکی اساس تۆنون کوینتاسی) «مایه شور» دور؛ آنجاق «شور» ون طلب ائتدیگی کیمی، سس قاتاری نین آلتی نجی پرده سی یاریم تۆن اوجالمالی، یثدّینجی پرده سی ایسه یاریم تۆن آشاغی ائتمه لی دیر. (بو حالدا آلتی نجی پرده «شور» ون اۆست آپاریجی تۆنو اۆلور و موافق حاللاردا یاریم تۆن آشاغی ائنیر).



کادانس اساس تۆنون ایکینجی پرده سینده قورتاردیقدا سس قاتاری نین آلتینجی پرده سی، («شور» مایه سی نین کوینتاسی کیمی) داها آچالمیر.





آشاغیدا «شاهناز» لادیندا بسته لنمیش اثره نمونه گؤستریلیر.

Allegretto

مايه شاهناز

188





۵. «سارنج» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی

A. «سارنج» لادی سس قاتاری نین دیاپازونو

«سارنج» علاوه لادی سس قاتاری نین قورولوش فورمولو ایکینجی نوع «چهارگاه» لادی سس قاتاری نین قورولوش فورمولو کی می دیر؛ یعنی:

$$(1/2 - 1, 1/2 - 1/2 + 1 - 1 - 1/2)$$

فرق بوندا دیر کی، ایکینجی نوع «چهارگاه» لادی سس قاتاریندا آلت تتراخوردون آخرینجی پرده سی ایله اوست تتراخوردون بیرینجی پرده سی آراسیندا بۆتو تون، «سارنج» سس قاتاریندا ایسه یاریم تون اولور. آلت تتراخوردون سونونجو پرده سی لادین مایه سی دیر. بیرینجی اوکتاوادا کی mi سسی مایه اولدوقدا، علاوه «سارنج» لادی نین سس قاتاری بو شکیلده اولور:



B. پرده لرین لاد وظیفه لر، و

اؤنلارین سیچراییش امکاملاری

یوخاریدا گؤستریلن سس قاتاریندا ایکینجی پرده do اؤز اهمیتینه گؤره تامامیله بیر - بیرینه ضد اؤلان ایکی وظیفه داشی ییر. بو پرده بیر طرفدن سس قاتارینین بیرینجی پرده سینه مناسبتده ثابت اولمایان اؤست آپاریجی تون، اؤ بیر طرفدن ایسه سس قاتارینین دؤردونجو و آلتینجی پرده لرینه مناسبتده ثابت اؤلان اساس توندور. اؤنا گؤره ده دیگر پرده لرین وظیفه لر هم اساس تونا و هم ده مایه یه مناسبتده معین له شیر. بو باخیمدان:

سس قاتارینین بیرینجی پرده سی بیر طرفدن مایه نین آلت کوارتاسی، اؤ بیر طرفدن ایسه اساس تونون آلت آپاریجی تونو وظیفه سینى گؤرور. بو پرده دن یوخارییا مایه یه سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتارینین ایکینجی پرده سی: (۱) آلت کوارتانین اؤست آپاریجی تونو، (۲) سس قاتارینین اساس تونو، (۳) مایه نین آلت تئرسىاسى اولماقلا اؤچ وظیفه داشی ییر. بو پرده اساس تون اولدوغو زمان اوندان یوخارییا دؤغرو تئرسىا، کوارتا و کوینتایا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتارینین اؤچونجو پرده سی مایه نین آلت آپاریجی تونو وظیفه سینى گؤرور. بو پرده دن مایه نین اؤست آپاریجی



تُونونا (اسکیلدیلیمیش تئرسیا) سیچراییش ائتمک اولار.

سس قاتارینین دوردونجو پردهسی لاددا مایه اولور. بو پردهدن یوخارییا دؤغرو اساس تونون کوینتاسینا، آشاغیا دؤغرو ایسه اساس تونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتارینین بئشینجی پردهسی مایهنین اؤست آپاریجی تونو و اساس تونون اؤست کوارتاسی وظیفه لرینی گؤرور. بو پردهدن یوخارییا دؤغرو اساس توندان کوینتانین اؤست آپاریجی تونونا، آشاغیا دؤغرو ایسه اساس تونا سیچراییش ائتمک اولار.



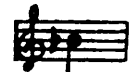
سس قاتارینین آلتینجی پردهسی اساس تونون کوینتاسی وظیفه سیننی گؤرور. بو پردهدن آشاغیا دؤغرو مایه یه و اساس تونا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتارینین یئدینجی پردهسی اساس تون کوینتاسی-نین اؤست آپاریجی تونو وظیفه سیننی گؤرور. بو پردهدن اساس تونون اؤست کوینتاسینا سیچراییش ائتمک اولار.



سس قاتارینین سگیزنجی پردهسی سرحد تون وظیفه-سیننی گؤرور. بو پردهدن سیچراییش ائتمک اولماز.



C. ممکن اؤلان سیجراییشلار جدولی



D. تام و یاریم کادانسلار

علاوه «سارنج» لادی آلت آپاریجی تونوندان باشقا اوزونون بۆتون پرده لرینه و مایه سی نین سس قاطاریندا توتدوغو وضعیته گۆره «سه گاه» لادینا اؤخشاردیر. اؤنون هم تام، هم ده یاریم کادانسلاری «سه گاه» لادیندا اؤلدوغو کیمی دیر.

۶- «سارنج» لادیندا ملودیالار بسته لنمه سی

«سه گاه» لادیندا و اؤنون شعبه لرینده موسیقی بسته له مک قایدالاری نین هامیسی عینیله «سارنج» لادینا دا عاید دیر. آشاغیدا «سارنج» لادیندا یازیلیمیش اثره نمونه گؤستریریک.

Allegretto

مایه سارنج



شکسته فارس



میزقه

The musical score is written on 11 staves. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The time signature is 2/4. The first staff includes the word 'میزقه' (Mizge) written below it. The score contains several repeat signs with first and second endings, indicated by '1.' and '2.' above the staves. The music is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests and slurs. The final staff ends with a double bar line and repeat dots.

بو مثالدا «عراق» شعبه سی بیر اؤکتاوا یوخاری کؤچورولموش «مایه سارنج» ایله عوض اولونموشدور.
بونونلادا، آذربایجان خالق موسیقی سینیه عاید اساس مدّعالارین و آذربایجان لادلاریندا موسیقی بسته له مک قایدالارینین ایضاحی بیتیر.

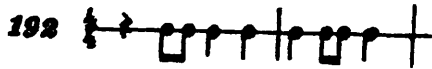
آذربایجان موسیقی سی نین ریتمیک خصوصیتلری

آذربایجان خالق موسیقی سی اؤز مترو ریتمیک قورولوشونا گؤره ایکی یثره بؤلونور:

بیرینجی سی – آیدین متریک وزنلی موسیقی،
ایکینجی سی – معین وزنی اولمایان موسیقی دیر.
آیدین وزنلی موسیقی یه خالق ماهنی لاری، مختلف خالق رقص هاوالاری،
هابثله «تصنیفلر» (وؤکال موسیقی) و «رنگ» لر (اینسترومنتال موسیقی)
داخل دیر.

بو فورمالارین وزنلری ان عادی، یعنی $\frac{6}{4}$ ، $\frac{4}{4}$ ، $\frac{3}{4}$ ، $\frac{2}{4}$ ، $\frac{4}{8}$ ، $\frac{6}{8}$ ،
 $\frac{3}{8}$ اولچولردن عبارت دیر.

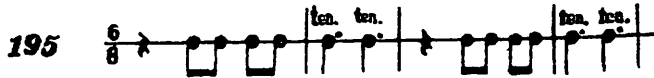
آذربایجان موسیقی سی اوچون $\frac{4}{4}$ وزن $\frac{2}{4}$ - دن داها سجهیه وی دیر.
آشاغیدا گؤستر دیگیمیز مثال $\frac{4}{4}$ وزنلی موسیقی یه ان یاخشی بیر
نمونه دیر.



دؤرد حصّه لی خانه لر بئله ده گؤستر یله بیلر:



بیر قایدا اولاراق ۶/۸ وزنده هره سی ۳/۸ وزندن عبارت ایکی حصّه اولور؛ لاکن آذربایجان رقص موسیقی سی و هابئله رقص سجه سینده اولان بعضی ماهنی لارین مترو ریتیمیک خصوصیتی باشقا جور قروپلاشما طلب ائدیر. بو قروپلاشما ایکی حصّه لی وزن ایله اوچ حصّه لی وزنین نؤبه لشمه سیندن عبارت اولور. مثال اوچون:



یوخاریدا گؤستریلن ۱۹۴ و ۱۹۵-نجی مثاللاردا بۆتون خانه لراؤز سرعتی نی دگیشمه دن ایفا اولونور. ۱۹۵-نجی مثالدا ایکینجی و دوردونجو خانه لر سینکوپا مخصوص گرگین لیکله ایفا اولونمالی دیر؛ یعنی اۇنلار آشاغیداکی شکیلده ایفا اولونمالی دیر:



(بو خانه ده ۳ دئیل، ۲ وورغو واردیر)

گؤستریلن نمونه لرین دۆزگون ایفا اولونماسی اوچون ایفاچی آذربایجان رقص موسیقی سی نین یوخاریدا ایضاح اولونموش خصوصیتلرینی دریندن حس ائتمه لی و باشا دۆشمه لی دیر. وزنسیز موسیقی یه بونلار داخل دیر:

لادلار اؤز رینده وؤکال و اینسترومنتال گزیشمه (ایمپروویزاسیا). بو گزیشمه زمانی موسیقی افاده لری هر هانسی بیر خانه یه سیغیشمیر. بورادا نؤتلارین قروپلاشماسی هر هانسی بیر تونون سسله نیب آچیلماسی یا خود یاردیمچی سسلرله بزه دیلمه سی یولو ایله عمله گلیر. مثال اوچون:



ایفا اولونان گزیشمه نین (ایمپروویزاسیایین) صنعی صورتده معین خانه لره سیغیشدیر یلماسی، موسیقی نین نؤتا دوزگون یازیلما ماسینا و گزیشمه موسیقی سینین اؤسلوبونون پوزولما سینا سبب اولور. تجربه ده آذربایجان خالق موسیقی سینین یانلیش صورتده نؤتا یازیلیمیش نمونه لرینه تصادف اولونور.

1. ۶/۸ وزنلی موسیقی نین نؤتا سالینماسیندا ایکی حصه لی خانه لرله اوچ حصه لی خانه لرین یوخاریدا ایضاح اولونان نؤبه لشمه خصوصیتلرینه رعایت اولونمور کی، بو حالدا دا آغیر حصه عوضینه یونگول، هابئله، عکسینه، یونگول حصه عوضینه آغیر حصه دوشمکله موسیقی تحریف اولونور. مثال اوچون:

(دوغرودور)



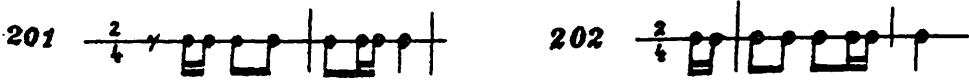
عوضینه بئله یازیرلار:

(یانلیش دیر)



۱۹۹- نجو مثالدا خانه نین نسبتاً آغیر حصّه سینده اولان ایکینجی و دوردونجو سسلر ۲۰۰- نجو مثالدا خانه نین ضعیف حصّه سینده دوشور. ۱۹۹- نجو مثالدا خانه نین ضعیف حصّه سینده دوشن اوچونجو سس ۲۰۰- نجو مثالدا خانه نین آغیر حصّه سینده دوشور کی، بونونلا دا موسیقی تحریف اولونور.

2. «هئیراتی» فورماسیندا اولان آذربایجان خالق موسیقی سی نمونه لری دورد حصّه لی وزن عوضینه ایکی حصّه لی وزنده گؤستریلیر.



۲۰۱- نجی مثالدا کی ۲/۴ وزن حتا آغیر سرعتلی ایفا اولوندوقدا دا خانه دهه ایکی حصّه اولدوغونو گؤستریر، حالبوکی سرعتلی ایفا زمانی بئله خانه دهه دورد حصّه نین اولماسی لازم گلیر.

۲۰۲- نجی مثال ۲۰۱- نجی مثالین قراماتیک جهتدن دوزلدیلیب خانه خطلری نین دوزگون شکیلده اوز یئرینده قویولماسیندان عبارتدیر؛ آنجاق بو حالدا دا خانه وورغولاری ایله ضرب آلتی نین وورغولاری آراسیندا بیر اویغونسوزلوق عمله گلیر: چالغی آلتی نین آغیر وورغولاری ضعیف خانه لره دوشهرک ریتیمیک قاریشیق لیک عمله گتیریر.

ممکن اولان خروماتیک حرکتلر

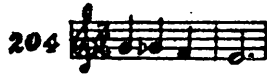
خالق موسیقی اؤسلوبو خروماتیک حرکتیه چؤخ محدود اولچوده، او دا یالنیز «راست»، «شور» و «سه گاه» کیمی لادلاردا امکان وئریر.

«راست» لادیندا خروماتیزم

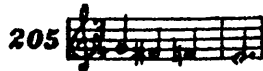
۱ - مایه کوینتاسی نین اؤست آپاریجی تونو خروماتیک صورتده یاریم تون
آچالا بیلر؛ مثال اؤچون:



۲ - مایه کوینتاسی دا همچنین خروماتیک صورتده یاریم تون آچالا بیلر؛ مثال
اؤچون:



خروماتیک قامنین یازیلیش قایداسینا موافق اولاراق، ۲۰۴-نجو مثال بئله
یازیلیر:



یوخاریدا گؤستریلن ۲۰۳ و ۲۰۴-نجو مثاللاردا کی خروماتیک حرکتلر
مایه سی «راست» لادی مایه سی نین ایکی نجی پرده سی اولان «شور» لادینا و
هابئله مایه سی «راست» لادی مایه سی نین اؤچونجو پرده سی اولان «سه گاه»
لادینا دا عاید دیر.

یوخارییا دؤغرو خروماتیزم تطبیق اولونمور.
قالان لادلارین پرده لری خروماتیک دگیشیلیمگه یول وئرمیر.

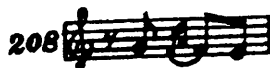
مئلودیگ بزرگ لیر (مئلیزم لیر)

مئلودیانی مختلف مئلودیگ واسطه لرله زنگین لشدیرمک، گؤزل لشدیرمک، شرق و او جمله دن آذربایجان موسیقی سنین سجهیه وی خصوصیتی دیر. مئلودیا بزرگ لرینی یازیرکن هر جور شرطی اشاره نی بیر یانا قویوب، بۆتون نۇتلاری کیچیک شریف ایله یازماق لازم دیر. عادى مئلودیگ بزرگ بیر اساس، دیگرى ایسه اۆست یاردیمچی اولماق اۆزره بیر-بیری نین آردینجا جلد گلن ایکى نۇتدان عبارت دیر.

اگر اساس نۇت ایله یاردیمچی نۇت بۆیوک سئکوندا اینتروالی عمله گتیریرسه، او زمان داها یاخشی تأثرات یارانماسی نامینه یاردیمچی نۇت یاریم تۆن آلچال دیلیر؛ مثال اۆچون:



چۇخ زمان بزرگ نۇتلاریندان ایکینجی سی یاردیمچی دئیل، اساس نۇتون اۆست تثرسیاسی اولور.



بو بزرگ اصولوندان خصوصیه کلاویش لی موسیقی آلتلرینده داها آسانلیقلا استفاده ائتمک اولور. ترئل (trel) ده بیر بزرگ کیمی ایشلنمکده دیر.



گزیشمه ده (ایمپروویزاسیا) سسلر نوت قروپلاری (gruppetto) واسطه سیله
زنگین لشدیریلیر.

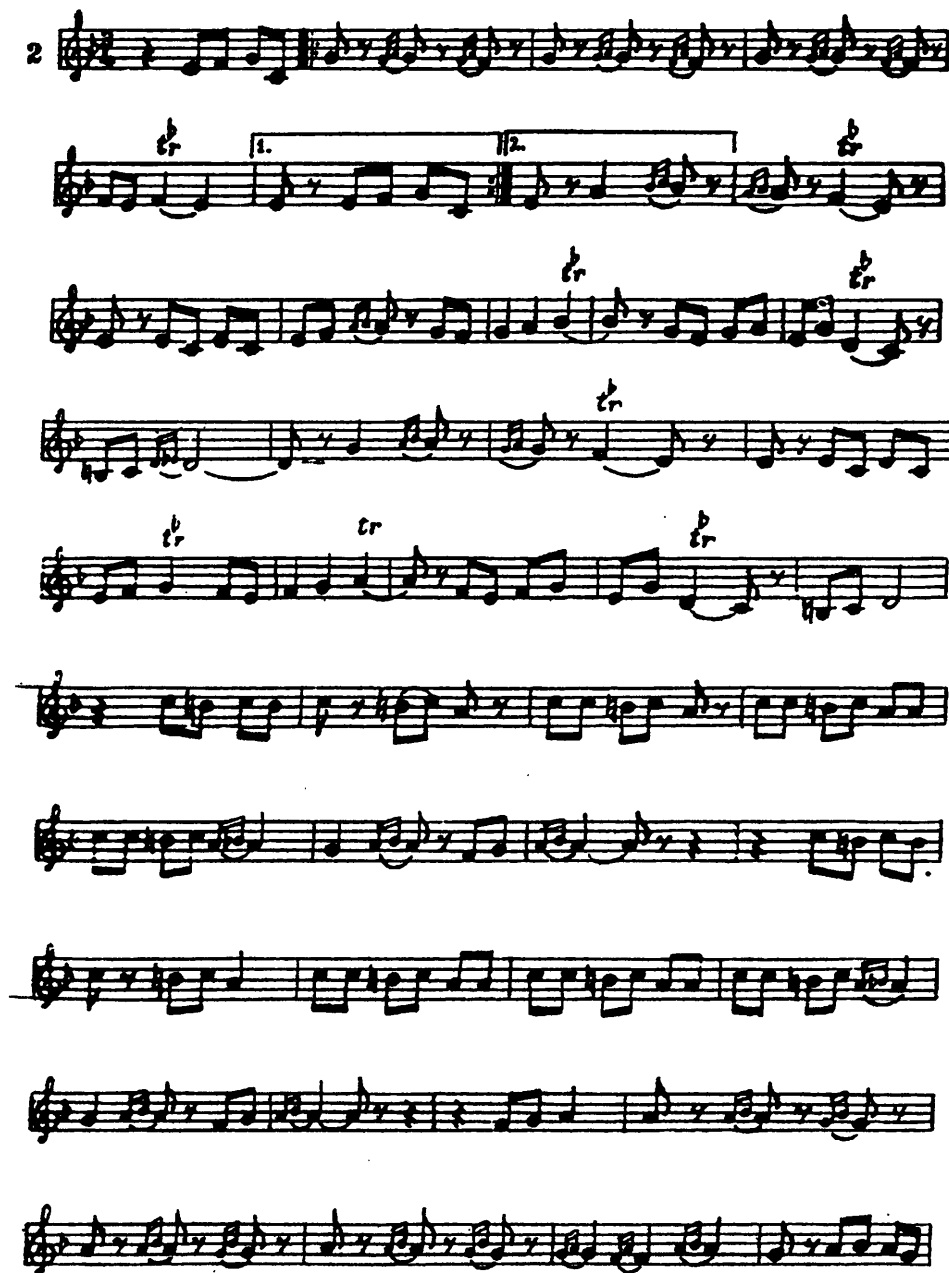


علاوه

خالق موسیقی سی نمونه لری

بو نمونه لری موسیقی جهتیندن تحلیل ائتمک لازم دیر. مثال اولاراق ایکی موسیقی نمونه سی نین اطرافلی تحلیللی وئریلیر.







بیرینجی نمونه do مایه لی «راست» لادیندا قورولموش ائل هاواسی دیر.

قورولوش خصوصیتلری

بم آواز دان زیل آوازا، یعنی «مایه راست» دان «عراق» (کولمیناسیایا) دؤغرو اولان عادی حرکتدن فرقلی اولاراق بو هاوانین استقامتی زیلدن بمه، یعنی «عراق» دان «مایه راست» دؤغرو دور.

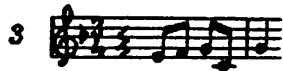
بیرینجی افاده «عراق» شعبه سینه عاید دیر. بو افاده ایکینجی خانه نین اولینده مایه نین اؤکتاواسی ایله قورتاریر کی، بو دا «عراق» ین خصوصیت- لریندن دیر.

ایکینجی افاده دؤردونجو خانه نین اولینده مایه نین کوینتاسیندا دایانماقلا «گرایی» شعبه سینه کئچید عمله گتیریر. بو ایکی افاده دؤردخانه لی بیرینجی جمله نی یارادیر. جواب وئریجی جمله ده ایکی افاده دن عمله گلیب سگیزینجی خانه نین اولینده مایه نین تئرسپاسیندا قورتاریر. باشلانغیج و جواب وئریجی جمله لرین موافق افاده لر (بیرینجی - بیرینجی، ایکینجی - ایکینجی) سیمتریک قورولموش دور. جواب وئریجی افاده نین عادی تکراری عوضینه مستقل بیر جمله گلیر کی، بونون دا بیرینجی افاده سی جواب وئریجی جمله نین کیچیک دگیشیک لیکله تکرارلانا ایکینجی افاده سیندن عبارت دیر؛ ایکینجی افاده ایسه بو جمله نین دؤردونجو خانه سی نین اولینده مایه یه گتیریب چیخاریر. سؤنرا بیر توندا دایانماقلا (مایه نین کوینتاسی) عمله گلن و ایکی خانه تشکیل ائدن «ولایتی» شعبه سینه حاضرلیق یارانیر. بوندان سؤنرا هر بیر اوچ خانه دن عبارت ایکی جمله دن تشکیل اولونان «ولایتی» شعبه سی گلیر کی، بو جمله لردن ایکینجی سی بیرینجی نین عینیه تکراریندان عبارت دیر. ایکینجی جمله ده سؤنونجو خانه نین آخیرینده گلن قاماوارى مثلودیک حرکت «ولایتی» نی «حسینی» ایله بیرلشدیریر. مایه یه گتیریب چیخاران و بئله لیکله ده ماهنی نی تاماملایان «حسینی» شعبه سی ده هر بیر اوچ خانه دن عبارت ایکی جمله دن عمله گلیمیشدیر کی، بورادا دا ایکینجی جمله بیرینجی نین عینیه تکراری دیر.

ایکینجی نمونه ده کی «رنگ» فورمالی «آرازباری» re مایه لی «شور» لادیندا قورولموشدور.

قورولوش خصوصیتلری

افاده لری نین متروریتیمیک جهتدن توتدوغو یثره و اؤنلارین اؤخشارلیغینا گؤره (سوال - جواب کیمی) بو موسیقی نمونه سی نین قورولوشو بؤیوک سربست لیگه یؤل وئریر. بو سربست لیک بیر طرفدن بیر خانه ده کی مضمونون تئز- تئز تکرارلانماسی ایله، دیگر طرفدن ایسه قالان افاده لرده عادتاً اثرین ریتمیک موضوعو اؤلان باشلانغیج افاده نین ریتمیک شکلیندن کنارا چیخماقلا عمله گلیر؛ مثال اؤچون:



«شور- شاهناز» شعبه سینه داخل اؤلان باشلانغیج افاده پاؤزا ایله باشلانیر، جواب وئریجی افاده ده پاؤزا ایله باشلانمالی دیر، لکن ایکینجی نمونه ده جواب وئریجی افاده پاؤزاسیز دیر. مثال اؤچون:



بوندان باشقا، بو جواب وئریجی افاده، عمومی قایدادان فرقلی اؤلاراق، اؤچونجو خانه ده دئیل، بشنجی خانه ده میدانا چیخیر؛ چۆنکی اؤچونجو و دۆردونجو خانه لر ایکینجی خانه نین تکراری دیر. «بیات کۆرد» شعبه سینه عاید جواب وئریجی جمله نین باشلانغیج افاده سی

(۲۷-نجی خانه)، عمومی قایدان فرقلی اولاراق، اوچونجو خانه ده دئییل،
آلتینجی خانه ده میدانا چیخیر و الی آخر.



«آرازباری» «شور-شاهناز» شعبه سینده باشلانیر. بیرینجی جمله سی
اساس تونون تثرسیاسیندا (آلتینجی خانه ده) قورتاریر. بیرینجی جمله نین
تکراریندان سونرا جواب وئریجی جمله (۱۲-نجی خانه) گلیر کی، بو دا
«شور» لادی نین مایه سینده (۱۹-نجو خانه ده) تماملانیر. جواب وئریجی
جمله عینیه تکرار اولونماقلا سونرالار نقرات شکلینی آلیر. ۲۷-نجی خانه دن
«بیات کؤرد» شعبه سی باشلانیر. بو شعبه نین بیرینجی جمله سی عینیه
تکرارلانیر. جواب وئریجی جمله (۴۱-نجی خانه) مایه نین اؤست کوارتاسیندا
(۴۸-نجی خانه ده) قورتاریر. جواب وئریجی جمله نین تکرارلانماسی
عوضینه اساس تونون تثرسیاسیندا (۵۲/۵۳-نجو خانه ده) قورتاران مستقل
جمله گلیر. بوندان سونرا یوخاریدا تصویر اولونان نقرات گلیر. سونونجو شعبه
«زمین خارا» دیر. بو شعبه ۷۰-نجی خانه دن باشلایب بیر پئریود تشکیل
ائتدیکدن سونرا اساس تونون تثرسیاسیندا تماملانیر؛ بوندان سونرا یئنه ده
نقرات ایکی دفعه تکرارلانیر.

سونراکی خالق موسیقی سی نمونه لرینده آنجاق لادی و اونون شعبه لرینی
گؤستر مکله کفایتله نیریک.

sol مایه لی «راست» لادیندا رنگ.

Allegretto





«سارنج» لادیندارنگ

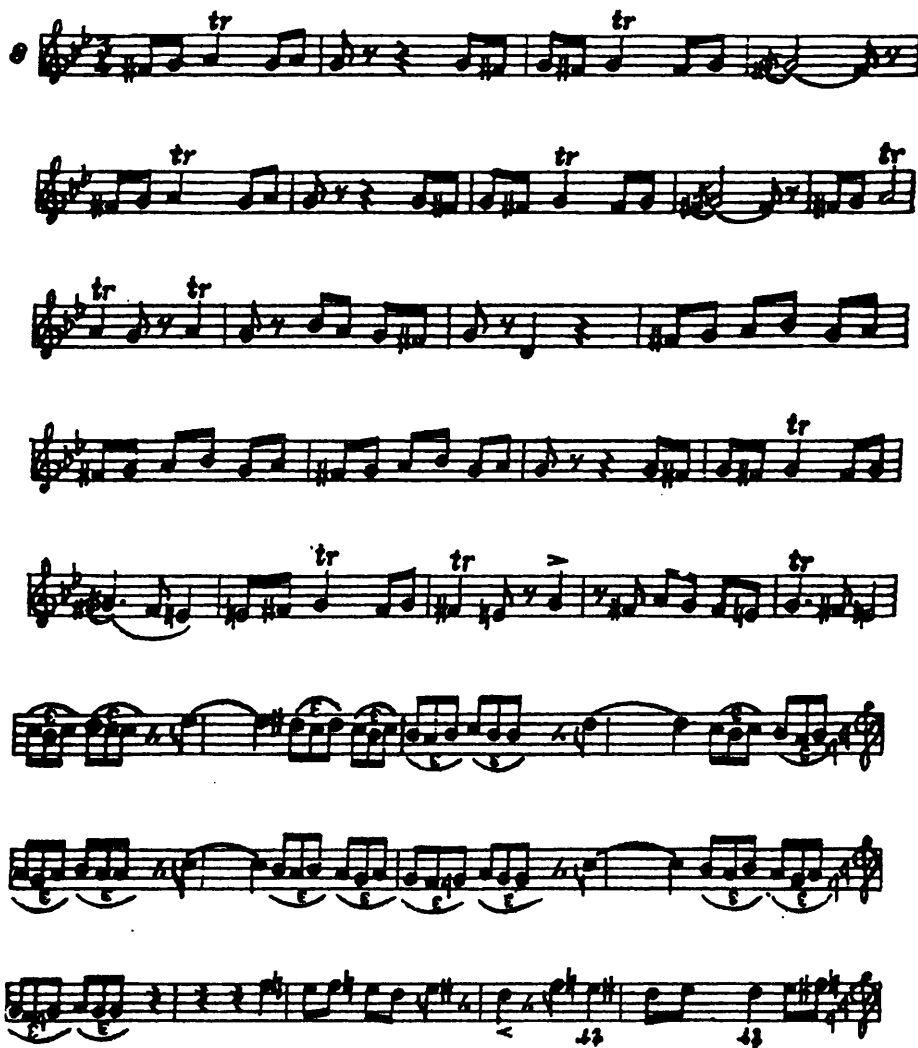






sol مایه لی «بیات شیراز» لادیندا رنگ

Andante





sol مایه لی «بیات شیراز» لادیندا رنگ





sol مایه لی چهارگاه لادیندارنگ

Allegro



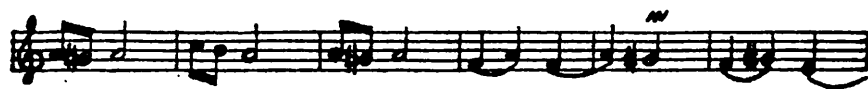


do مایه لی ایکینجی نوع چهارگاه لادیندا رنگ

Moderato



The musical score consists of ten staves. The first five staves are in 2/4 time, and the last five staves are in 3/4 time. The key signature is one flat (B-flat). The score includes various musical notations such as eighth notes, sixteenth notes, and rests. There are also some markings like 'tr' (trill) and 'w' (wavy line) above certain notes. The piece ends with a double bar line on the tenth staff.



۲ - لغتلر و اصطلاحلار

آردیجیل: معین بیر فکری، موضوعو تعقیب ائده رک دؤنمه دن اؤنون آردینجا گئدن.
آکورد: بیر- بیریندن مختلف درجه ده آوالی اؤلان بیر نئچه (ان آزی اوچ) تۆنون هماهنگ سسلنمه سی. اصوات هم زمان.

آکوستیکا، آکوستیک: بنا ایچری سینده موسیقی نی، نطق ی و سایره نین سسینی ائشیتمه اهمیتی، اؤنون سسلنمه درجه سی، ائشیتمه درجه سی. علم ادراک اصوات، صدا شناسی.

(Allegro): موسیقی ده نسبتاً سرعتلی شکلده اجرا اؤلونان، روحلو و نشاط انگیز آهنگ.

(Allegretto): قطعه ای که در ضرب نیم تند نواخته می شود. سرعت متوسط ولی نجیب و ظریف.

(Allegro moderato): آهنگ معتدل و نشاط انگیز. معتدل ولی با هیجان.

(Andante): موسیقی ده نسبتاً ملایم، آرام اجرا ائدیلن آهنگ.

آکتوال: حال حاضر اوچون ان مهم، ان واجب اؤلان.

آلتئراسیا: موسیقی کؤکونده- نؤتون تۆنالیته سی دگیشیلمه دن- اساس سسین یاریم تۆن یاخود بۆتۆ تۆن زیل لشدیریلمه سی (یؤکسلدیلمه سی)، یا دا عکسینه، بملشدیریلمه سی (آشاغیا سالینماسی).

استقامت: بیر شئین حرکت خطی، حرکتین جهتی، سمتی، طرفی، یۆنو.

ائنه ارمونیک: آهنگدار و موزون اؤلما یان. نوشتن یک صدا با دو روش به هنگام تغییر تونالیت.

اؤکتاوا: قاما (گام) نین سگیزینجی پله سی، هابثله مختلف یؤکسک لیکده اؤلان ان یاخین عینی آدلی

سس لر آراسیندا کی اینتروال. دو صوت هم نام که نسبت فرکانس شان برابر با ۲ بر ۱، یا بالعکس باشد.

اوپئرا: تئاتردا ایفا اؤلونماق اوچون موسیقی لی درام اثری. هابثله اشتراک ائدن شخصلرین اثرلرین

سؤزلرینی موسیقی نین مشایعتی ایله سؤیله دیکلری تئاتر تماشاسی نین اؤزو.

اؤسلوب: صنعتکارین یارادیجیلیغیندا اؤزونو گؤسته رن اساس فکر، بدیعی خصوصیتلرین فرق لئمه

علامت لری نین وحدتی.

اینتوناسیا: لحن، سس تۆنونون اوجالیب- آچالماسی، تلفظ خصوصیتی. بیان الحان.

ایمپروویزاسیا: نؤتون دؤره سینده گزیشمه، حاضر لاشمادان هاوا اوخوما، آهنگ چالما. بدیهه سازلیق.

اینتروال: عینی زماندا، و یا بیر- بیرین آردینجا چیخاریلان ایکس سسین آراسیندا کی یؤکسک لیکجه

فرق، بُعد، فاصله، اختلاف. تعداد نُت های مابین دو صوت.

بشمول: سسی یاریم تۆن آچالتماق اوچون نؤت اشاره سی: b

پااؤزا: دایانیش، مکث، فارسجا: درنگ، سکوت.

پئداقوق: تعلیم - تربیه چی.

پئریود: ۱) دؤره، مدّت ۲) مکث، توقّف، ۳) جمله نین سؤنو. دور تکراری.

پرؤبلئم: مسأله. مشکل، معما، موضوع.

پرده آشیری: بیر پرده ده اولان، بیر پرده ده اولمایان، معین پرده ده اولان.

پریم: ایلک باشلانان هاوا. پیش درآمد. اولین، نخستین.

پرؤیس: هر هانکی بیر حادثه نین گئدیشی. معین نتیجه آلماق اوچون گؤرولن ایشلرین مجموعو.

پوبلیسیست: اجتماعی - سیاسی موضوعدا اثرلر یازان یازیچی.

تئرسیا: اوچونجو فاصله، اوچونجو اینتروال.

تئتراخورد: بیر - بیرینین آردینجا گلن دؤرد دیاتونیک پرده. گامهای چهارصدایی.

ترئل: جینگیلده مک. بارماق واسطه سیله کلاویشرلین (دیل) تیتره ییشی. لرزش.

تری تون: اوچ توندان عبارت. سه تون کامل.

تری خورد: اوچ تونلر بؤلگو.

تون: لحن، سس، دانگ، پرده. ۲) موسیقی نین سسلنمه چالاری ۳) ایکی یاریم توندان عبارت اولان و

سسین یوکسک لیگینه گؤره فریقینی معین لشدیرمک اوچون واحد کیمی گؤتورولن اینتروال.

تونیک: مایه لی، تونا مالک اولان سس، آهنگ.

تئمپ، تئمپئتراسیا: موسیقی اثرلرینین ایفاسی نین سرعت درجه سی. تکرار ائدیلمن حرکتلرین و یا

منتظم حرکتین سرعت درجه سی.

خروماتیزم: سسین یاریم تونلار اوّزه قالماسی و یا ائتمه سی. سسلری زیللشدیرن و یا بملشدیرن

اشاره لر خروماتیزم، و یا بیر باخیمدان آلتئراسیا دئییلیر.

درام: صحنه ده ایفا اولونماق اوچون دیالوق شکلینده یازیلیمیش ادبی اثر نؤعی. مجازاً: فاجعه.

دراماتورق: درام یازان یازیچی.

دیاتونیک: آردیجیل و منظم صورتده لادین بیر پرده سیندن دیگرینه کئچن، و یا خود یئرلشن. آهنگی

که الحان و نیم الحان آن مطابق تسلسل طبیعی و منظم باشد. (آریان پور)

دیاپازون: میزان کوک، رسایی صدا، صدارس، درنگ صدا، وسیله ای برای کوک کردن سازها.

دیرینگی: موغامات حصه لری آراسیندا چالینان یۆنگول و اویناق موسیقی پارچالاری.

دیلئما: ایکی ممکن و متضاد شئیدن بیرسی نی سئچمک ضرورتی. دوراهی. چتین مسأله.

رئلیف: (Relief) راحت، طبیعی.

ریتیم، ریتیمیک: ۱) سسین تکرارلانماسیندا معین آردیجیل لیق. آهنگ، وزن. ۲) ریتیمه باغلی اؤلان. **ژانر:** اینجه صنعتین هر هانسی بیر ساحه سینده سوژه و اؤسلوب جهتدن سجهیه وی اؤلان اثرلر نوعی. موسیقی ده عمومی علامتلر اساسیندا تۋیلانمیش اثرلرین فورماسینا دئییلیر. (افراسیاب بدل بگلی). **سس قاتاری:** سسلرین معین موسیقی یاراتماق مقصدیله بیر-بیری نین آردینجا دۋزولوشو، پله کانی، دۋزولوش مجموعه سی. ردیف، انگلیزجه: (Scale).

سئکوندا: ایکینجی اینتروال. ایکینجی فاصله. یک فاصله بین دو درجه از گام دیاتونیک. **سئکستا:** ۱) دیاتونیک قامانین آلتینجی پله سی. ۲) دیاتونیک قامانین بیرینجی پله سی ایله آلتینجی پله سی آراسیندا فاصله. فاصله ششم گام اگر از تونیک به بالا حرکت کنیم.

سینکوپ: توقف، دایانیش، ایست، مکث. **سیمتريک:** بۆتۋو حصه لری نین مرکز، اورتایا گۆره اویغون دۋزولوشو، بیرلشمه سی. دۋزولوشجه اویغونلوق. متناسب و متقارن ترکیب.

سیستم: بیر شئین حصه لری آراسیندا منتظم دۋزولوش قارشیلیقلى علاقه یه اساسلانان معین قایدا. **سئکوئنس:** سسلرین معین ایزله گئتمه سی. آردیجیل لیق. تکرار ردیف منظم ئتها در فواصل دیگر. **فاکتورا:** لاتینجه: قورولوش. اینجه صنعت اثرلرینده بدییی اصولون خصوصیتی، عامل.

فانتازیا: یارادیجیلیق تخیلو، خیال و تخیل محصولو. موسیقی ده سیرست، آزاد یارادیجیلیق. ایمپروویزاسیا سجهیه لی.

فونکسیونال: اساسی وظیفه ایله علاقه دار. اصله اساسلانان. تمل وظیفه. **فیلارمونیا:** موسیقی نی تعلیم، ترویج و تبلیغ ائدن. کنسرتلر تشکیل ائدن. عالی موسیقی مکتبی. **قاما (گام):** بیر یاخود بیر نچه اؤکتاوا داخلینده قالخان و یاخود ائنن سسلرین آردیجیل سیراسی. توالی هشت صدای موسیقی که صدا، یا ئت هشتم اؤکتاوا ئت اول است.

قروپ: گروه، دسته. **کادانس:** تاماملانما، ضریه نین یا آهنگین سۋنو. آهنگین سۋنوندا سسین اؤچالماسی. نقطه توقف. **کوارتا:** kvarta دیاتونیک قامادا دۋردونجو پله. همین پله ایله بیرینجی پله آراسیندا کی اینتروال. **کوینتا:** kvinta دیاتونیک قامادا بشش نچی پله. همین پله ایله بیرینجی پله آراسیندا کی اینتروال. **کومما:** ویرگۆل، جزئی بیر حصه، وقتین ان کیچیک مدتی. لحظه، آن. موسیقی ده ۱/۹ پرده. **کونسئکوئنٹ:** سۋنرا گلن، منتج، مستدل، منطقی ترتیبه مالک اؤلان. منطقی نتیجه وئرن. دنباله رو

بخشی که به دنبال بخش پیشرو می آید و همان ملودی را پس از سکوتی و در فاصله دلخواه ادامه میدهند.

کلاویش: پیانو و قارمون کیمی دیللی موسیقی آلتلرینده هر دیله کلاویش دئییلیر.

کولمیناسیا: آهنگده ان اوجا نقطه یه، اووجا قالحماق.

کومپوزیسیا: موسیقی اثری، موسیقی اثرلری نین یازیلما نظریه سی. موسیقی اثرلری نین بسته لنمه سی.

کومپوزیتور: بسته کار، آهنگساز.

کونسپسیا: هر هانسی بیر حادثه حقیقده اساس فکر، گؤروشلر سیستمی.

گرگین: چکیلیمیش، دارتیلیمیش، گریلمیش.

گؤمراهلیق: قیوراق، محکم، ساغلام، قوتلی. یاشینا باخمایاراق دئییب - گۆلن شاد آدم.

لاد: سس سیراسینی قورما، سسلری یترلشدیرمه اصولو. موسیقی اثرلری نین قورولوشو: راست، شور، سه گاه و سایره کیمی. مقام، پرده (سیملی موسیقی آلتلرینده).

لیریک: انسانین حس و هیجانلارینی اوزونده عکس ائتدیرن اثر، آهنگ، شعر و سایره.

ماژور: بؤیوک. اوروپا قامالاریندان بؤیوک قاما. ایکی تتراخوردان تشکیل اولونان.

مایه: ۱) مقامین اساس و ثابت پرده سی ۲) دستگاهلارین بیرینجی شعبه سی.

متریک: اولچویه اساسلانان.

مترو ریتمیک: اولچویه اساسلانان ریتم.

مئدیانتا: (mediant) سؤمین گام واقع بین ئت پنجم و مایه نما (tonic). «آریان پور». میانی.

مقام: مختلف سسلر، پرده لر مجموعونون بیر واحد اساس کؤک اطرافیندا بیرلشمه سی.

مئلیزم: ملایم موسیقی پارچاسی. شعر، آواز. بزه مک مقصدیله، قیسا مثلودیك بیر پارچا کی، بیر آهنگه علاوه اولونور.

مثلودیا: معین موسیقی وحدتی عمله گتیرن سسلرین آهنگدار آردیجیللیغی. هاوا. نغمه دلنواز.

مودولیا سییا: بیر لاددان (قامادان) آیری لادا کتچمک. فارسجا: مُدگردی.

نقرات: نغمه نین، شعرین هر بندیندن سؤنرا تکرارلانان پارچاسی.

واریاسیا: اساس موسیقی موضوعسونون، اؤنون آیری - آیری عنصرلرینی (ریتم، هارمونی و سایره) دگیشدیرمک یؤلو ایله باشقا شکله سالینماسی.

واریانت: بیر آهنگین، ناغیلین، شعرین باشقا جور اجرا ائدیلمه سی، یازیلما سی، دئییلمه سی.

وؤکال: اوخوماغا عاید. اوخوماقلا ایفا ائدیلم، اوخوماق اوچون یازیلان موسیقی.

یوبیلثی: بیر حادثه نین، بیر شخصین فعالیتی نین و سایره نین طنطنه لی صورتده قید ائدیلم ایل دؤنومو.

موسیقی دستگاھلاری

آوازات: شرق کلاسیک موسیقی سینده ۱۲ موغامدان (عشاق، نوا، بوسه لیک، راست، عراق، اصفهان، زیرافکند، بزرگ، زنگوله، رهاوی، حسینی، حجاز)، علاوه آلتی دستگاهین: گوشت، گردانیه، سلمک، نوروزی، مایه، شهناز) مجموعه سی.

آرازباری (آراسباری): شور کؤکونده اولان ضربلی موغاملاردان بیر. اولچوسو ۳/۴ (تک سولو) دور. هم ده خورلا اوخونور. ایکینجی حالدا، واگیرلیک^(۱) ائدنلر فردچی نین هر مصراعینی «آی ظالم» نداسی ایله تاماملاییر.

بیات اصفهان: اصفهان آدلانان ۱۲ - اساس موغاملاردان بیر. «بیات شیراز» دستگاهی نین اساس شعبه لریندن بیر.

بیات کورد: ۱) بیات شیراز، دشتی موغاملاریندا، ائله جه ده مستقل شکیلده اوخونان موغام ۲) شور دستگاهیندا حاجی حسنی، بسته نگار، قاطار و قرایی (گرای) شعبه لرینی بیرلشدیرن لپیزود.

بیات شیراز: ۱) آذربایجان موسیقی سینین یئدینجی اساس موغامی نین بیر ۲) برداشت، مایه، نشیب فراز، بیات اصفهان، خاوران، غزال کیمی مهم موغام شعبه لری نین مجموعوندا عبارت اولان بیر دستگاه. اوز گوزل، آخچی لحنی و درین تأثیرینه گوره «موسیقی نین گلینی» آدلانیر.

بسته نگار: چهارگاه دستگاهی نین ایلک اساس شعبه لرین دن دیر.

بوسه لیک: ۱) اساس موغاملاردان اوچونجوسو ۲) نوا دستگاهیندا حسینی ایله مسیحی شعبه لری آراسیندا ایفا اولونان کیچیک بیر گوشه ۳) شور دستگاهی نین ان سون گوشه سی.

چهارگاه: ان چوخ شهرت قازانمیش موغاملاردان بیر. یاخین و اورتا شرق خلقلری موسیقی سینده منسوب موغام کؤکو (مقامی). قدیم موسیقی عالم لری نین فکرینجه، چهارگاه مقامی گوی گورولتوسو ایله علاقه دار اولاراق یارانمیشدیر (میرمحسن نواب. وضوح الارقام. ۱۹). غزیرحاجی بگوف چهارگاه مقامی نین دینله ییجی ده جوشغونلوق حسی اویاتدیغینی قید ائدیر.

حجاز: ۱) ۱۲ - اساس موغامین ۱۲ - نجی سی ۲) ۱۹ - نجو عصر آذربایجان موسیقی سیندن راست

۱ - واگیر: بیر یاخود بیر نچه شخص طرفیندن نؤحه، مرثیه و یاخود نغمه اوخویارکن سون بیت و یا بیتلری تکرار ائدن

آدام. آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی.

دستگاهیندا «بال کبوتر» ایله شهناز آراسینداکی رهاوی دستگاهیندا بال کبوترله بغدادی آراسینداکی چهارگاه دستگاهیندا ماوراءالنهر ایله شهناز آراسینداکی اساس موغام شعبه سی ۳) شور دستگاهیندا سماع شمس ضربلی موغام ایله سارنج آراسینداکی شعبه ۴) ایران موسیقی سینده ابوعطا موغامی نین اساس شعبه لریندن بیر.

راست: ۱۲، اساس موغاملارین بیر. آذربایجان موسیقی سینده نوروز رونده، راست، عَشاق، حسینی، ولایتی (بعضاً دلکش)، خجسته، خاوران، عراق، پنجگاه، راک، امیری و مسیحی شعبه لریندن عبارت دستگاه. ایران موسیقی سینده: زنگوله، پروانه، نغمه، روح افزا، خسروانی، پنجگاه، سپهری، عَشاق، شیراز، بیات عجم (تۆرک)، مَبْرِیقه (مَبْرِقَم)، قره جه، بحر نور، نوروزها، نفیر، فرنگ و عراق شعبه و گوشه لریندن عبارت دستگاه.

زمین خارا: ۱) راست دستگاهیندا منصوریه ایله راک هندی آراسیندا، رهاب دستگاهیندا بیات قاجار ایله ماوراءالنهر آراسیندا، چهارگاه دستگاهیندا منصوریه ایله ماوراءالنهر آراسیندا یئرله شن شعبه ۲) شور موغامیندا سماع شمس دن سؤنرا اؤخونان شعبه. سؤن درجه یانقلی، نیسگیل لی بیر موغام دیر؛ محض بونا گؤره ده تعزیه و باشقا دینی آئینلرده اؤخونان مرثیه و مناجات، اساس اعتباریله زمین خارا اؤستونده ترتیب اؤلونور.

سماع شمس: شور دستگاهینا منسوب ضربلی موغام. بیر قایدا اولاراق، زمین خارا شعبه سیندن، یا دا شکسته فارس دان سؤنرا (حجازدان اول) ایفا اؤلونور.

قید: بو موغامین آدی ع. حاجی بگوفون کتابیندا «سیمای شمس»، افراسیاب بدلی بگلی نین موسیقی لغتی کتابیندا ایسه «سمای شمس» قید اولونموشدور. بیرینجی نشرین متنینده بو سؤزو، اصلی متنده یازیلدیغی کیمی یازارکن، اؤنون «سماع شمس» اولدوغونو ظن اتدیک؛ اؤز فکریمیزی ایضاحلار بؤلومونده افاده یه کفایتلندیک. سؤنرا معتبر لغتلره (لغتنامه دهخدا، فرهنگ معین و شمس الدین سامی نین قاموسونا مراجعتله ظنیمیز یقینه تبدیل اولدو. داها سؤنرا فداکار صنعتکاریمیز حسن آغا دمیرچی نین «آذربایجان موغاملاری» ادلی درسلیک کتابیندا، مولوی یه منسوب بیر رباعی ایله ده راستلاشدیق:

بو گۆن سماع دیر، سماع دیر، سماع
ایشیق دیر، شعاع دیر، شعاع
بو عشق مطاع دیر، مطاع دیر، مطاع
عقلدن وداع دیر، وداع دیر، وداع

و مخاطبلیریمیزین جنوبلو اولدوقلارینی نظره آلاراق، همین متنده موغامین اصلی املا شکلینی یازماق قرارینا گلدیک.

سه گاه: بیر دستگاه اولاراق، آذربایجاندا داها گنیش یاییلانلاردان بیریدیر. یاخین و اورتا شرق اولکه لری موسیقی سینده سه گاه یالنیز بیر نؤعدن عبارت اولدوغو حالدا، آذری موسیقی سینده سه گاهین اساس اعتباریله اوچ نؤعو واردیر: (۱) زابول سه گاه (۲) خارج سه گاه (۳) میرزه حسینیه سه گاه. زابول سه گاه اورتا سه گاه دا دئییلیر.

(«سه گاه» سوزونون فارسجا اولدوغونا باخمایاراق، اعتراف ائتمک لازم دیرکی، سه گاه موغامی قافقاز تۆرکلری آراسیندا داها گنیش انتشار تاپمیش، و اۇنلارین صنعت اوستالاری طرفیندن داها بۆیوک مهارت و ذوقیله ایفا اولونور. باخ: «روح الله خالقی. نظری به موسیقی ایران. ج ۲ ص ۱۹۰، ۱۳۱۷ تهران).

سارنج = سارنگ: شور دستگاهیندا، حجازلا نشیب - فراز آراسیندا یئرلشن نغمه. **شور:** اساس موغاملاردان بیر اۇلان شور موغامی نین کۆکو عاشیق موسیقی یارادیجیلیغیندا دا گۆرکملی یئر توتور. جنگی، قهرمانی، کؤراوغلار و سایره کیمی فورمالاردا چؤخ وقت شور موغامی کۆکونده یارادیلیر. شور دستگاهی ترکیبینه: مایه، سلمک، حاجی یونی، شور- شاهناز، بوسه لیک، بیات قاجار، (تۆرک)، شکسته فارس، عشیران، سماع شمس، زمین خارا، حجاز، سارنج، نشیب فراز شعبه و گوشه لری داخلدیر.

شور- شاهناز: شور مقامیندا شاهناز، دلکش، شد شهناز و ترکیب شعبه لریندن عبارت موغام. **شوشتر:** (۱) یئدی اساس موغاملاردان بیر (۲) برداشت، امیری، شوشتر، ترکیب شعبه لریندن عبارت کیچیک بیر دستگاه.

شکسته فارس: بیرچؤخ موغام (شور، سه گاه، دوگاه و سایره) کۆکونون بئش نجی پله سینده قورولان مرکز شعبه.

عراق: (۱) ۱۲- اساس موغامین بئش نجی سی (۲) راست، سه گاه، ماهور هندی، و رهاب دستگاهلاری- نین کۆلمیناسیا (اوج) نقطه سی نی اؤزونده عکس ائتدیرن و اؤز بدیعی تأثیر قوه سی اعتباریله آدلاری قید اولونان دستگاهلارین اولدوقجا عظمتلی و گؤمراه سسله نن اساس شعبه سی.

عزال: بیات شیراز دستگاهیندا خاوران شعبه سیندن سؤنرا موغامین ان سؤنوندا یئرلشن ذیل شعبه. **قید:** بو شعبه نین آدی ع. حاجی بگوفون کتابیندا «هؤزال» یازیلیمیشدیر. افراسیاب بدل بگلی نین لغتینده ایسه «عزال» ضبط اولونوب. محدود قایناقلارلا باخیلدی، افراسیاب بدل بگلی نین دئدیگی دؤزگون نظره گلدی باخ: عبدالمؤمن ابن صفی الدین اورموی نین «بهجت الروح» کتابی نین آلتینجی بابیندا: عزال شعبه ای

از مقام زنگوله از ششمین نغمه است).

پس از زنگوله اندر نغمه قوّال نماید چارگاه آنگاه عزال

عزال: نام پرده موسیقی که آن شعبه‌ای از زنگوله است. فرهنگ آندراج.

گرای (۱) راست دستگاهی نین سون شعبه‌لریندن بیر (۲) شور دستگاهینا منسوب یاییلدیقدا دشتی و بیات کورد موغاملاری ترکیبینه داخل اولان شعبه.

قید: بو موغامین آدی کتابین ۱۹۵۰ نجی نشرینده «قرایی» شکلینده، ۱۹۸۵ نجی ایلده یاییئلانمیش نسخه‌ده «گرای» شکلینده گندیب. بیز بورادا سونونجو شکلی یازماغی قرارا آلدیق.

منصوریه: چهارگاه کۆکونده اولان ضربلی موغام، عینی زماندا چهارگاه دستگاهی نین ترکیبینه داخل اولاراق، موغامین سون شعبه‌لریندن بیر حساب اولونور.

مبّرقه: زابؤل و رهاب دستگاهلاریندا شکسته فارس ایله عراق آراسیندا یئرله‌شن شعبه (۲) ایران موسیقی سینده: راست پنجگاه دستگاهیندا قاراچه ایله نهیب آراسیندا، یا دا بیات عجم ایله قاراچه آراسیندا کی شعبه.

قید: بو موغامین آدی، غزیرحاجی بگوفون کتابیندا «مبّرقه - مبّرقه» یازیلسا دا، معتبر قایناقلارا اساساً، اصلده «مبّرق» دیر. بُرقع، لچک، دوواق معناسینادیر. مُبَرَقع، اوزو اؤرتولو، دوواقلی قیزا دئییلیر. بونونلا بئله بیز کۆچورمه ایشینده، بو سوزو، هله‌لیک اصلی نسخه‌ده اؤلدوغو کیمی یازدیق. عرب کۆکلو رسم الخطی کیریل و یا لاتین الفبالاری ایله یازاندا، همین الفبالاردا (ع) حرفینه تقابّل ائدن بیر معین حرفین اولمادیغی سببدن، بو حرف یازیدا غیب اولونور. «سماع شمس» ین «سیما - سمای شمس» شکلینه، و «مبّرق» سوزونون «مبّرقه» شکلینه دوّشمه‌سی ده بورادان ایره‌لی گلیر.

بیزجه بو قبیل معنالی، علامتدار کلمه‌لری اصلی شکلده یازماغیمیز، و اونلارین تاریخی هویتینی، اصل شناسنامه‌لرینی زمان بویو اعتبارلی ساخلاماغمیز، مدنی تاریخیمیزین بۆتؤلؤگونو قوروماق منزله‌سینده دیر.

ولایتی: راست و ماهور دستگاهلاریندا ایفا اولونان مرکز شعبه‌لردن بیر. بعضی حاللاردا آوازین لیریک کاراکترلی سسلنمه‌سی خاطرینه «دلکش» ایله عوض ائدیلیلر.

هئیراتی: «هرات» سوزوندن گلیر. شرق موغاملاریندان بیرینین آدی. (ایضاحلی لغت)

کتابین ایچینده کی لر

- ۳..... اؤپرا یوللاریندا: ن. آلكسیچ (مؤلفین یارادیجیلیق دؤستونون اؤنا هدیة سی)
- ۳..... هیكل لشمیش بؤیوک صنعتکارین خاطره موزه سیندن بیر اثر
- ۳..... بیزیم رسم الخطده کتابین ایکینجی نشری حقیقنده: سؤنمز
- ۵..... مقدمه: کیریل الفباسیندا دوردونجو نشرین رداکتورو، امینه ائلدارووا
- ۹..... ایلک سؤز: غزیر حاجی بگوف
- ۱۲..... گیریش
- ۱۶..... تاریخی معلومات

بیرینجی حصه

- ۱۹..... اساس جهتلر، سس سیستمی
- ۲۰..... تئتراخوردلارین بیرلشمه اصوللاری
- ۲۶..... آذربایجان لادلاری سس قاطارلاری نین قورولما قایدالاری
- ۲۶..... اساس لادلارین سس قاطارلاری
- ۴۰..... آذربایجان لادلاری نین عمله گلمه قایدالاری
- ۴۵..... آذربایجان لادلاری نین مایه لری حقیقنده
- ۴۸..... آذربایجان موسیقی سینده چوخ سسلی لیک مسأله سی
- ایکینجی حصه

- ۵۰..... خالق اؤسلوبوندا آذربایجان لادلاریندا موسیقی بسته له مک قایدالاری
- ۵۶..... «راست» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی
- ۶۷..... «شور» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی
- ۷۱..... «شور» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی
- ۸۶..... «سه گاه» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی
- ۸۹..... «سه گاه» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی
- ۹۴..... «شوشتر» لادیندا موسیقی بسته لنمه سی
- ۹۷..... «شوشتر» لادیندا مثلودیالار بسته لنمه سی

- ۹۹..... «چهارگاه» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۰۳..... «چهارگاه» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۱۱..... «بیات شیراز» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۱۴..... «بیات شیراز» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۱۹..... «همایون» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۲۱..... «همایون» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۲۴..... ایکینجی نوع «چهارگاه» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۲۷..... ایکینجی نوع «چهارگاه» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۳۱..... «شاهناز» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۳۲..... «شاهناز» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۳۵..... «سارنج» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۳۸..... «سارنج» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۴۱..... آذربایجان موسیقی سی نین ریتمیک خصوصیتلری
- ۱۴۴..... ممکن اولان خروماتیک حرکتلر
- ۱۴۵..... «راست» لادیندا خروماتیزم
- ۱۴۶..... مثلودیک بزک لر

علاوه: خالق موسیقی سی نمونه لری

- ۱۴۸..... ایکی موسیقی نمونه سی نین اطرافلی تحلیللی
- ۱۴۸..... ۱ - do مایه لی «راست» لادیندا قورولموش ائل هاواسی
- ۱۵۳..... ۲ - sol مایه لی «راست» لادیندا رنگ
- ۱۵۴..... «سارنج» لادیندا رنگ
- ۱۵۶..... sol مایه لی «بیات شیراز» لادیندا رنگ
- ۱۵۷..... sol مایه لی «بیات شیراز» لادیندا رنگ
- ۱۵۹..... sol مایه لی «چهارگاه» لادیندا رنگ
- ۱۶۰..... do مایه لی ایکینجی نوع چهارگاه لادیندا رنگ
- ۱۶۳..... ایضا حلالر
- ۱۷۲..... کتابین سؤنو

- ۹۹..... «چهارگاه» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۰۳..... «چهارگاه» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۱۱..... «بیات شیراز» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۱۴..... «بیات شیراز» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۱۹..... «همایون» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۲۱..... «همایون» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۲۴..... ایکینجی نوع «چهارگاه» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۲۷..... ایکینجی نوع «چهارگاه» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۳۱..... «شاهناز» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۳۲..... «شاهناز» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۳۵..... «سارنج» لادیندا موسیقی بسته لئمه سی
- ۱۳۸..... «سارنج» لادیندا مثلودیالار بسته لئمه سی
- ۱۴۱..... آذربایجان موسیقی سی نین ریتمیک خصوصیتلری
- ۱۴۴..... ممکن اولان خروماتیک حرکتلر
- ۱۴۵..... «راست» لادیندا خروماتیزم
- ۱۴۶..... مثلودیک بزک لر

علاوه: خالق موسیقی سی نمونه لری

- ۱۴۸..... ایکی موسیقی نمونه سی نین اطرافلی تحلیلی
- ۱۴۸..... ۱ - do مایه لی «راست» لادیندا قورولموش ائل هاواسی
- ۱۵۳..... ۲ - sol مایه لی «راست» لادیندا رنگ
- ۱۵۴..... «سارنج» لادیندا رنگ
- ۱۵۶..... sol مایه لی «بیات شیراز» لادیندا رنگ
- ۱۵۷..... sol مایه لی «بیات شیراز» لادیندا رنگ
- ۱۵۹..... sol مایه لی «چهارگاه» لادیندا رنگ
- ۱۶۰..... do مایه لی ایکینجی نوع چهارگاه لادیندا رنگ
- ۱۶۳..... ایضا حلالر
- ۱۷۲..... کتابین سؤنو

شابک: ۹۶۴/۴۶۴/۰۲۶/۸-۸ ۹۶۴-۴۶۴-۰۲۶-۸
I.S.B.N 964-464-026-8